

ZLATI KLASI.

št. 29

Nabrani

v

„KOLEDARČKU SLOVENSKEM.“

Na svetlo dal

Dr. Jan. Bleiweis.

[1856]

V LJUBLJANI.

Natisnjeno v Jožef Blaznik-ovi tiskarnici.

Blaznik-ovi 1856-57

manj. stran

R 499814

499814

Zbirnik

KOMEDYARČKU SLOVENSKEJ

Na vrhu dal

Dr. Jan Blejweis

0 72801998
27
27

Zbirnica v ...

Obsežek knjižice.

Življenjopisi.

- Valvasor (s sliko). Spisal dr. Jan. Bleiweis.
Miklosič (s sliko). Spisal J. Navratil.
Žiga Zois (s sliko). Spisal dr. Jan. Bleiweis.
Stanko Vraz (s sliko). Spisal Davorin Trstenjak.
Valentin Stanig (s sliko). Spisal dr. Jan. Bleiweis
Juri Japel (s sliko). Spisal A. M. Slomšek.

Zgodovinske in narodopisne stvari.

- Zgodovina papirja — zgodovina omike človeške. Spisal dr. Bleiweis.
Potovanje po okrajinah slovenskega naroda. Spisal Peter Kozler.
Kočevarji. Spisal J. Kobe.
Sorica in Soričanje. Spisal Andrej Likar.
Poslednje pismo vladika črnogorskega Petrovića Njegoša I. Prevodil Jeriša.
Metod. Slovenski apostelj. Po sila starem, morebiti še za Svatoploka
zloženem življenjopisu. Poslovenil Podgorski (Svetec).

Novéle in povedke.

- Obujenje od smrti. Spisal dr. Jan. Bleiweis.
Karkoli je zdaj skrito, neki dan bo očito. Spisal dr. Šubic.
Slikar. Novela iz življenja umetnika. Spisal Davorin Trstenjak.
Trikratno srečanje. Spisal Ivan Kuk.
Krst ob smrti. Po hrvaškem posl. J. Levičnik.
Dorota. Naroda igra iz Hane na Moravskem (s prestarim napervom).
Poslovenil dr. Jan. Bleiweis.
Pravlica iz življenja českega Palčka.

Prislovice.

- Iskrice življenja. Spisal dr. Jan. Bleiweis.
Torbica narodnih prislovic po Istri nabral Jakob Volčič.

Pesmi.

- Želja Koledarčka. Spisal Cegnar.
Božična. Spisal Levstik.
Licova strelci. Poslovenil dr. Franc Prešern.
Bleško jezero. Spisal Drag. Dežman.
Najlepša dota. Spisal Cegnar.
Dekla in tica. Spisal Levstik.
Preklete grablje. Spisal Drag. Dežman.
Vožnja slovenščine. Spisal Pet. Hicinger.
Prizanesi mila! Spisal J. Stefan.
Kukavica. Iz Kraljod. rokop. poslovenil Cegnar.
Pasji Turci lule nabašite! Po srbski narodni posl. Cegnar.
Vilemska pesem. Po srbski narodni posl. Svetec.
Cena starosti. Po srbski narodni posl. Cegnar.
Sneg v srcu. Po srbski narodni posl. Cegnar.
Pred Bogom smo vsi enaki. Po srbski narodni posl. Cegnar.
Mlada Breda. Narodna slovenska. Prvikrat bolj dovršeno izdal Rodoljub
Ledinski (Zakelj).
Nuna Uršica. Narodna slovenska. Spisal Rodoljub Ledinski.
Katriničica. Po narodni povesti spisal Matija Valjavec.
Janko Cigan. Balada. Spisal Drag. Dežman.
Človečji sled. Spisal Rodoljub Ledinski.
Čveteri veki ali dobe sveta. Po Ovidju posl. M. Valjavec.
Komú? Narodna iz Liburnije. Zapisal Jak. Volčič.
Primula veris. Po Lenau-u.
Nova cvetlica. Zložil A. Praprotnik.
V spomin Prešernu. Zložil Jankovič.
Nekterim pesnikom! Spisal Pet. Hicinger.
Slovničarjem. Spisal Pet. Hicinger.
Sumo Jovi! Spisal J. Jenko.
Potažba (sonet). Prva pesem Koseskiga.
Parizina. Poslednja pesem Prešernova (13 oddelkov) po angleškem
Byronu.

Napevi.

- Sporočilo. Besede J. Novakove, napev Gašp. Mašekov.
Kdaj? Besede Cegnarjeve, napev po pesmi „Podčbradska“.

Baron Janes Bajkari Valvasor.

KOLEDA.

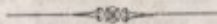
Želja Koledarčika.

Zagledal na Savi sim beli dan,
Obiskal bi rad gromečo Dravo,
Triglava staro sneženo glavo,
Bi vidil planjavo in breg morjá.

Ozerl bi v deželo se bratovo
Na Veltave obljudene bregove,
Kjer Visla podí srebërne valove,
Kjer plavajo barke po Donavi.

Če smem se vverstiti med brate le,
Če smem na poslednji sedež sestí
In biti prijatel roda zvesti:
Na zemljo poklekнем, poljubim jo.

C.

Valvasor.

Po obrazu poznati za domovino zaslužene može je gotovo drago vsacemu domorodcu, in želja že mnogokrat razodeta.

Namenil sim se ti želji vstreči, in eno ali po dvoje podob slavnih Slovincov „koledarčku“ pridevati vsako leto.

Ako Bog dá in prijaznost Slovincov, da „koledarčik“ doživi mnogo lét, se zna tako nabrati množica dragih spomenkov, katerih ogled nas bo živo opominjal domoljubja verlih rojakov, in v nemal serca naše: biti po njih izgledu vredni sinovi drage očetnjave svoje. Ako pa nemila osoda prerano odstriže živobitje „koledarčku“, naj bo začetek njegov poziv drugim, nasledovati delo začeto.

Začemsí pa zberico podob sim segel v starodavne čase nazaj, in na čelo letošnjega tečaja postavil moža, ki je posvetil domovini celo svoje življenje in vse svoje premoženje, — moža, čigar delavnost se ni omejila le na Krajno, rojstno deželo njegovo, ampak je objela vse jugoslavenske dežele Austrie, in je segla tudi v zgodovino Slovanov vsih.

Mislim, da možák take vrednosti zasluži, da ž njim začnemo zberico slavnih Slovincov.

Valvasor je!

Ni pa namen moj življenja Valvazorjevega popisovati na dolgo in široko, ker iz malega že, kar bom spomnil, se bo spoznala velika vrednost njegova. —

Baron *Janez Bajkart Valvasor* je bil rojen v Ljubljani 28. maja 1641. Njegovi stariši so bili toliko premožni, da je bilo mlademu Bajkartu mogoče se v mnogih vednostih izverstno omikati in v tem namenu potovati tudi po vunanjih deželah, sosebno po Francoskem. Zgodovina in staroznanstvo ste že mladenču bile nar bolj pri sercu.

Ko potovaje po mnogih deželah vidi, da lepa njegova domovina je sila malo znana drugod, se mu milo stori, in vžge se mu v sercu iskreni namen, pokazati širocemu svetu krasoto njeno.

Iskrica v začetku kmalo švigne v srepi plamen; kar se je namenil, je zvesto spolnil, tako, da doverseno delo je prvi namen še dalječ preseglo: spisal je bukve, okinčane

z mnogimi podobami, katerih obsežek ni le Krajska dežela, temuč tudi sosedine njene in celò občna zgodovina Slovanov. Imenoval jih je domovini v čast „Ehre des Herzogthums Krain“ — slavo vojvodine Krajske.

Ker se je namenil mesta in terge, gradove in samostane, nošo in šege, vojske in mnogo družega v podobah bravcu pred oči postaviti, in ker v celi Krajski deželi še tiktat umetnikov ni bilo, ki bi znali bili v baker podobe rezati in natiskovati bakroréze, je poklical za drage denarje umetnike iz Nemškega na svoj grad Bogensperk in je dal ondi veliko sto in sto podobšin napraviti in natisniti.

Kako sila velike stroške mu je že to prizadjalo, da je dobil le obrise mest, tergov, gradov in družih znamenitost iz celega Krajskega, pa tudi Koreškega, Istrianskega, Horvaškega i. t. d., ktere je potem v bakro rezati dal, vsak lahko zapopade, ki pomisli, da vsi obrisi so se mogli čisto iz novega napraviti, ker pred njim ni nihče mislil na delo tako.

Ker je vsak gradič in vsako mestice in tolikanj družih reči na tanjko popisati hotel, nikodar pa ni že gotovih spisov našel, ki bi mu bili služili v njegovo početje, je bilo treba vse iz novega vatvariti in po potih zvediti, ki so bile sila drage.

Ako preobilo število njegovih dél vidiš s tolikimi dragimi podobami okinčanih, boš začudenja ostermel: da enemu človeku je bilo toliko doveršiti mogoče! Pa jasno ti bo tudi, da ni čuda, da je vse njegovo lepo premoženje bilo splavalo po bukvah, s kterimi je povéličal domovino svojo, ktera mu ni bila za preveliko domoljubje njegovo hvaležna.

Umerl kadaj premožni mož ni več na svojem lastnem posestvu, — zemlja domača, kateri v slavo je podaril vse svoje premoženje, ni imela na zadnje prostora več za-nj — kot le za grob njegov! Moral je pred smertjo svoj grad in celò svojo knjižnico prodati, ktero so jezuiti v Zagrebu za majhin

denar kupili, ker so se žalibog! tadanji Krajski stanovi predolgo obotavljali jo kupiti.

Sklenil je svoje slavno življenje v Kerškem mesca septembra 1693, 52 let star, in — ubožen.

Resnično so tedaj besede, ki jih pesnik v „Čbelici“ poje:

„Za Krajno premožen,
Za Krajno učen,
Za Krajno ubožen,
Za Krajno rojen!“

Opustivši obširniji pregledovanje vsih njegovih del *) odprimo le veličastno knjigo „Ehre des Herzogthums

*) Valvazor je razun „Ehre des Herzogthums Kraain (slave Krajske vojvodine) sledeče bukve spisal:

- 1) Passionsbüchlein, bukve od terpljenja Kristusoviga, z lepimi obrobei v baker vrezanimi v četertini —, natisnjene v Bogenšperku 1679.
- 2) Topographia ducatus Carnioliae modernae, to je, obris vsih mest, trgov, gradov in samostanov tadanjega Krajskega, z več kot 300 bakrorisi, v polovnih vezkih natisnjene v Bogenšperku leta 1679.
- 3) Topographia arcium Lambergianarum, castellorum et dominorum in Carniolia ad vivum iconizata, to je, obris vsih gradov, ki so jih grofje Lamberški na Krajskem izzdali in posedovali; v polovnih vezkih v Bogenšperku 1679.
- 4) Methamorphosis Ovidiana, v bakrorisih; vsakemu obrisu je pridjana latinska pesmica, v polovnih vezkih v Bogenšperku 1680.
- 5) Topographia Archi-Ducatus Carinthiae modernae, to je, obris vsih mest, trgov, gradov in samostanov na Koroškem tadanjiga časa; z več kot 200 bakrorisi v polovnih vezkih v Bogenšperku 1681.
- 6) Topographia Carinthiae Salisburgensis, to je, obris fará, mest gradov itd. ktere ima nadškof Solnograški na Koroškem; v polovnih vezkih v Bogenšperku 1681.
- 7) Theatrum mortis humanae tripartitum, to je, gledišče človeške smerti v 3 delih z obrisi; v 3. delu so obrisane raz-

Krain^a, natisnjeno v nemškem jeziku v Ljubljani 1689 v 4 debelih pôlovnih vezkih, in preglejmo jo, prepričati se ne-precenljivega zaklada, ki nakupičen leži v njih, in le čaka domorodcov, da bi ga vzdignili tudi v domačem jeziku!

Koliko znamenitih reči bi se dalo iz Valvazorja svetu razodeti!

Ko pa naravnost rečem, da nobena dežela se ne more ponositi s takim krajopisjem, kakoršni je Valvazorjeva „slava Krajske vojvodine“, vendar ne zakrivam mnogih pomanjkljivosti, pomot in slabost, ki jih najdemo v hvaljenem delu; tode katero delo tacega obsežka in tacega časa je popolnoma? Njegovo popisovanje mest, tergov i. t. d. s pridjanimi popisi zgodovinskimi, in popisje šeg in običajev starih Jugoslavenov je pa tako izverstno, da ga ni enacega. Vedenja starih Krajncov in mnogih njegovih sosedov ne naj-

lične peklenske muke, katerim so pridjani pogovori; natis v Ljubljani 1682 v četertini; obrisi so bili v Bogenšperku vtisnjeni v knjigo.

- 8) V letu 1671 je v Bambergu neimenovane bukve iz francoskega v nemško prestavil.
- 9) Charta Geographica Carnioliae, to je, zemljevid Krajskega; v Bogenšperku 1685.
- 10) Charta Geographica Carinthiae, to je, zemljevid Koroškega; v Bogenšperku 1685.
- 11) Charta Geographica Croatiae, to je, zemljevid Horvaškega; v Bogenšperku 1685.
- 12) Topographia Archi-Ducatus Carinthiae, to je, popis vsih mest, tergov itd. na Koroškem, z obrisi v polovnih zvezkih, v Norimbergu 1686.
- 13) Ein Satyrischer Ovidius, z 170 obrisi v dvanajsterki, nemško.
- 14) Lumen naturae, to je, luč nature v 6 zvezkih; v 1. vezku razlaga steklo in steklarske reči, v 2. mavc. alabaster, marmelj itd., v 3. barve, v 4. sočutje in protistrastje, v 5. lepoticije, v 6. zdravilstvo.
- 15) Flos physico-mathematicus, to je, cvetje naravo - in računoslvske v 3 vezkih.

deš nikjer tako natanjko in zvesto popisaneга kakor ga je popisal naš Valvazor.

Poglejmo v bukve njegove.

Pervi vezek knjige „Ehre des Herzogthums Krain“ v 4 bukvah obseže popis starodavnih ljudstev, ki so na Krajskem vseljene bile, in popis mejá stare dokaj večí Krajske dežele, ktero loči v 5 krajev: Gorenski, Dolenški, Metliški, Notrajnski in Istrianski ali Pazenski kraj. Sredje tadajnega Krajskega stavi na Obloke.

Znamenito je v popisu Ljubela (stran 170.) zvediti, da si je že Valvazor prizadeval za predôr skozi to goro, ktera loči Krajsko od Koroškega; pot naravnost skozi predor (Tunel) bi po njegovih mislih znesla le četert milje; pri sv. Ani bi se na Krajskem, pri sv. Lenarta pa na Koroškem v predôr šlo. Valvazor je hotel to delo na svoje stroške doveršiti, ako bi mu bil tadanji cesar dovolil za vedne časne cestnino pobirati od te poti. Med tem pa se vname strašna kuga na Dunaji, in od predora ni bilo več govorjenja. — Dalje popisuje Valvazor v 1. vezku, tode le ob kratkem, mesta, gradove, terge, fare, vasi, hribe in doline, reke in jezera, zrak in podnebje, vreme, rastljine, rude, živali in naterne svojnosti Krajske dežele, katerim popisom priklada mnogotere podučne in kratkočasne povestice, pravlice, pa tudi debele vraže. V popisu sadežev omeni Valvazor, da starim Krajncem sta bila bob in cizara nar ljubši hrana, zato jih pa tudi hvali, da so močni korenjaki. Od Krasa že on pravi, da se na njem nič ne vidi kot golo skalovje, in da se na pustem delu Krasa „več ljudi kot sadú rodi.“

Drugi vezek v 8 bukvah pa obseže popis mnogoverstnih narodov (kterih 11 našteje), ki so poredoma se vselovali na Krajskem. Slavni so bili po njegovem številu deveti narod, ki se je po mnenji Valvasorja okoli leta 548 po Krist. rojstvu na Krajskem vselil. Tù govori Val-

vazor veliko od Slovenov in Vendov (se vé da tudi dokaj napčnega), od slovanskega jezika, njegovega razširjenja po svetu, — omeni cirilice in glagolitiče in natisne nju pismenke. Gospodnjo molitev („Oče naš“) je natisnil razun latinskega v 13 slovanskih narečjih: v Cirilskem, Bulgarskem, Dalmatinskem, Horvaškem, Slavonskem, Českem, Poljskem, Vandališkem, Lužiškem, Ruskem, Krajskem, Novozemskem in Vlaškem jeziku.

Ni pa čuda, ako po Valvasorji zapisane gospodnje molitve niso od besede take, kakor jih različni narodi dan današnji molijo, ker v skoraj 2 sto letih se je že marsikaj spremenilo, pa tudi mu že takrat ni lahko bilo vsih zvediti natanjko.

Dalje popisuje Valvazor v tem vezku nošo, šege, navade razvade in običaje Krajncov, Istrijanov, Hrvatov, Vlahov i. t. d. Nepopisljivo mično je vse kar v tem razdelku pripoveduje. Na priliko: kako se pokloni Krajski kmet, kadar pride h kakošnemu gospodu? „Obé koleni — pravi — nekoliko vklone, potem se priklone s celim životom, in ob poklonu se poterka na persi z desno.“ — Od Gorencov pripoveduje, da so tako živi na ples, „da se jim peté celo leto ne spočijejo“.

V dostavku tega razdelka našteje Valvazor od sv. Cirila začemši noter do njegovega časa vse imenitniši pisatelje na Krajskem.

V 7. bukvah razlaga véro na Krajskem; začne od paganov (ajdov) in njih bogov; razlaga potem spreobrnjenje starih Krajncov h katoliški veri po sv. Marku in Hermagoru; popisuje za tem razširjenje luterško-evangeljske vére na Krajskem, nje pregnanje in zatéro; razlaga prizadevanje sv. Metuda za vpeljanje domačega slavenskega jezika pri sv. maši namesto latinskega na Krajskem in Koroškem, popiše na dalje dovoljenje tega,

kmalo pa natolčevanje pri papežu, da sveti Melud krivo véro uči (že takrat tako kakor dandanašnji, le v drugačnih zadevah!) in poslednjič popiše prepoved slavenskega jezika pri sv. maši.

V tem vezku oméni Valvazor še svetnikov na Krajskem, patriarhov, škofov, samostanov in far.

Tretji vezek v 3 bukvah popisuje vlado in vladarje na Krajskem; tudi so gèrbi plemenitnih rodovín obrisani.

Za tem sledijo nepopisljivo mični popisi in obrisi mest, tergov, starih in novih gradov, samostanov, z zgodbami in znamenitnostmi njenimi; povsod so slovenske imena pridjane. Vse to da temu vezku posebno cenó.

Četerti vezek obseže popise in obrise ravno po teh vodilih tudi mnogih Horvaških mest in gradov, popise turških stražnic, turških vojsk in poslednjič vsih vojsk na Krajskem in v sosednih deželah od starodavnih časov noter do časa Valvazorjevega; imenitniši vojske so v podobah izrisane.

To, dragi bravec, je obsežek imenitne knjige, ktero smémo po vsi pravici slavo Valvazorja imenovati.

In zares mu je, ko je prišla omenjena knjiga na dan, od vsih strani donela čast in hvala, ktero so mu prepevali pesniki v latinskih, nemških, slovenskih, horvaških in dalmatinskih pesmih, ki so verlega moža tako razveselile, da jih je postavil na cèlo prvega vezka pozneje izdanih iztisov.

Pridjana je omenjeni knjigi tudi Valvazorja podoba v viteški opravi, po katerim smo tudi mi posneli obraz, dodani letošnjemu „koledarčku.“

Naj nam bo ogledalo iskrenega domoljubja, ktero po besedah njegovih „posveti domovini blago in kri svojo, pa zastavi tudi peró, ako ga je v slavo in blagor njeni zastaviti treba.“

B.

Zgodovina papirja je zgodovina omike človeške.

Pervi mogočni telegraf, po katerem so si jeli ljudje križem sveta svoje misli in svoje djanja razodevati, bil je papir. Brez papirja bi ne bile ne véde ne umetnije tiste visoke stopnje dospéle, na kateri se znajdejo dan današnji, in tiskarne nikdar bi ne bile doveršile toliko v omiko in otés človeštva, ako bi papirja ne bilo.

Ako je res, kar učeni Liebig pravi, da toliko višji se zamore njegova svétna omika ceniti, kolikor več mjila (žajfe) narod na leto porabi, — ako je rés, kolikor več ktera dežela železa podéla, na toliko višji stopnji stoji obertnija (Industrie) njena, — je gotovo tudi, da toliko višji je duševno izobraženje naroda, kolikor več papirja vpotrebuje.

Zgodovina papirja je po takim zares zgodovina omike človeške.

Prepričati se tega, sledimo zgodovino nekdanjih časov do današnjega dné!

Ob prvih časih sveta je človek le govoril, in le z besedo je naznanil, kar je povedati imel. Ustno sporočilo je bilo edino porazumstvo.

Ko se je pa človek bolj zavedel, se je sčasoma zbudila želja v njem, da bi tudi izročil svojim naslednikom, kar se mu je sporočila vrednega zdélo. Ali kakošni so načini teh sporočil bili? Sirovi — kaker on sam! Kupe zemlje ali kamnja je nanosil po različnih oblikah, drevesa je sadil, kóle je stavil i. t. d. in z vsim tem je zaznamoval kakor je vedil in znal, kar je naslednikom sporočiti želel.

Ali spoznal je v téku časa, da take spominke pokončá nevihta vremena, sovražnikov roka in mnogo družih primerlejev. Že bistrejši um je učil tedaj človeka podobe (kipe) risati s klinom ali dletom v kamnje in opéko. Ker pa tadanji človek nobenega družega zapopadka ni imel ka-

kor o tem, kar je narava okoli njega položila, se ni čuditi, da podobšine ljudi, ptičev in družih žival, rastlin in navadnega orodja so mu bile to, kar so nam dan današnji pismenke ali čerke.

To starodavno pisanje se imenuje podobopisje ali kipopisje (Hieroglyphen), kakoršno se sosebno v starih spominkih Egipčanov še dandanašnji vidi.

Za kipopisjem je sledilo vózlopisje (Quipu-Schrift), s katerim so zaznamovali stari Peruani svoje misli takole: Na debelo nit so pritvezli več stranskih nitk, ktere so zavozljali na mnogo viž, vsaki vózlel je pomenil kaj družega. Včasih so tudi pobarvali niti rudeče, rumeno, belo, zeleno i. t. d. in vsaka barva je imela svoj lastni pomén: rudeča je pomenila vojaka, rumena zlato, bela srebro, zelena žito. Ker je bilo mnogokrat zlo težavno te vózle prebirati, so imeli vladarji Peruanski posebne vradnike za to opravilo, ki so bili vózlebravci (Quipucamayocuna) zvaní.

Čeravno zlo okorna je bila ta pisava, se smé vunder srednica imenovati med kipopisjem nekdanjem in pismenkami sedanjega časa.

Znajdba pismenk ali pisnih čerk je bila, vsak lahko zapopade, že veliko višji stopnja omikanega uma. Klinci in dletca so bile prve peresa, s kterimi so Babilonci in Kitajci — prve omikane ljudstva starih časov — pisali; prvi papir pa je bila opéka (cegel) ali kamnita ploša. Pisali so tudi s spičastimi kamni, pozneje z rudnimi klinci.

Mesto kamnitih plóš so nastopile pozneje rudninske ploše in nar beržeje ploše iz svinca. Ali mehki svinec, na kterem se pisanje ni móglo ohraniti dosto dolgo, se je vmaknil kmalo bakru (kotlovini), na ktereга ploše so pisali z železnimi klinci.

Za tem so prišle bolj pripravne leséne platnice na versto, ktere so pozneje z voskom prevlekli in z roženimi klinčki na nje risali.

Kmalo pa so spoznali, da ne gré s tako okorno pripravo, ako bi kdo hotel kaj več, na priliko, celo knjigo pisati. Ségli so po drevesnem listju, izpervega po palmovem. Egipčani so bili prvi, ki so perje krasnega drevesa — palme — rabili v ti namen; zatega voljo so Gerki egipčansko pisanje „feniško pisanje“ imenovali, ker so palmi — kakor še dan današnji daktilovi palmi — fenis (phoenix) rekli.

Na palmovo listje so pa pisali le „svete bukve“; zato se palmovo listje tudi „sveto“ listje zove.

Ker pa perhljivo listje se ni dalo dolgo ohraniti, so se poprijeli namesto listja drevesnega ličja (lupja), sosebno lipovega, bukovega, brezovega, brestovega in javorovega, v katero so iz pervega vbadali z iglicami pismenke. Rimci so rekli tacemu ličju „charta corticea“ ali „liber.“ Imé „liber“ se je v latinskem še do današnjega dne ohranilo, in pomeni to, kar po našem „knjiga“ ali „bukve“. (Morebiti tudi naša slovenska beseda „bukve“ izvira ravno tako od ličja buke ali bukve). Stari Nemci so pisali iz začetka na brezovo ličje.

Od ličja do platna in p avole je le ena stopnja bila; mazko (Pinsel) in barvo sta nasledovalo svinčenik in pisno černilo (tinta). —

Ko tičica v zraku, ki prejadra v enim dnevu tšue milj, smo pregledali sedaj tudi mi tšueletno napredovanje človeškega uma, in dohiteli smo dōbo Aleksandra Velicega (krog leta 336—323 pred Kristusom) — dōbo, o kateri se je višji omika v Egiptu pričela in v katero je tisto bičje prišlo v rabo, katero so Egipčani papir (*Cyperus papyrus*) imenovali, od kterega imé tistega občnoznanega pisavnega blaga izvira, ki ga še dan današnji „papir“ imenujemo, akoravno sedanja baža popirja je vsa drugačna.

Bičje papirno je tistega pleména, kakor je naše bičje, katero poleg vodá in v vodi rase in iz travnatega germiča dolge in okrogle ali trivoglatne sterženate terstike kviško

podaja, ktere imajo zelene cvetne versice. Tega našim terstikam enakega bičja rase ob potokih Kalabrie, Sicilie, Sirie in Egipta toliko, da je gojzdu enake. Poglej podobico, ki ti kaže pokrajino poleg Nila v Egiptu; gosti gojzdje papirnatih terstik s čopastimi versiči obdajajo breg; zraven pa vidiš dalječ dalječ zadej trivoglatna piramide Egipčanov; bližji stojé nektare daktilove drevesa; v vodi gomazi požrešni krokodil in plava sinja povodnica (*Nymphaea coerulea*); tudi čapljo vidiš storkljati po loki.

Stari Egipčani so delali iz notranjega ličja terstik veršelje za jadra, vervi, človeška oblačila; egiptovski duhovni so si napravljali čevlje iz njega. Papir pa so delali iz notranjega ličja še sočnatih terstik, ktero so s tanjkimi šivankami ali

ojstrimi mušeljnovimi robovi od terstike ločili; več tako ločenega ličja so z Nilovo vodo skup priléčili, posušili in z zobmi likali. Dogotovljeni papir so imenovali „biblos“, od kodar tudi ime „biblia“, „Bibel“ (po našim sveto pismo). V starem zakonu se je imenovalo to bičje „gome“.

Kmaló je jelo sloveti to pisno blago krog in krog po svetu tako, da so Egipčani po njem obogateli, in da se je egiptovski knez Firm bahal, toliko papirja imeti, da je v stanu celo armado s samim iz papirja skupljenim denarom imeti.

Se vé da se je jelo sedaj veliko knjig spisovati. Začele so se po tem tudi bukvarnice, in kralj Ptolomej II. se je sosebnó z Eumenom, kraljem Pergama, skušal, ga prekositi v napravi veličanskega bukviša; zadnjič je iz zavidnosti, da bi Eumen večje bukvarnice ne imel, celó prepovedal papir v Pergam prodajati, kar je Pergamce v veliko stísko pripravilo, ki so bili papirja za bukve že zlo vajeni. Sila kola lomí. Ko Pergamci niso mogli več bičjeviga papirja dobiti, so jeli živinske kože namesto njega rabiti, in tako je bil 200 let pred Krist. tiste sorte papir najden, ki se po deželi Pergam še današnji imenuje pergament, na kterega so še o srednjem veku ljudstva pisale. Egipovski bičji papir se je ohranil do 11. véka po Krist., vendar ga je pergament, čeravno dražji, zlo spodrinul.

Ko so Arabci najdli iz bombaža (pavole) papir delati, se je kmalo razširila ta znajdba tudi po Evropi — in egiptovski papir je nehal.

Ti bombažasti papir je prvi, ki je našemu sedanjemu podoben in ki se smé prav za prav tudi osnova našega sedanjega imenovati. Arabci so tolkli namočeni bombaž z bätmi tako dolgo, da je bil kot sók, kterega so na dilah sušili in po tem likali. Pod imenom „gerèkega pergamenta“ (Charta cattuncea) so ga dajali na prodaj.

Ali vedno višji človeštva omiki ni bil ta papir dolgo po volji, — bil je tako mehák, tako inak in perhek, da le s mazkami se je dalo na-nj pisati.

V 13. veku okoli leta 1270 so na Nemškem še le našli papir iz konoplja in prediva delati. K izdelovanju tega papirja pa se je zraven rok potrebovalo tudi pripravnega orodja. Perva papirnica (Papiermühle) je bila napravljena v letu 1390 v Norimberku.

Kmaló se je razširil ti novi papir po Španjskem, Francoskem, Poljskem, Laškem, Českem, Angleškem, Danskem, Švedskem, Rusovskem in po Švajci.

Ko pa je bilo o napredovanji vedno višji izobraženosti človeške bukvtiskarstvo najdeno, jim šivo, nečisto in terdo blago iz konoplje ni bilo več vgodno; jeli so po drugem blagu iskati, in lejte! kakor se najde biser v blatu ali zlata prah v vmazani sodergi, so našli nar boljši robo za papir — v scer zametovanih cunjah.

S cunjami, — kdo bi bil kadaj to mislil! — se je pričela nova in nar imenitniši doba papirstva in človeštva! Kdo bi se o tem ne spomnil veliko pomenljivih besed našega Koseskega:

„Zakon nature je tak, da is malega rase veliko!“

Do 16. véka ni bilo družega kot limanega ali pišnega papirja; pozneje še le je bil iznajden tiskarni papir. Človeški um je s to znajdbo tako rekoč svoj cil in konec došel, in kakor truden popotnik se je spočil sedaj tisuč in tisuč lét terpečega trudljiviga iskanja.

Ni tedaj čuda, da do leta 1820 se razun znajdbe mašin za izdelovanje papirja ni nič posebnega našlo o papirstvu. Od leta 1820 so se jele še le po papirnicah tiste imenitne mašine razširjevati, ktere delajo, kar so pred roke delavcev delale, pa tako naglo in tako lično, da po stari šegi napravljeni papir se v ličnosti nikakor ne more meriti s papirjem, ki ga izdelujejo sedaj mašine. Ako stopiš, prijatelj, v tako

papirnico, in vidiš iz valeja razvijati se popolnoma izdelani in čisto suhi papir, ki je pred 2 minutama še voden sok bil, boš ostermel nad delom, in občudeval bistroumnost človeško! Sedaj se suče že tisuč in tisuč tacih mašin v Evropi, ktere, če doštejemo tudi po čebrih in sitih po stari šegi napravljeno robo, vsako leto dodelajo 500 milionov funtov papirja, ki je blizo 66 milionov tolarjev vreden.

Taka papirnica, osnovana po nar. novejših znajdbah človeške bistroumnosti, déla v Vevčah pod Ljubljano in se svitlomu nadvojvodu Janezu v čast imenuje „Janezia“. Čudil se boš, ako jo ogledaš, nad veličanskem delom, ki ga je vstvarila bistroumnost človeška!

Ni le po tem takem resnica: da zgodovina papirja je zgodovina omike človeške? Nihče drug kakor papirnice s svojimi izdelki so vstvarile tišuč bukvarnic, ki jih najdemo v mestih velicih, kakor v izbicah pohlevnih vsacega omikanega človeka. Bukve in časniki grejo vsaki dan sedaj od enega kraja sveta do družega, razširjajo vednosti in znanstva po širocem svetu, in vežejo človeštvo cele zemlje v eno družino! Moč papirja je silna moč!

B.

Stari Slavjani.

Iz rokopisa obč. zgod. Matija Vertovca.

Ne stari Greki, ne Rimci nam niso od Slavjanov, ako so se ravno velike z njimi pečali in se menda tudi z njimi vojskovali, nič gotovega v svojih spisjih zapustili.

Greški modrijani, ko so se hotli kaj novega naučiti, so šli v Egipt, v Babilonio ali do Indij; kaj nek bi bili zamogli pri severnih „barbarih“, ktere so kot divje zaničevali, in kterih jezikov niso razumeli, novega za učenosti zvediti? Greki, naseljeni prek Helešponta in po vsih bregih črnega morja, so poznali merda čez 50 slavjanskih ljudstev, s kterimi so

tergovali; pa ker so vse njih misli le na trgovino obrnjene bile, jim je bilo za druge zadeve teh ljudstev malo ali celo nič mar, in še vedili niso, da mnogo teh ljudstev je ene kervi.

Rimci so se še le ob času cesarja Augusta razumeli, da Nemci so enega velicega naroda, in so si naredili prek Donave in Rajna terdne taborišča v bran svojih mej pred njimi; imenovali so to deželo Germanio — Nemčijo; pa le še 200 let kasneje je Tácit mnogo nemških ljudstev po imenih razločil, njih obnašanje, šege in navade popisal.

Rimci kakor Gerki, zaničevaje vse „barbare“, so Slavjane menda še veliko manj od Nemcov poznali, ako ravno so ž njimi nar berže še več opraviti imeli, kakor z Nemci. Rimci so bili preošabni, da bi se bili zmenili za jezike njim podverženih ljudstev. Slavjani so se, kakor vsak drug velik narod, bi rekel še dandanašnji — v vsakem kraji ali kotu druga či imenovali; po teh imenih, ali čistih, ali popačenih — ker jih niso mogli práv izreči — so jih Greki in Rimci klicali, brez da bi se bili zavedili, da mnogo teh ljudstev je enega naroda ali ene kervi. Kar so greški in rimski zgodovinarji 6. stoletja o Slavjanih pisali, jim je bilo menda došlo po ustnem sporočilu, in scer od daljnih daljnih in divjih krajev. Koliko je pa na tacih sporočilih resnice! —

Narod, kateri je v sedanjosti nar več i na zemlji, je mogle tudi že pred — in ob časih Kristusa nar več i in še dalje okoli po širocem svetu vseljen biti; prázno bi utegnilo tedaj biti, ga med Nemce in Sarmate — in še te od Slavjanov ločivši — v neki kot na visoko severno, merzlo in nerodovito Polsko-rusko spravljati, in ga od tam za vsako potrebo kakor iz žaklja izsipati; med tem, ko drugi, malo da ne, ravno tam svoje neštevilne Nemce, Góte, Longobarde, Vandale i. t. d. naseljujejo, ž njimi svoje preseljevanja narodov prek Donave i. t. d. speljevati, in vse to menda tudi le po ustnem izročnji. Nihče ne taji, da bi se ne bili Slavjani za Nemci pomikovali, ki so bili šli drugam si novih seliš iskat, in se tako

njih zapuštenih seliš polastili; tode ti Slavjani so bili le ena véja — severna, velicega slavjanskega naroda.

Učeni si veliko glave belljo bolj starih sledov slavjanskega naroda najti. Njih prizadevanje ni bilo prazno. Najdli so več spričeb od bolj starih slavjanskih seliš. Slednji jezik se scimi, rase, in razcvete iz nekih, njemu lastnih, majhnih in ne zlo številnih koreninic; ker pa nimajo vsi jeziki enacih korenin, ampak slednji svoje, se že po koreninicah dobro med sabo razločijo. Tudi nimajo vsi jeziki enacih čerk ali pismenk; tako niso imeli Greki našiga č in š, tudi ne mnogih družih čerk; niso bili tedaj tudi v stanu veliko slavjanskih besed izgovarjati, kakorne zamore pravi Lah slednje nemške besede izgovoriti. Taka se je tudi Rimcem godila, da so kakor Greki vsako slavjansko besedo po svoje zavijali tako, da je bila malo ali nič več slavjanski podobna. Pri vsem tem so najdli učeni po celi Mali Azii, v Armenii, prek črnega morja, pod Donavo v Trakii, Makedonii do jadranskega morja, od Dunaja prek Donave do Rečje — (Rhätie), in še po Talianskem veliko imen krajev, rek, gor, mest i. t. d. s slavjansko pa ne greško ali latinsko koreninico, v dokaz, kteremu se ne da soper govoriti, da po vsih teh krajih so Slavjani naseljeni bili.

V silodavnih in čisto neznanih časih se je bil slavjanski rod razkrojil v severno, in juzno-izhodno vejo; ta-le seže od Rusie prek črnega morja, na obeh straneh Donave do jadranskega morja, in v starih časih menda še veliko niže in zapopade zdaj južne Ruse, Rusine, Bulgarce, Serbe, Ilirce, in Slovence. Pred Greki in Rimci so se bili imenovani Slavjani že v teh krajih naselili; njih jeziki so veliko mehkeji od severnih Slavjanov, in se med sabo zlahtajo. To je nanese veliko gorkeji souce in dotika z bolj mehkimimi jeziki, kakor sta bila greški in latinski.

Brez vse dvombe se smé misliti, da v perziánskih vojskah zoper Greke, v Makedonskih zoper Perzijane, in v

Mitridáških zoper Rimce so se Slavjani, pa brez lastnega imena, jako bojevali. Vse dežele od črnega do jadranske-morja, prek Donave, in sicer od Grécie do Tatranskih gor, in od Dúnaja do Tirola, se zamorejo v starih časih od Slavjanov obljudene misliti. Greki, preošabni, se niso z jeziki njim proti severji prebivajočih ljudstev pečali; kako, če bi se Trakiáni, Makedónci, razun njih žlahnikov, Ilirci in Dalmatinci k Slavjanom šteli? Kako, če bi se tudi Ponónci in vse ljudstva med Dunajem, Tirólam in Ogléjem k Slavjanom pridjale? — Rimcam so bili Nemci unkraj Donave in Rajne; ta kraj Dónave so imeli Rhätijo (Rečje), Vindelicio, Nórikum — s slavjansko koreninico, Liburnjo, Istrijo in Ilirio, ki je pod njimi čedalje se širila; pa nobenega ljudstva vsih teh krajev ne imenujejo drugači kot po deželi; tudi od njih jezikov nič ne vejo; zakaj bi se jim ne dalo imé Slavjanov? Nemci in po njih tudi Rimci so Slavjane Vinde ali Vende imenovali; Dúnaju so dali imé po Vindih, in so mu rekli „Vindobona“; in Augšburgu „Augusta Vindelicorum“, in tamošni deželi „Vindelicia“. Tako so tudi Vindi ali Vendi, po razdjanji Ogleja, Venetke sozidali, in leta 568 beži oglejski patrijarh pred Lombárdi v „Grad“ na morskem otoku, unkraj močvirja; še dandanašnji mu pravijo Grad-o.

Leta 177 pred Krist. so se bili Rimci pervikrat v Ogleji naselili. V letu 175 pred Krist. so bili Čiči ali Istriani pod svojem kraljem Epulom rimsko armado pri reki Timavi vdarili in razkropili; tode konzúl Manili jih je bil malo potem zmagal in Rimcem podvergel, in za dve leti pozneje so bili novih 1500 družin v Ogleji naselili. Bele gore, ki so se popred venetške — slavjanske — imenovale, so po Juliu Cezaru, ki je bil s tremi četami leta 59 pred Krist. v Ogleji prezimil, in „Forum Julii“ — Cedát — Cividale sozidal, dobile novo ime, da se od tačas po njemu Julske gore imenujejo. Štrabo piše, da ob času cesarja Augusta so Ilirci vino in olje iz Ogleja tovorili, kar

se jim je v Ogleju, kjer so svoje vina v persternih posodah — anforah — hranili, prav čudno zdelo; Čiči tovorijo pa še vina do današnjega dne.

Vse gore med Donavo, Verono in Terstam — Rimci so mu rekli „Tergeste“ — so bile v silostarih časih od Slavjanov obljudene. Če so se bili Etrurci, tudi še pred Rimci, iz teh gor v sred Talianskega naselili, lahko bi bilo verjeti, da so bili Slavjani; Slavjan se berž novega jezika nauči. Kar je Venečanov med belimi gorami, ki zdaj laško govoré, imajo slavjanske obličja, oči in lasé. Ko k nam pridejo, kar se pogostoma primeri, se kar berš slovensko naučé in čisto izgovarjajo, kar ni pravemu Lahu dano.

Zgodovinarji pišejo, da so bili Slavjani zale postave, kostanjevih las in sivkasto-modrih oči; da so bili krotak, zmerin in gostoljubin narod, ki je rad zemljo obdeloval in z živinorejo se pečal. Od tacega naroda, ako ni siljen, ne gré dosti bojevanja ali vojskovanja pričakovati. Živeli so svobodno pod svojimi župani, ki so jih sami stavili. V večih in občnih zadevah so stopili župani cele velike okrajne vkup, in kar so sklenili, je obveljalo za vse. Ko je bila velika sila, da so se mogli sovražnikom ali roparjem braniti, so si volili župani vélicege župana ali kneza, vojvoda — tujci so mu rekli kralj — da je na vojski njih poveljnik bil. Od kar se koli kaj od Slavjanov pomne, niso še nikoli v eno deržavo združeni bili; razpadli so marveč v zlo veliko ljudstev, ki so med sabo neodvisne in samostalne bile, in pozneje pod svojimi velicimi župani, knezi, vojvodi in tudi kralji živeli.

Atila (šiba božja) si je bil vse severne Slavjane, pa tudi južne prek črnega morja podvergil. Da so se pod njim na Francoskem in Talianskem bojevali, ni dvomiti; zgodovinarji niso pa še tačas od njih nič vedili. Po Atilovi smerti so se potegnile slavjanske ljudstva, kakor mnoge druge okoli črnega morja, za svojo svobodno samostalnost, in so jo dosegle. Slavjani so bili prijatli mirú, — pa vender, ko so se mogli

brani in vojskovati, so se vselej, in do današnjega dne, moško in junaško bili. Kdo bi zamogel zreči število Slavjanov, ki so se pri Rimskih armadah za cesarske namene jako bojevali? Kakor Nemce je menda tudi mnoge Slavjane mikalo za dobro plačilo pri Rimskih armadah služiti; marsikteri Slavjan je pri armadi čast poveljništva dosegel in celo cesar postal; tako cesar Justinian; tode on je svoje pravo slavjansko ime „Pravica“ iz gerde prevzetnosti, na latinsko, kakor se je koli dalo, prevergel. Ako so bili Pononci Slavjani, so dali brez dvombe mnogo Slavjanov na cesarski prestol.

Od kar so se bile nemške ljudstva ob času preseljevanja na Laško, Francosko in Španjsko pomaknile, so se bili Slavjani dalječ okoli po Evropi razširili; čez Donavo so bili v sedanje Turško planili, in se po marsikterih vojskah, dalječ okoli po sedanjem Turškem naselili; tako so bili tudi čez polovico dežel, ki se zdaj nemške imenujejo, posedli; nekaj malo se jih je bilo še celo na Holanškem in Angleškem naselilo. Dosti jih je pa tudi bilo v njih poprejšnih deželah ostalo. Od tačas so si osnovali veči deržave, knezovine, vojvodine in kraljestva; tudi so počasi h keršanski véri pristopili.

Slavjani Poljaki so bili že od 5. stoletja v svojih sedanjih deželah; do 10. stoletja se je prav malo od njih čulo; tačas so po nemških in českih misionarjih kristiani postali. K njim spadajo Sležani in Pomorjani.

Česki Slavjani ali Čehi so prišli v drugi polovici 5. stoletja iz bele Horvacie, unkraj Tatranskih gor v svojo sedanjo deželo; nekaj Horvatov in družih slavjanskih ljudstev je bilo tudi ž njimi prišlo. Samo, iz Holanškega, nar berže jih je pomiril in zedinil, tudi stisk Frankov otel; pozneje so imeli svoje vojvode, in so se bili sred 9. stoletja pokristianili. Morovjani in Slovaki so ob enacim času in ž njimi v svoje dežele prišli.

Polábaki se imenujejo sploh vsi Slavjani, ki so se bili na današnjem severnem Nemškem, na obeh straneh Labe,

do nje iztoka, zlasti na sedanjem Saksonskem, Boruskem, v Meklenburgu i. t. d. naselili. Ti so večidel, in že pred več sto leti se ponemčili; tode se jih še semtertje kakošna cela srenja, obdanih od Nemcev, najde. Preveč od Nemcev stiskani, so se le počasi, od 9. do 12. stoletja, h keršanski véri spreobrnili.

Rusi, obstoječi iz mnogo ljudstev zlo raznih imen, ki se niso mogle med sabo nikakor pomiriti, pokličejo Normane iz Švedškega; neki nemški rod, ki se je Ruse imenoval; njih vojvoda Rurik pomiri te ljudstva in postane začetnik ruskega carstva, in vse ljudstva pod njim se za naprej in do današnjega dne Rusi imenujejo. Greški misionarji so jih konec 9. stoletja s keršansko véro seznanili, ki je leta 899 pod njih knezom Vladimirom občna postala.

Bulgarski Slavjani so prišli o koncu 6. stoletja iz južnega Ruskega, so vdarili čez Donavo, in po mnogih vojskah z greškimi cesarji so se naselili pod Donavo doli do črnega morja, pa tudi po Albanskem in Greškem; keršeni so bili leta 861 po sv. Cirilu in Metudu.

Serbski Slavjani so prišli iz Bele Srbije, unkraj Tatranskih gor, leta 636, in so posedli dežele pod Donavo in Savo, in od Bulgarie do jadranskega morja. Keršeni so bili od rimskih misionarjev leta 638.

Horvaški Slavjanj so prišli tudi leta 634, poklicani od greškega cesarja Herakleja kot Serbi iz bele Horvacie, unkraj Tatranskih gor, in so posedli dežele, v katerih stanujejo; h keršanski véri so pristopili okoli leta 638.

Med letom 592 in 595 so prišli tudi Slavjani iz bele Horvacie, unkraj Tartronskih gor, in so posedli zgornjo in spodnjo Austrio, Štajarsko, Krajnsko, Istrijo, Furlanio, Koroško, Soligraško, in nekaj Bavarskega in Tiroljskega. Vse te dežele vkup so imenovali v tistih časih „Karantanie“, prebivavce pa „Karantane“, — sami so se imenovali in se še imenujejo „Slovence“. Nemci jim pravijo še zmirej po

starem „Vindi“. Bojevali so se z bavarskim vojvodom Tasilom v letu 595, pa tudi leta 612. Spredaj stiskani od Frankov, zadaj od Obrov, se zvežejo s Samotom, ki je na Českem vladal, in se z njegovo pomočjo sovražnikom vbranijo. Od leta 670 do 735 so imeli z Furlanskim vojvodom — Lombardom pogostoma boje; tudi so mu mogle nekatere pokrajne davek plačevati. Nar večji nevarnost je došla Karatanskim Slavjanom od franških kraljev. Kakor berž je bil bavarski vojvoda potlačen, so bile Nemcem tudi vrata do Karatanskih Slavjanov odperete.

V tistih časih so imeli Slovenci prvega znanega kneza, ki jih je vladal; Borut se je klical, in popolnoma neodvisen je bil; tode sila vojske ga franškemu kralju podverže; za njim je bil sin Karat, za tem Hotimir, in za Hotimirjem Vladuh slovenski knez. Tasilo II. bavarski vojvoda, se Frankom spunta, in si veliko Karantanskega podverže; tode od Karola velicega, franškega kralja, premagan, pride ob vse, da je prišlo tako tudi vse Karantansko pod oblast franškega kralja. Ta razdeli Karantansko v več dežel ali strani, večih ali manjih okrogov; ta pošle va-nje nemške grofe jih oskerbovati, in druge na njih meje, jih braniti. Tako je bila svoboda Karantanskih Slavjanov čisto zginila. Misionarji iz Ogleja so na Karantanskem do Drave, unkraj pa iz Solograda sv. véro oznanovali.

Kamor so se bili koli Nemci, Goti, Svevi, Vandali, Longobardi, Franki i. t. d. v nove dežele, kakor na Talianskem, Gališkem, Španjskem in Afrikanskem naselili, so zgubili sčasoma svoj jezik, svoje šege in navade; pomešali so se z v deželah najdenimi ljudstvi, in so postali z njimi nove ljustva z novimi jeziki. Taki novi jeziki so talianski, francoski, španjski in portogalski, ki se govorijo namest poprejšnjega latinskega ali tudi družih jezikov. Slavjani pa niso zapravili v svojih novih naselitvah ne svojega jezika, ne svojih šeg in navad; zakaj neki ne? — zato, ker niso v svojih

novih naselitvah nobenega družega ljudstva najdlji, kakor na Poljskem, Boruskem in Českem, — ali pa so najdlji, kakor v Srbii, Horvacii in Karantanii, že od pred Slavjane, v deželah, s katerimi so se združili in pobratili.

Ob času preseljevanja narodov so naši kraji, ravno na vratih Laškega ležeči, neizrečeno terpeli, pa vendar vse preseljevanja jih niso bile ob čverstega in bistrournega Čiča pripravile; v gorah, gojzdih in v podzemeljskih jamah so je bilo še zmirej veliko Slavjanov v tistih, seer strašnih, pa vendar naglih viharjih ohranilo. Da bi bili Galci, ki so bili 500 let pred Kr. na Gerško vdarili, vse Slavjane od jadranskega morja nazaj za Tatranske gore pahnili, je menda čisto prazna.

Obujenje od smerti.

(Povést franoskega zdravnika iz harema.)

„Iz Kahire smo se, dragi doktor, v Aleksandrio vernili; Vi pa hočete še v Carigrad potovati in božje šibe na nje rojstnem domu gledati?“ Tako sklene Miroslav svoj gevor, položivši knjige iz rok.

„Kaj le bi v Egiptu počel, ker je kuga že potihnula?“ zaverne doktor. Dolgo bomo pomnili 1835. leta v Kahiri! Pet mescov dolg boj! 8000 mertvih!“

„Čuli smo, da ste bili tičas v haremu zdravnik. Oj! srečni zdravitelj! To Vam je vendar dostojno povračilo za nevarnosti bilo, v katerih ste živeli“ — ga podraži Miroslav.

„Blizo in natanjko sim zares haremsko življenje ogledoval. Verjemite mi, nadlego terdoserčnosti, ki kraljuje v haremu, je težji odpraviti kot kugo. Mnogo mnogo bom vedil o tem pripovedovati v Europi.“

„Dajte nam kaj mičnega za pokušnjo“ — ga prosi Miroslav.

Zdravnik se rad prošnji udá in jame pripovedovati:

Nekega grozno vročega dné zvečer sedim pred svojo hišo v Bulaku, znanem kraji blizo Kahire. Oziram se kmalo na Nil, kjer so jadrane bogate kupčijske barke, kmalo proti Kahiri, ki je s svojimi kubeti (kupljami) in minerati (turni) lepši memo naših evropskih mest. Samotna luna je blede po nebesu plavala; premišljeval sim povést Balzaka „limbar v dolu“, ki sim jo bil ravno izbral. Kar priteče moj sluga Ibrahim, da mu je skoraj sape zmanjkovalo, da naj grém berž berž v Bekir-Pašatov harem; konj je za to že osedlan. Nemudoma zajašim vranca in dirjam po tihih Bulaških ulicah; Ibrahim za mano korači.

Pervikrat me je bil zdaj Bekir-Paša v svoj harem poklical. Bolezen mora biti huda, nevarnost velika; Muhamedani sicer ne jemljejo radi ponoči zdravíl, in vsacega človeka, toraj tudi zdravnika v pokoji pusté.

Ko pridem k Bekir Pašatovem gradu, ki je v sredi krasnega vrta, vidim, da vse je v hiši pokonci. „Bolnik mora kaj več biti kot kak mamelúk ali sužen“, rečem sam pri sebi.

Komaj stopim v vézo, že zaupije gospodar, ki je sklučen na divanu čepel in me zagledal: „Joj! moja žena umira, pomagaj!“ ter pomigne strežniku, da naj me berž v stano bolne pelje.

Notri je ležala gospá na železnim posteljšu — ta gizdost se je v hareme bogatinov spravila, akoravno koran na divanih spati ukazuje; — nje obličje je bilo skerbno z naličjem zagernjeno, ker tudi zdravnik ne smé ženske jutranjih dežel drugači kot pokrite viditi. Žilo sim skozi tanjko zagrinalo po navadi pošlatal; malo le je bila in sila naglo. Sapa ji je bila grozno teška, — reva je umirala.

To berž Bekir-Pašatu povejo, — milo je zdihnul. Bolezin neznano spoznati sim hotel tudi obraz njeni viditi, ali strežnik tega ne dopusti, rekoč, da mora o tem pred z go-

spodom govoriti. Paša sam pride v izbo. „Kaj hočeš? Jeli ne véš, da le mož jo smé razgernjeno viditi.“ „Zdravitelj tudi — mu zastavim merzlo — ali hočeš raji da umerje?“

„Reši jo; za Mahomeda voljo te prosim.“

„Tak dovoli, da naličeje odgernem!“ On mi pomigne, da le, in sklonem se ji glavo odgerniti.

Da si ravno je bila že v smertnih težavah, se ji je vendar poznal na bledem obrazu lepolicja značaj, po katerem mlade orientalk sloviyo.

Znamnja zavdanja sim kmalo spoznal. Spervega sim hotel to očitno izreči, tode berž mi na misel pride, da utegne tú kaka kovarnost biti. Sklenul sim molcé počakovati, kaj bo iz tega. Berž ji dam zdravilo, da strup iz nje spravim; kmalo potem ji odleže. Oči polne žalosti je v me obernila; zdelo se mi je, da v njih hvaležnost zapisano berem, in kakor da bi mi hotla kaj skrivnega razodeti. Ali revež si nisim mogel nobenega izgovora zmisliti, da bi bil sam ž njo ostal. Ne vé m kaj bi bil dal, zvediti strašno skrivnost, ker vedno mi je bolj jasno bilo, da jo neka hudobnost iz poti spravlja. Ali ni mi bilo mogoče, — zapustiti sim jo mogel revo. —

Drugi večer ravno ob tisti uri me pokliče Bekir - Paša sopet v harem. Mislil sim si, da se je boleziu povernila; pa ko pridem, mi Paša pravi, da ji je bolje. Ali s tamnim obrazom mi to reče. Nikakor nisim mogel njega krivega soditi; saj me je bil bolni na pomoč poklical, in tak lepo me prosil, jo rešiti. Ko se pa po dvorani ozrem, zagledam vse vrata s skopljenci zastavljene, ki so bili oboroženi z meči in jata-gani. Bekir - Paša me gerdó pogleda, ter se zadnjič nad mano zadêre: „Zakaj si moje ženo smerti otel?“ — „Ker ste me za to poklicali“ — mu odgovorim. — „Danes pa ti uka-žem, da jo napraviš kakor je včeraj bila.“ — „Moja dolž-nost je ljudem življenje ohraniti, ne jih moriti.“ — „Molči! moj ukaz se mora spolniti, ako ti je življenje tvoje drago“ —

reče Bekir in gerdo se zapači. Pred ne pojdeš od tod, dokler ni mrtva.“

Ko bi trenul, mi je bilo nakrat vse očitno, kot beli dan.

Res je, de bi tako ne! — sim djal sam pri sebi, ter sim mislil na „limbar v dolu“, — povsod možje žene moré; v večernih deželah s počasnim strupom domačih težav, v jutrovih pa s hitrim otrovom zdravnikovim; tamkaj s šivavnicami, tukaj z meči. Misel na žalostni stan ženstva me je prederznega storila. Ko sim nekoliko pomolčal, rečem Pašatu: „Vašo voljo hočem spolniti, ali dvoje si zgovorim: prvo, da terdo molčite, drugo, da mi mrtvo ženo prepustite, jo za zdraviteljski poduk raztelesiti“.

„Kar prvo zadene, imava obá vzrokov dovolj, zvesto molčati, — in zato tudi, kar drugo zadene, ti rad dovolim. Nje naglo smert in nje nagli pokop bova na kugo zvernila.“

Vzdigne se, da gréva k nji v stanico. Napišem nekaj iz lekarnice in pošljem Ibrahima v Bransko predmestje. Ko prinese zmes iz lekarnice, jo ji dam po ukazu. Ona me milo gleda, — pa naglo in serčno spije do zadnjega kančika vse, kakor da bi me bila hotla s tem prepričati, da stavi popolnoma zaupanje na me. Bekir se je zmerzlo deržal.

Jo zapustivši, čakava zunaj smertnega oznanila. Ne vém kaj sva govorila; glava se mi je mešala.

Čez eno uro nama pridejo povedat, da gospá je umerla. Paša se je vedel, kakor da bi hotel žalosti poginiti, lasé si je z brade pulil, z glavo se je ob zid zaganjal, in vse znamenja grozovitne žalosti je kazal. Za tem zapové vsi svoji družini spat iti, češ, da v svoji preveliki tugi ne more nikogar zraven sebe terpeti.

Ko so vsi zaspali, sva s Pašatom merliča skerbno v rjuho zavila; Ibrahima pa rečem: „Ne boj se, in vzemi to butaro na rame, in pred mano hodi“.

Luna je svetlo sijala; eno je bila čez polnoč, čeravno v Orientu muccin ali čuvaj nobene ure ne glasi iz straha, da bi ponočnemu angelju nepokoja ne delal, ki spijoč z razpetimi perutami svet varuje.

Ibrahim medpotama ni čerhnul; še le doma pred vratmi vpraša: „Ali hočete merliča v svoj vert pokopati?“ „Ne, sim djal, le na divan ga položi skerbno.“

Ibrahim jo položi na divan in ji podglavnico rahlo pod glavo porine. Ni si upal ji rjuhe z obraza vzeti. „Kaj bote tu počeli z merličem?“ me dvomljivo praša. „„Jutri bo od smerti vstala““, odgovorim. Dva koraka je od mene odskočil straha plah, kakor bi že vidil, da se merlič že dviguje, ter me debelo gléda. Zadnjič se dolzega čuvanja truden vleže. Jez pa čujem pri merliču, kdaj bo omotice moč jenjala.

Solnce je vže zdavnej verhe piramid zlatilo. Po Bulaku se je razlegal navadni lagoj tesarjev, vrisk oslarjev, vodonoscev, branjev in prodajavk zelenjadi. Zdaj še le se začne smertnega spanja prebujevati; moč omotice, ki ji je bila vso zavest vzela, da je bila na videz mertva, je bila jela jenjevati. Čutnice so se jele dramiti, in živci so si opomagovali iz mertuda; kri je začela po žilah spet svoj jaderni tek, koža se barvati, življenja toplota po vsih udih se razlivati, persi se dvigati, — oči se odperati belemu dnevju. Čez divan sklonjen, sim se lepôti njeni, ko se je oživljala, čudil. Pervo, kar vgléda, sim jez. Tako pomenljivo milo me je pogledala ko prešnji večer, in zdelo se mi je, kakor da bi bila rekla: Ne morem govoriti.

Ko spozná, da se znajde v kraji, ki ni celò nič podoben nje prešnji bogati sôbi, je zakričala, in po iménu sužne svoje klicala. Al vse je tiho. „Za preroka voljo — zavpije plašna — kje sim? Al se mi sanja, je li resnica? Kaj se je z mano zgodilo? Povej mi: kje sim?“ — „Bodite brez skerbi, draga gospá — jo tolažim — pri možu ste, ki Vam je že dvakrat življenje otel, in ki vas bo tudi dalje varoval.“

Verno začne ogledovati podobšine, ki so viséle po steni moje sôbe, med katerimi so bile tudi nekatere ženske, in reče: „So to tvoje žene?“ Od ene podobšine sosebno, ki je bila obraz neke objokane zapušene gospé, celò ni mogla očí obrniti. „Jokaš se? — milo ogovori podobo — jokaš se, ljuba sestrice, dasiravno tvoja nesreča proti moji ni nič.“ Za roko sim jo hotel vés ginjen prijeti, pa jo je odmaknila sramožljivo. „Ne boj se — ji rečem — nisi več neusmiljenim rabeljnom v pestéh; vse mi smeš brez skerbí razodeti“.

Od začetka je boječa molčala; ko sim ji pa dopovedal, kaj se je bilo ponoči ž njo godilo, mi je obljubila vse odkritoserčno razodeti.

„Eno leto je preteklo — povzame čez nekoliko časa besedo, — kar so me bili oče moj Bekir-Pašatu za ženo dali z obilo doto. Kmalò potem so umerli. Tri mesce se nisim mogla o nobeni reči pritožiti; perva žena in oblastnica sim bila v njegovem haremu. V haremu Bekir-Pašata je bila pa tudi neka mlada zamorka iz Senarskega; že ko majhno deklice kupljena, je ravno 15 pomlad dopolnila in v lepoti se razcvitala. Ljubila sim jo kot sestro svojo — ali kmalo sim bila primorana spoznati, da sim kačo v svojem nedriji gojila. Ne le, da so je jela mojim poveljem ustavljati in gospodariti mojega moža in celi harem, je vedila v sercu Bekira tudi takošno sovraštvo do mene vžgati, da je jel me pisano gledati in sila gerdo z mano ravnati. To sim materi Bekira potožila, in ona, ki me je ljubila kot svojo hčer, ga je večkrat resnobno opominjala. Moja nasprotnica o tem priložnost najde, me Pašatu kot nevarno sleduhnjo čertiti. Al hudobnici vse to še ni bilo zadosti.

Pred snočnim mi s sladkimi besedami kave prinese. Brez suma jo popijem, — ali kmalo me napadajo strašne težave. Bekir-Paša spervega ni bil o tem ž njo zastopljen; poklicati te je ukazal, ker se je bal za življenje moje. Moja sovražnica me oteto viditi, se grozno prestraši, in na vso moč

si prizadeva mojega moža prepričati, da se me mora, naj velja kar hoče, znebiti. Pred oči mu je stavila, da bi ga jez utegnila zavdanja voljo izdati in vse njegove homatije odkriti, da je torej primoran si izvoliti mojo ali svojo smert. Pri taki izvolji pa mahomedanec kmalo to svoje stori. Ga v njegovem sklepu poterčiti, mu je pripovedovala, da sim v ljubezni zastopljena z nekim mladim oficirjem, ki se je v ženski obleki v harem prikradel, in več tacih laži — da me ima torej pravico v Nilu utopiti. Če ima pa goljufani mož tolikošno pravico — je zamorka sklenila svoje obrekovanje — zakaj bi pa tudi pravice ne imel, kakemu zdravniku zapovedati, da naj hudobnico s strupom iz poti spravi. Nje namen je bil s tem, Vas, ako to storite, zavoljo njenega prvega hudodelstva k molčanji prisiliti.

Seti Zenab je še govorila, kar Ibrahim, moj sluga, v hišo pride. Berž si obraz z naličjem pokrije. Ibrahim, to viditi, ostermi, da se iz mesta ne gane. „Saj sim ti bil pravil, da bo spet oživéla“, zavpijem nad njim, ga prebuditi iz straha.

Pred me hoče pasti in me moliti, kakor da bi bil prerok vsegamogočni. „Opusti te burke — mu velim — edino, kar od tebe tirjam, Ibrahim, je za oživljeno gospó skerbeti; zraven pa o ti zgodbi zvesto molčati.“

En teden je minul, kar je bila Seti Zenab zdrava in cvetela spet ko roža; nje modro oko je igralo polno mile radosti. Moje serce pa je bilo nepopisljivo veselo, da sim tako življenje smerti otel.

Ali kaj je življenje brez prostosti! Žalost me prepade, ko mislim na to, da bi se ji utegnilo kaj žalega primeriti. „Prosta si — ji rečem — pa dokler si v Egiptu, ti žuga nevarnost, kateri si ravno odšla; pojdi z mano v Carigrad.“ Ona reče: „Naj veči znamenje hvaležnosti, ki ga zamore ženska možu dati, je odkritoserčnost. Vedi tedaj vse. Nekega verlega oficirja Tvojega rodú ljubim, in želela sim

si ga za moža, še predin sim se po povelji rajnega mojega očeta, čeravno s tužnim sercom, Pašatu vdala. Milo sodi strašno stisko mojega serca, ki prvi ljubezni vdano mi vendar počiti žuga, zapustivši Tebe! Ti si mi dal z novega življenje, — kot Tvoj dar mi bo, dokler živim, nar dražji spominek. V zastavo te moje obljube in hvaležnosti vzemi ti perstan, ki so ga bili pri meni pozabili, ko sim bila merleč.“

Zdravnik, to izgovorivši, pakaže družbi, ki ga verno poslušā, dragoceni demant, ki mu je levi kazavec lepšal.

„In naprej? naprej?“ zavpije Miroslav, ki vēs v povēst zamaknjen, nemore pričakati, kaj se je dalje zgodilo. „In naprej — govori dalje zdravnik — je smerti oteta šla med ljudi, in vsak je mislil, da to je čudež. Jez pa nisim po časti in nobenem dobičku hrepenel; nar dražji darilo mi je bilo njeno življenje. Zapustil sim teškega serca Kairo in jutri pojdem — v Carigrad.“

Zdravnik je bil komaj nehal govoriti, kar en strežnik iz gostivnice „Aquila d'oro“ sōbo odprē, in mu s skrivnostnim obrazom reče: Nekdo bi rad z Vami govoril. „Naj pride noter“, pravi zdravnik.

Z naličjem zagernjena prekrasna gospā stopi noter in pozdravi prijazno vse po svoje: „Zalem alejkum!“

„Moj Bog, ona je!“ zakriči zdravnik in se ne more začudenja zderžati. Res je bila Seti Zenab.

Bežala je, nevarnosti harema oteta, k oficirju ljubljenemu, ali tega je zadela že davnej nemila osoda; našli so ga enega dnē v pušavi Abu-Zabeli grozovito umorjenega. Ne vedši reva zapušena, kam bi se sedaj vernila, kje bi zavetja iskala pred trinogom, ki je gotovo tudi kriv bil smerti v pušavi umorjenega, se je usmili neka europejska družina, ter jo saboj v barčici v Aleksandrio vzame. Tū sēm pridši zvé preveselo novico, da nje rešitelj je tukaj, — prva nagla pot je k njemu. Teško bi bilo razsoditi, kdo izmed nju je bil srečniši o tem snidu.

Drugi dan, ko se zora komaj zaznava, se je francoska barka z razpetimi jadri že proti Dardalenom spustila. Bila je pribežališče serčnega doktorja in ljubeznjive Zenabe, katero so v Egiptu mrtvo menili, — ali učenost in ljubezin jo je življenju, naročju keršanske vére in srečnemu zakonu ohranila.

Kar kolj je zdaj zakrito, bo neki dan očito.

Resnična prigodba.

Na Českim je bilo pred nekoliko leti grozovito zločinstvo dopernešeno. Židovsk tergovec namreč, vernivši se iz somnja z denarjem domú, je bil na samotni cesti od dvéh tolovajev zavratniško napaden in umorjen. Na tleh u svoji kervi ležé, ko je že pojémal, bil je zdihnul, ter z milim glasam svojima morivcama še te besedice zaklical: „Čujta, čujta! Kar kolj je zdaj zakrito, bo neki dan očito!“

Ljuta hudobnika pa sta ga neusmiljeno usmertilá, dnarjev in dragotin orópala, ter mrtvo truplo u bližnje germovje zavlekla. Po tem jo pobegneta. —

Preteklo je bilo blizo osem let po moritvi; pa hudobnežev, ki sta jo dopernesla, ni bilo mogoče ne zvediti ne zasačiti. Poslednjič je tudi spoména te žalostne prigodbe zaspala, ter pozabila se, kakor se pozabi veliko drugiga na tej zemlji. —

En večér sedi u neki kmečki kerčmi mnogo vasčanov prav židane volje. Vince jim gladko po gerlu teče, da je miza mokra. Posebno eden zmed njih, z vinom že jako napolnjen, je za mizo silno razsajal, da je bilo le njega slišati. Poslednjič začné peti:

»Kar kolj je zdaj zakrito,
Bo neki dan očito.«

Vnovič si vina natoči, kozarc za kozarcem izpije, pa še glasneji kriči in razsaja, ter v drugič zažene svoje petje:

»Kar kolj je zdaj zakrito,
Bo neki dan očito! —
Hahaha! pa vendar ni očito!«

Drugi gostje, okoli mize ga poslušajo in poslušajo. Pogledujejo se, ter potihoma poprašujejo eden drugiga: »Kaj nek ima s to pesmijo, da jo v eno mero trobi?«

Debelo gledajo razujzdanca. Bil je poznán lenuh in malopridnež, pred nekoliko let siromačen, nekaj časa sém pa premožen, dasiravno se je več po kerčmah potikal, kakor z delam se pečal.

Pijanec jo pa v tretjič zatrobi:

»Kar kolj je zdaj zakrito,
Bo neki dan očito!
Pa vendar ni očito!
Pa vendar ni očito!«

Hipoma vstane velik hrup u kerčmi. Pridši briči sumljiviga pijanca zgrabijo, ter ga sodni izročijo.

Drugo jutro se je preizkava začela. Od začetka je terdovratno tajil, poslednjič pa je obstal vse. Tudi svojega tovarša, deležnika moritve, ni zamolčal.

Pravica je nastopila svojo pot, in morivca na vislice peljala.

Spolnile so se besede:

»Kar kolj je zdaj zakrito,
Bo neki dan očito!«

J. Š.

VALENTIN VODNIK.

Našemu slovstvu je še le proti koncu pretečenega stoletja zarja nove nadpolne dōbe napočila, ravno o času, ko se je sladki materinščini nar hujše godilo. Od časov, kar so oznanovavci nove vere na **Krajskem slovenščino** v verske knjige vpervič vpeljali, not do te dōbe se je pisarija v slovenskih knjigah čedalje bolj po ptujem ravnala in posebno z nemškimi oblikami tako popačila, da je narodu večidel nerazumljiva ter neokusna postala. Slovenska modrica je potihnula, ali le tū in tam v kakošni ljudski pesmi se glasila. Učeni možje se za njo niso pečali. Slovenci niso imeli ne umetnega pesništva, ne knjig za omiko naroda razun nekterih molitvenih bukvic, ne poučivnih spisov za vsakdanje potrebe življenja.

Čast in hvala gré torej možem, kateri so slovenščino ptujih teleng, v ktere je vjarmena bila, rešili, jo na pravo pot napredovanja in naravnega razvitka zavernili in storili, kar naš neprecaeljivi **Koseski** z veličastno besedo tako krepko opominja, rekoč:

Jezik očistite pég, opilite gladko mu rujo,
Kar je najetega v njem, dajte sosedu nazaj!
Kinčite ga iz lastne moči, iz lastnega vira!
Jasno ko struna bo pél, zvonu enako donil,
Pričal vašo modrost na desno, na levo narodu.

Predelječ bi segel, ako bi hotel posamesne rodoljube, ki so se tčas za domovino trudili, naznanjati in njih dela pretresovati. Le vodju te nove dōbe so te verstice namenjene, — njemu, kateri je z gorečo pesmijo **Krajnce** pozabljene matere **Slave** opomnul in iz stoletnega spanja predramil, — **Valentinu Vodniku**, ktereга prijazno lice letošnjega „**Kole-darčka**“ kinči.

Res! v polnem občutku svoje veljavnosti in cene je mojšter pevcov od sebe reči zamogel:

Ne hčere ne sina
Po meni ne bó,
Devolj je spomina:
Me pesmi pojó.

Še Vodnikove v ustih prostega naroda živé. Še sivi starčki z živo besedo pripovedujejo, kako so v svoji mladosti, pod cesarskim ban-derom združeni, korenjaško njegove „brambovske“ prepevali. Celó bohinski pastirje niso pozabili moža, ki je med njimi zaklade slovenščine, v hribe pregnane, nabiral. —

Kakor terdi kremen živo iskrico rodi, tako je tudi Vodnika kmečki stan podaril, nepokvarjeno jedro našega naroda, kateri si Vegata, Dolinarja in družih velikanov učenosti v čast šteje.

Rodil se je 3. dan februarja 1758 v zgornji Šiški v kmečki hiši pri Žibertu, kjer še dan današnji Vodnikova rodovina biva. Nad njegovo glavo je kolovrat derdral in sladka materna pesem je dete vpokojvala. Pesem kmetice je pozneje vodnica njegovega pevskega duha postala:

Kar mat' je učila,
Me mika zapét,
Kar starka zložila,
Jo lično posnét.

Devet let star popusti Vodnik igre in gré v šolo. Po dokončanih začetnih šolah je obiskal latinske pri Jezuitarjih v Ljubljani od leta 1770 do 1775. To leto so ga, kakor sam piše, „muhe v klošter k frančiškanarjem gnale“, kjer je novo mašo pel in se z obljubami zavezal. Pa zidovi samostana so bili prostemu duhu Vodnika pretesna in zadušivna ograja. Leta 1784 ga je škof Herberstein tega reda odvezal in v Koprivnik „med terde Gorence poslal duše pást“. Na Gorenskem se je pevska žila, ki mu je že poprej nekolikokrat zaigrala, popolnoma obudila:

Redila me Sava,
Ljubljansko polje,
Navdale Triglava
Me snežne kopé.

Perve poskušine Vodnikove v pesništvu so natisnjene v zberki krajskih pesem, katero sta patra Marka Pohlin in Damascen Dev, dva Krajnca, oba Auguštinarska miniha, na svitlo dala v letih 1779, 1780 in 1781 pod naslovom „pisanice lepih umetnost“. Tam se najde od njega: „Prošnja na krajsko modrino“, „Krajske modrine žalovanje nad smertjo Marie Terezie, premodre cesarice“, „Zadovoljni Krajnc“ in „Klek“. Pa razun „Zadovoljnega Krajnca“ so vse druge brez posebne cene. V tej pesmi pa je Vodnik pokazal, da se mu prosto domače gibanje bolj podá, kakor posnemanje ptujih izdelkov. Tu najdeš Krajnca, ali bolj prav rečeno Gorencea z živimi barvami načertanega, njegovo poljodelstvo, oblačilo, jed, ples in značaj lepo popisano, z eno besedo: v tej pesmi vse živi, vse se giblje.

Vodnik je le potreboval bistroumnega razsojevavca, odkritoserčnega prijatla in zvedenega moža, kateri bi njemu, ki je od sveta ločen živel, to nasvetoval, kar se po knjigah naučiti ne dá. Taki mož je bil rajni baron Žiga Cojz (Zois), fužinar na Bohinskem, slavni nato-roznanec, iskreni rodoljub in podpiravec vsega, karkoli je Krajni koristilo, od katerega pesnik resnično pravi:

„Mat' Krajna imela
Sinú ljubšega ni“.

Kako goreče je Cojz Vodnika za domače pesništvo in za omiko naroda vžigal, kako na tanjko je njegove spise pretresoval, nam lepo dokazujejo Cojzove pisma, katerih se nekoliko v Ljubljanskem muzeju hranuje. Dragim bravcom v pokušnjo le en kosček iz Cojzevega pisma na Vodnika od 4. aprila 1794 iz nemškega prestavimo:

„Rajni Damascen mi je „zadovoljnega Krajnca“ kot „Vaše prvo delo zaznamoval, in zares mu je čerka V^o na koncu pri-
stavljena. Na to pesem se celo moje upanje opira. Jez najdem v tej
poskušnji vse po domače speljano — kar se v pesmih Pohlina in
Damascena pogreša — gibčin jezik, srečno méro, razumljivo bese-
dovanje, kratko rečeno, jez sim bil in sim še po 13 letih s to pokušnjo
čez in čez zadovoljin; imam torej upanje Vaš prerok postati, ker sim

„zató tudi že zadosti star. Z jeklársko se ni treba prehitéti. Nje
 „začetik mi je prav všeč. Tu Vam pošljem nekoliko nemških precej
 „slabih knapovskih pesem, zato, da boste boljši od teh napravili. Varite
 „v pesmi stavke prevečkrat odlamljati in jih v sledečo verstico presta-
 „vljati — v tem sta se posebno oba Augustinarja zlo pregrešila. To je
 „duhu slovenskega jezika večidel nasprotno, in v narodski pesmi je vedno
 „dobro, ako vsaka verstica zase obstati zamore — kar ste v „zadovoljnem
 „Krajncu“ prav dobro zadeli, razun nekterih verstic, o katerih Vam hočem
 „drugo pot kaj več povedati. Jez bom Vam to pesem in novo „jeklarsko“
 „prav ostro presodil.“

Vodnik je zares poznej „Zadovoljnega Krajncu“ nekoliko
 pre naredil, gotovo po Cojzovi opombi. Ker je gori tudi od „jeklarske“
 ali „knapovske“ govor, jo po prijazni dovolitvi g. bibliotekara Kastelica,
 kateri zapišcino Vodnikovih pesem hranuje, tukaj vpervič na svitlo dam:

Jeklenice.

*Ne prašam ne baram,
 Kaj gosci pojó;
 Le samo to maram,
 De kladva tekó.*

*Pišali debete
 Zda v ješo germé,
 De jiskre vesete
 Nad streho leté.*

*Cigán se preverne,
 Zapoje ci-bú,
 Od strune sreberne
 Ni lepšga glasú.*

*Pa kota vže rase,
 Mašel se vari,
 Se voglja napase,
 Pod kladvo hití.*

*Ta tanka, ta tosta
 Prepeva ves dan;
 Bolj zerna je gosta,
 Bolj mojster iskan.*

Od Cojza spodbadan je Vodnik v letih 1795 — 1797 „veliko
 pratiko“ izdajal, kjer je svojim rojakom raznih sestavkov o hišnih
 opravilih, popis krajske dežele i. t. d. ponudil. Ako druge knjige le
 redkokrat v hišo kmeta zahajajo, je „pratiki“ pot do nar borniše bajte
 odperta. Ona k omiki ljudstva veliko pripomore. Pa je tudi treba pra-
 tikarju, da se narodu s čistim lahko razumljivim jezikom prikupi. Toraj

se je Vodnik v svojem pisanji prav po domače vedel. Le da bi svojemu narodu vstregel, je vganjke koval, novoletne vošila skladal, in tudi gospodinjam si s kakim nasvetom prikupiti prizadeval. Njegov poglavni namen je bil, kakor sam pravi: „krajnski jezik čeden narediti“. Pa tudi on je tožil o nemarnosti marsikterih svojih rojakov, ki vsako sebi neznanu, če še tako čisto slovensko besedo kot ptujo ali novokovano grajajo, ako je še v svoji okolici slišali niso. O tej reči piše: „Kaderkolj krajnske bukve na dan pridejo, ima slednji kaj čez jezik godernjati; enim je preveč po horvaško, drugim preveč po nemško in tako naprej. Jez pravim: Mi moramo slovenske besede poiskati semtertje po deželi zatresene, in na to vižo skup nabirati čisto slovenširo. „Skušnja me uči, da ni lahko besede najti, ktera bi se v enim ali saj v drugim kotu prav po slovensko ne imenovala; če je pa kaj novič znajdenih in starim Slovencam neznanih reči, se znajo te po zvonajnih jezikih imenovati, ako bi jih mi ne mogli iz slovenske korenine kerstiti“.

Leto 1806 je prvo zberko svojih poezij na svetlo dal in jo „Pesme za pokušnjo“ kerstil. Ta zberka v mali osmerki obseže na 46 straneh več pesem, ki jih je od leta 1780 zložil in nekoliko pravlic. Med njimi so „Pesem na moje rojake“, „Zadovoljni Krajnc“ in „Veršac“ tako globoko v srece naroda segle, da, ako bi tudi od vsih drugih Vodnikovih del nič ne ostalo, samo ta trojica zamore njegovo ime v spominu Slovencev obderžati.

Vodnikova modrica je čversta Gorenka, krepka, rudečolična hči narave. Njene pesmi so čiste in zdrave, kakor požirk iz bistre Save, ktera mu je bila „mati pevske umnosti, šola zdrave treznosti“. Na čelu se jim pozna, da so bile spočete v čistem zraku krajnskih planin, kamor bolehní počutki in otožnost ne segajo, — pod Veršacom, ktereга si je Vodnik za svojega Parnasa zvolil:

Veršaca Parnasa
Zgol svojiga znam,
Inaciga glasa
Iz gosli ne dam.

Tu ne najdeš nobenih votlodonečih puhlih izrazov, ne bolehnih, piškavih občutkov, ne glasov tiste strašne poezije, ktera nebo naskakva, zemljo potresa, grom in blisk v pomoč kliče, da se borna miška rodi! Tu ne najdeš jezika z besedami našarjeniga iz vsih slavenskih narečij od ledene Neve do Balkanskih gor, kteremu pa še te kerpe tako malo zadostijo, da ga je še treba v cunjje jezikoslovnih pregreškov zavijati.

V Vodnikovih pesmih so vse podobe iz življenja vzete, in v sladkem domačem jeziku na zlati niti poezie kot bliščeči biseri vredjene. Od vsih velja to, kar mu je Cojz od znanih verstic

„Leniga čaka
Stergan rokav,
Palca beraška,
Prazen bokal.“

v pismu od 15. junia 1794 takole pisal: „Ta konc ima več vrednosti in „bode več koristil kakor sto ogovorov; on ima več narodskega duha in „okusa v sebi kakor sto tisuč puhlih pesem. Take verstice vekomaj „ostanejo“.

Vodnikova Vila je tako rekoč posrednica med ljudsko pesmijo in med učenim pesništvom.

Res je sicer, da tudi v njegovih pesmih včasih reči naleté, ki pretresa oistre kritike obstati ne zamorejo. Pa te pomanjkljivosti se morajo z ozirom na okoljšine, v kterih je živel, in na tačasno stanje našega slovstva presojevati. Grajali so Vodnika, da je v pesmih večidel skakajoče daktile rabil, kar jih enoglasne dela, — da so podobe včasih pretergane, — da se verste dobro ne vežejo. Pa treba je pomisliti, da je edini namen Vodnika bil, gorensko ljudsko pesem kolikor je mogoče posnemati. Od tod tudi izvira njegova večidel rabljena méra. Tistikrat zakladi družih jugoslavenskih narodskih pesem še niso znani bili; tudi mu je bilo treba si jezik, kterega so le rotarji in kmetje govorili, za poezijo prevstvarjati. Kako je pa on narodsko pesem cenil, je s tem skazal, da je vse nje ostanke na Gorenskem nabral, in znano „Od kralja Matjaša“, „Boj Lambergerja s Pegamam“ i. t. d. prvi iz ust naroda napisal.

Že Vodnik je čutil potrebo po poti „Novic“ ljudstvu razodevati prigodbe sveta in mu naznanjati nove znajdbe i. t. d. Zato pravi v predgovoru „Ljublj. Novic“ 4. januarja 1797:

Al pameti 'majo
 'Po svetu kaj več,
 Al drugja kaj znajo
 Ko jabuka peč?

Izdajal je „Ljubljanske Novice“ od leta 1797 do leta 1800. Izhajale so od začetka dvakrat na teden na pol pöli, pozneje le enkrat na teden. Škoda, da je to lepo početje zavolj nemarnosti bravcev že po tretjem letu zaspalo. —

Ko je po Evropi strašna vojska divjala, je v „pesmih za brambovce“ 1809 Slovence verlo vžigal za dom in cesarja. Znana pesem „Kar smo mi brambovci“ (po nemški Kellinovi „Seit ich ein Wehrmann bin“ zložena) je zares narodska postala. V lepo pisanem predgovoru kliče z mogočno besedo Slovence v brambo cesarstva, rekoč: „Bomo le roke „križem deržali in nemarno gledali, kako tuji hočejo naše stare lastine „jemat, naše dežele med seboj delit, nas pod svoj strah silit? — V „takih nevarnostih se skaže, kdo je mož, kdo rajši to vaga, kar je „manj; kdo raj blagó in življenje zgubi, kakor svojo čast in samosvoj- „nost. Komur je tako pri sercu, ta ne govori mehke besede, ampak iz „polnega serca „na tečejo iz ust goreče pesme, ktere junake k junaštvu „vžgejo. Peli so nekđaj naši očaki, in Turke pobijali; peli so in pod „Sisek tekli, Hasan-pašata v Savo potopit, in če je Turk do nas priderl, „so ga pognali, da so komaj nekteri razbojniki svoje pete vnesli. Pojte „tedaj, Slovenci, brambovske pesme, vnemajte se s petjem k pravišnu „junaštvu, k brambí našiga svetiga cesarstva!“

Ko so Krajnci pod silo francoske vlade prišli, je bil Vodnik, kateri je bil že poprej učenik v Ljubljanskih latinskih šolah, na visoko stopnjo poklican. Postal je vodja liceja, začetnih in rokodelnih šol. Pod Fran-

cozi se je preuredba vpeljala *) , da ima v začetnih šolah nemščina nehati, in se slovenski jezik učiti. Torej je Vodnik pisal za začetne šole slovensko „pismenost ali gramatiko“ 1811, za latinske šole pa je „Lhomondovo francosko slovnico“ prestavil. Vpeljava slovenščine v šole ga je tako vnela, da je, iz tega si novo veseljši dobo nadjaje, visoko pesem „Ilirija oživljena“ zapel, ktera se na prvi strani njegove „pismenosti“ natisnjena najde. Al zavolj te pesmi, ker so ga prevelike vdanosti do Francozov natolcevali, je iskreni pesnik verlih „brambovskih“ pozneje veliko britkost preстал. Vzeto mu je bilo vodstvo in učilnica v latinskih šolah, — le kot začasnega učitelja talianskega jezika so ga terpeli. Te britke skušnje in druge žalostne okoljšine so mu zadnje leta močno grenile.

Izdaja obširnega „slovarja“, s katerim se je celo svoje življenje trudil, je zaostala, ako ravno jo je že v letu 1806 v nemškem Ljubljanskem časniku naznanil. Pervo osnovo tega za vse Slavene imenitnega dela je sicer izpeljal, in ga deloma tudi popolnoma izdelal, pa doveršenje celega mu ni bilo dano. Umerl je pobitega serca 8. januarija 1819 v Ljubljani.

Zbirka Vodnikovih pesem, kakor jo je on sam spisal in za natis pripravil z mnogimi poboljški in preuredbami, je lastnina gosp. bibliotekarja Kastelica. Iz tega rokopisa se vidi, kako zvesto se je Vodnik zlatega vodila deržal: „Nonum prematur in annum“. — Rokopis slovarja pa je lastnina slavnega gosp. Metelko-ta, učitelja slovenščine na Ljubljanskem gimnaziju, kteri ga je blagodušno bivšemu slovenskemu društvu v porabo prepustil pri izdeljavi obširnega besednjaka, kterega dokončanje je, žalibog! zaostalo.

Kako živo se je Vodnik za vse, karkoli drago domovino vtiče, popečal, se iz tega razvidi, da se je že leta 1793 v mineralogii z

*) V francoskem časniku „Telegraphe officiel“, kteri je pod vredništvom slavnega francoskega pisatelja Charles Nodier v Ljubljani izhajal, se bere 10. oktobra 1810 sledeći razglas: „Les cours d' étude dans les Ecoles primaires auront lieu dans la langue du pays“. Arrêté relatif á l' organisation de l' instruction publique 4 Juillet 1810.

velikim trudom vadil. Vse bohinske gore je prelazil, kamnje pobiral in Cojzu svoje opazke naznanjal.

Močno se je tudi za rimske napise, na Krajskem najdene pečal; več jih je v nemškem časniku „Laibacher Wochenblatt“ naznanil in stolmačil. V tej reči se je veliko pomenkoval s slavnim razlagovavcom starih napisov, in udom celtiške družbe v Parizu, s Francozom Siauve, kateri je bil tičas na Krajskem žitnikar francoske armade. Ljubljanski muzej tudi nekaj dopisov tega slavnega starinarja na Vodnika hranuje.

Spisal je Vodnik v nemškem jeziku tudi povestnico vojvodine krajske, okrajne terzaške in grofije goriške pod naslovom: „Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz“. Wien im Verlage des k. k. Schulbücher-Verschleisses bei St. Anna 1809.

Vodnikove pesmi so bile po njegovi smerti poleg gori imenovane zbirke od rajkega Andreja Smoleta l. 1840 na svitlo dane. Le škoda, da je v tem izdanju (menda prvem v sedanjem pravopisu) dokaj tiskarnih pogrškov, in da se je na Vodnikove svojoročno zapisane zboljške in popravke premalo gledalo.

Njegove kosti pa počivajo na Ljubljanskem pokopališču, kjer se steber iz sivega apnenika nad pesnikovem grobom vzdiga. Nad stebrom je verč, katerega kača ovija. Sledeči napis se bere na spominku:

VALENTIN VODNIK,

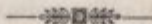
rojen 3. svečana 1758 v Šiški, umrl 8. prosenca 1819 v Ljubljani.

*Ne hčere ne sina
Po meni ne bo —
Dovolj je spomina:
Me pesmi pojó.*

Postavil 1819, popravili 1839 prijati.

Resničn si sebi prerok bil, pesnik mili! Res: Te pesmi pojó!
in Te bojo pele na veke.

Dragotin Dežman.

Dr. FRANČIŠEK MIKLOSIĆ.

Kteri omikani Slovence ne pozna tega slavnega imena, — imenja preučenega jezikoslovca slovanskega, čigar velika učenost po vsem Slovanskem, po vsi Evropi sluje, in ktereга s ponosom prištevamo rojakom svojim!

Brez dvombe bo toraj letošnji „koledarčik“ častitim bravcom svojim s čerticami življenja in z obrazom preslavnega tega moža jako ustregel.

Miklosić Frančišek, c. k. profesor slovanščine visoke šole Dunajske in šriptor c. k. pridvorne knjižnice, se je rodil 20. novembra 1813 v Radmeščaku blizo Lutomera (Luttenberg) na slovenskem Štajarskem. Izučivši se šol latinskih v Varaždinu na Horvaškem in v Mariboru na Štajarskem, se je podal v Gradec, kjer je izverstno dognal šole modroznanske in pravoznanske.

Leta 1837, potem ko so mu bili dohtarstvo modroznanstva dodelili, mu že izročijo v Gradcu nauk modroznanstva. Ker mu pa ta stolica učiteljska ni bila nič kaj po volji, se upoti leta 1838 na Dunaj, namenivši se pravdosrednik biti. Poslavljen ne dolgo potem z dohtarstvom pravoznanstva, se je opravkov pravdosrednikovih res že pol leta djanski lotil; ali slavni naš Kopitar, prijatelj njegov, se prevéri kmalo, da ima mladi nadopolni mož posebno glavo in veselje do jezikoznanstva, ter ga pregovori leta 1844, da pravdarijo popusti in v pridvorno knjižnico v službo stopi, v kateri je obilno pomočkov za vsako znanstvo. V tem veličanskem znanstvenem svetišču je začel bistroglaví Miklosić nemudoma učene bukve marljivo prebirati, staroslovenske rokopise pregledavati in zlasti slovanske jezike premišljevati. Neprenehoma je delal, — bral, prevdarjal in bukve pisal.

Tukaj se je slava njegova počela.

Ko je bila leta 1848 slovanščina bolj od prej obveljala, je postavil nekdanji minister uka grof Stadion našega Miklosića, čigar ime je

J. Miklofic.

ondaj že med naj imenitnejšimi slulo, najprej za začasnega, leta 1850 pa minister grof Thun za stanovitnega učenika staroslovenščine visoke šole Dunajske, bojé se, da ne bi deržava tako izverstnega sina za zmirom zgubila. Bilo mu je namreč s ponudbo lepe plače prečastno vabilo iz druge deržave došlo, da bi ondi (v Vratislavu) službo učenika slovanščine prevzel. To priča dovolj, kako je bilo ime Miklosićevo že na glas. Al verh službe v pridvorni knižnici tudi za c. k. učenika slovanščine na Dunaji izvoljen, je slavni mož v domači deržavi ostal.

Akademija cesarska Dunajska ga je l. 1851 s tem počastila, da ga je izvolila za svojega tovarša; zbor učnikov modroznanjskih visoke šole Dunajske pa s tem, da ga je za tisto leto za dekana izbral.

Jezikoznanstvo je Miklosića od nekdanj posebno veselilo, in že davno je bil nakanil primerjajočo slovnico vsih jezikov slovanskih napisati; ali kmali se premislí, preverivši se, da je bil tako imenovani cerkveni jezik staroslovenski (kteremu on iz terdnih vzrokov „staroslovenščina“ pravi), na kterege se mora taka slovnica vpirati, ondaj še preplitvo razložen in razjasnjen. Spoznavši to, se počne najpoprej marljivo marljivo pečati s staroslovenščino. Neprenehoma dela, stare slovenske rokopise in bukve pregledovaje in izpisovaje, kar se mu je potrebno in koristno zdelo. Na Dunaju je bral prvič imenitni ostanek staroslovenščine po imenu „Glagolita Clozianus“. Tudi Grimma in Boppa je marljivo prebiral in dolgo premišljeval izverstna dela obeh, uverivši se, kako je jezikoznancu slovanskemu sila, se s tema — po pravici reči — mojstroma jezikoznanskima soznani. Le po tem takem mu je bilo mogoče, staroslovenščino še bolje razlagati kot sta jo razlagala sprednika Dobrowsky in Kopitar.

Dela Miklosićeva pa niso bila le na korist jezikom slovanskim, ampak vsim indogermanskim.

Leta 1836 in 1842 je pregledoval potovaje po Laškem, ondotne imenitne knižnice; leta 1851 je bil v Carigradu, leta 1852 v Parizu,

na Vajmarskem in drugod na Nemškem, skerbno zasledovaje povsod vse, kar bi utegnilo jezikoznanstvu slovanskemu koristnega biti.

Napisal je sledeče bukve:

1. *Radices linguae slovenicae veteris dialecti*. Lipsiae 1845.
2. *S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum*. *Paleoslovenice* (staroslovenski). Vindobonae 1845.
3. *Vitae Sanctorum*. *Staroslovenski*. Vindobonae 1847.
4. *Vita S. Clementis, Episcopi Bulgarorum*. *Po gerški*. Vindob. 1847.
5. *Lexicon linguae slovenicae vet. dialecti*. Vindob. 1850.
6. *Lautlehre der altslovenischen Sprache*. Wien 1850.
7. *Formenlehre der altslovenischen Sprache*. Wien 1840.
8. *Slavische Bibliothek (s pomočjo drugih pisavcov — v slovanskem (staroslovenskem, ruskem, rusinskem, serbskem in poljskem), nemškem, latinskem in gerškem jeziku)*. I. Bd. Wien 1850.
9. *Codex Suprasliensis*. *Po staroslovenski*. Vindob. 1851.
10. *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. I. Bd. (*Vergleichende Lautlehre*). Wien 1852.

Po časopisih je napisal:

- »*Ueber Bopp's vergleichende Grammatik*«. Wiener Jahrbücher Band 105.
- »*Ueber Vostokov's Ausgabe des Ostromir'schen Eangeliums*«. Wiener Jahrbücher Band 119.
- »*Ueber den reflexiven Gebrauch des Pronomens óv*«. Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften. Heft 2. 1848.
- »*Lehre von der Conjugation im Altslovenischen*«. Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften. Heft 2. 1848.

Zdaj zлага po naročilu gospoda ministra grofa Thuna „berilo slovensko za višji gimnasij“ v 4 zvezkih. Pervi je že natisnjen.

Velike zaklade za slovník (besednjak) slovensko-nemški ima neutrudljivi profesor že nabrane; Bog daj, da se loti važnega, nam toliko potrebnega dela, in doverši, česar nekdanjo slovensko društvo v Ljubljani zavolj pomanjkanja dnarnih pripomočkov doveršiti ni moglo. Toliko bolj pa je želeli, da nam Miklošić slovník slovenski podeli, ker njegovo pravilo je: skerbno izberati besede, ktere med ljudstvom slovenskim živijo ali so živele in le pozabljene bile, in ločiti vse, kar je po nepotrebnem novoskovanega ali iz drugih narečij sloven-

skemu brez potrebe vrinjenega. V pisavi je tudi Miklosi^ć zastopnik čiste slovenščine; mešanica iz vsih narečij in slovnice slovanskih mu je gnjusoba in krivica nad častitljivim jezikom slovenskim, ki se kviri s takim početjem, ktero zadušiti nameruje živi jezik svojega ljudstva. Jezik ni igrača, da bi ga vsakdo šemil po praznih domislijah, — jezik je božji dar ljudstvom, da se v vednostih povzdigujejo na zmirom višjo stopnjo omike v svojem lastnem jeziku. Čistiti, likati, izobraževati je treba jezik naš, ne pa šemariti ga, da ni ne slovenski, ne horvatski, ne serbski, ne česki, ne poljski, ne ruski. To je misel vsih za svoj narod skerbni^h mož — in to je tudi misel Miklosi^ća, čigar beseda je mnogo veljavna o pravdi jezikoslovni.

Z vsimi svojimi izvirnimi in neizvirnimi spisi (popravljenimi in na svetlo danimi rokopisi) si je Dr. Miklosi^ć neumerljive zasluge za slovenščino, sebi pa veliko veliko slavo pridobil.

Za gori imenovani slovník staroslovenski ga je poslavil svetli cesar z zlato svetinjo „za umetnost in vednosti“. Poklonivši delo „Codex Suprasliensis“ svetlemu cesarju je bil obdarovan z dragocenim perstanom. Za primerjajočo slovnico slovanskih jezikov mu je spoznala Dunajska akademija častno darilo od 1000 fl.

7. oktobra 1853 je dosegel naš Miklosi^ć na vseučelišu Dunajskem naj višjo stopnjo, ki se na tem vedam in znanstvom posvečenem mestu doseči zamore: bil je izvoljen rector magnificus za leto 1854.

Miklosi^ć, ki se je predlanjskem oženil z ljubeznjivo hčerko varha c. k. pridvorne knjižnice gosp. dohtarja viteza Aichenfeldskega, je mož čverstega trupla in sedaj ravno v naj lepših letih možke starosti.

Da bi mnogo mnogo lét v nevtrudljivi delavnosti svoji ohranjen bil narodu našemu na slavo in korist!

J. Navratil.

DRUGE LEPOZNANSKE REČI.

SLIKAR.

Novela iz življenja umetnika.

Spisal

Davorin Terstenjak.

V poslopju „Barbarigo“ je sedel na stolu iz cedrovega lesa veliki mojster slikarstva Tician. Pred njim na mizi je ležala palëta, pergament, barve in še mnogo slikarsko orodje. Njegova roka je skerčeno čopič deržala, s katerim je različne čerte po pergamentu brez vse osnove potegoval. Oči so bile nemirne, in iz njih je neki višji ogenj svetil; — očitno je bilo, da se je mož s kakim velikim uzorom (idealom) boril.

„Duh svete umetnosti! navdahni me, in pokaži mi podobo naj bolj skesane grešnice, kateri se je, ker je veliko ljubila, veliko odpustilo.“ — Tako ga je bilo slišati večkrat govoriti, med tem ko je svoje žaropolne oči v visoke stene krasne palače vpiral, kjer so plodovi čudovite njegove umetnosti viseli. Hipoma mu oči obstojijo pri neki sliki.

„Santa Maria!“ je sedaj milo zaklical, in po licu so se mu svitile solze vlile. Zagledal je svojo krasno delo, preslavno Madonno Assuntá ali „v nebohod Božje porodnice“.

Kaj nek je pri pogledu te podobe njegovo dušo tak ganilo? Kaj nek je njegovo srce preletelo? Zakaj je imenoval sveto devico? Jo je menda za posvečenje in moč k takošnemu novemu delu prosil?

In zares, tisto je bilo! — Tician je bil poln svete vere. Saj mora slikar od tistega, česar svoje umetnosti vës navdan biti, ako se oči njegove po višjem ogrã razjasniti imajo in v njih duh prebivati ima, kateri dušo prebudi, da na platnu ali steklu, na steni ali pergamentu slike (podobe)

postanejo, tako jasne, tako krasne, kakor jih je umetnik v duhu svojem sperevega vidil. Le v takošnjem času v sirove in mertve barve življenje pride, in gibanje in duh življenja. Treba pa je tudi k takošnjem umetniškem življenju prostosti, čistosti in nravnosti, ker ni se nikdar božji duh umetnosti ošabnemu, nečistemu in dvoumnemu človeku pridružil, kateri umetnost od življenja ločuje.

Kak lepo in živo popisuje pesnik delavnost umetnika, kateri svoje posvečenje od zgor ima :

„Od življenja hruma ločen
 Zapert v skrito tiho sobo
 Sim premišljeval v dnevi in v noči
 V žalosti in v veselji,
 Dokler nisim izobrazil
 Svetega azora v duhu. —
 Ondi hitro za paleto
 V božjem sim prijel imenu,
 In podobe, pokazane
 Meni v zlatih, svetih urah,
 Z živo barvo sim napisal“.

Pa Ticianovo srece je še nekaj družega ganilo. V svojem umotvoru je vidil obraz predrage Marjete, naj lepše in naj pobožnejše med benečanskimi devicami, katero mu je nemila smert prezgodaj pokosila.

Marjeta je bila hči nekega tergovca iz Kerškega otoka, kateri se je v mladih Ticianovih letih naselil v Benetkah na „Rivi degli Schiavoni“, navadni naselbini slavenskih tergovcev, od kodar tudi nje ime izvira.

Tician je tako srečen bil, ljubljen biti od Marjete. Al — štiri dni pred zaročenjem z njim je za pomorom sklenila mlado življenje svoje. Po obrazu te zale Dalmatinske je Tician potem svojo krasno „Madonno Assuntá“ izobrazil.

Izverstna ta podoba se razloči od vsih družih enake verste na celó posebin način. Madonna ta nima unega nebeškega in milostivoga značaja, kakor Rafaelova; na njej se ne sveti tista ponižnost in svetost, ktera nas na Guido Renovi „materi božji“ razveseluje, ne una nježnost in materinska priserčnost, kateri se mi na Murilovi „madoni“ čudimo, pa vendar

je tako mična in tako podbudljiva, da se oči s pobožnim otroškim upom nad njo vstavljajo, serce s svetim hrepenenjem in duša z nebeškim čutom napolnuje.

Dolgo je Tician klečal pred to podobo. Potem vstane, in se spreha vès ginjen in zamišljen po hiši. Še enkrat pogleda na madono, ter se vsede, vzame čopič v roko, in ž njim krog po pergamentu risa.

Ravno je večerno solnce skoz visoke okna sijalo, in podobe, ktere so na stenah visele, čarobno osvitlalo. Naj lepši pa se je svetila tukaj v kraljevskem veličanstvu v nebo vzeta madona, od angelov okrožena, milo in lepo kakor jutrejna zora, nad njo Bog oče in pod njo aposteljni.

Tudi Tician je svit rumenega večernega solnea čarobno prešinul. „O divo sole fradre!“ je izklical, kakor nekđaj pobožni Serafik, „Kak milo ti mojo ubogo dušo umiruješ; jaz hočem vun na polje, da se tvojih zlatih zrakov napijem, tam na „Rivo degli Schiavoni“ me duh svete umetnosti upihljuje, — tam mi je dovoljeno v kraljestvo uzorov gledati.“ —

Hotel je iti. Pa v tem trenutju poterka nekdo na duri, in v njegove roke hiti naj iskrenejši prijatelj njegov — Ariosto, miloglasni pesnik Orlandov.

Tician sperva ostermi, ali hitro se zavé in s prijaznim glasom prijatelja sprejme. „Bodi mi pozdravljen, Ariosto! vseč mi prideš; danes mi moraš celo noč pesmariti. Ariosto! jaz potrebujem podobe skesane grešnice Majdalene; glej, tukej sveto pismo, beri pri svetem evangeljistu v sedmem poglavju božjo povest, — Ariosto! pa hitro!“

Ariosto svojega prijatla stermé pogleduje in ne razume te prošnje.

„Kaj nek kasnuješ, Ariosto? nočeš zapeti pesmi žalosti, nočeš se dotakniti črnila in peresa? Ariosto! ti nisi ljub moj prijatelj, ti si neusmiljen, ti si — protivnik umetnosti moje.“

Ariosto se, brez besedice govoriti, vsede in začinja neke verstice pisati.

„Hvala ti, dragi moj, Ariosto! tako je pravo!“ — jame Tician radosti poln govoriti, „v malo dnéh je moja Majdalena izdelana, ki ima krona biti umetnosti moje.

Ariosto tiho in mirno piše; Tician pa si mu na sproti vsede in risa.

Še le o polnoči je Ariosto ném svojega prijatelja zapustil. Tretji dan mu Tician njegovo podobo pošlje, h kateri je sledeče pismo priložil.

„Preljubi! Dokler si Ti pesem o skesani grešnici zlagal, sim jaz Tebe malal. Vzemi to delo v spominek od Svojega brata Tician, Ti pa mi pošli Svojo pesem.

Vès Tvoj
Tician“.

Ariosto je Ticianu takole odgovoril:

„Brate! V tistem položaji duha, v katerem sim jaz tadaj bil, mî ni bilo mogoče, pesmi od spokorjene Majdalene zložiti; pa zapel sim od mojstra Tician“.

In sedaj so sledile tiste prekrasne štance, ktere v 33. spevu „Orlanda Furiosa“ najdemo, in ktere tak živo Tician in njegovo umetnost hvalijo.

„Preserčni prijatelj“ je rekel Tician, pesem prebravši — „vendar odpusti mi“ — se je hitro popravil — „jaz sim te hotel siliti po svojem zmislu prepevati; idea se ne da posilliti.“

Bilo je v petik ob devetih, ko so zvonovi britko smert Zveličarja iz bližnjega cerkvenega stolpa milo oznanovali.

„Hvala vam, milo doneči glasi!“ — reče Tician — „sedaj hočem berž v cerkev samostana svetega „Giorgio maggiore“ iti; ondi najdem danes naj bolj skesana obličja za podobo mojo.“ Reče in gré.

Stopil je Tician v kotič ne daleč od spovednice, in pazljivo pregleduje tukaj skesane spokornice.

„Ne pride noben prav skesan obraz“ — je za malo časa izustil, čakanja že nejevoljin — „saj vém vendar, da pater Domeniko naj terdnejša serca ganiti zamore; saj sim se vendar večkrat sam jokal kakor malo dete, kadar je olje svete pokore izlival na moje ranjeno serce.“

Bilo je že poldne.

„Zahman išem tukaj, kar najti hočem“ — govori sam pri sebi — „jaz hočem tje na „Rivo degli Schiavoni“ iti; morebiti bom tam bolj srečen“. Reče in gré.

Ko se je tukaj enmalo časa sprehajal, in na modro Adrio pogledaval, glej! na enkrat na morski obali dalmatinsko ribarico zale in čeverste postave zagleda, kateri ste na milem obličji velika žalost in dušna grenkost plavale.

„Deklica!“ — je rekel Tician — „pojdi z menoj in daj se mi malati; jaz ti hočem koš rib dati, katerih ima vsaka zlat v ustih.“

Plaha ga uboga in ž njim gré slovenska deklca. Po njenem žalostnem obličji je on prekrasno pokornico Majdaleno izobrazil, katero vès svet občuduje, in kateri enake ni noben umetnik dosihmal vstvaril.

Veliki pesnik Slavenov, neumerljivi Jan Kollár, je tri umotvore Ticianove takole presodil: Madonna Assuntá je ogromen epos, smert Petra mučenika je Shakespearova tragedia, in Majdalena je slovenska lirička pesem. *) In zares je Ticianova Majdalena junakinja pa s poterto močjo, orjakinja z notranjo serce tresečo bolestjo, — je žena na telesu scer ne izredna in neobična, pa na duši kraljica, — z cno besedo, je prava Slovenkinja“.

Ticianovo poslednje delo je bilo „Marie oznanovanje“, katero je on 90 letni starček izmalal. Na tej sliki se že vidi, da mu je roka že trepetala in da je oko njegovo že medlelo.

Ko je Tician to podobo na ogled postavil, ni nihčér več mislil, da je to Ticianovo delo, — gledavci so po slikarju vprašavali. Starček, to zvedši, je razjezen k sliki hitel in z velikimi čerkami vès nejevoljin pod njo zapisal: „Titianus fecit, fecit!“

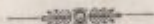
*) Vsi ti trije Ticianovi umotvori se najdejo v Benedkah, in sicer Madonna Assuntá v akademii umetnosti, Majdalena v poslopu Barbarigo in San Pietro v cerkvi sv. Ivana in Pavla.

Tician je doživel visoko starost od 99 let. Umerl je leta 1575 za pomorom. Njegove kosti počivajo pod žertvenikom v cerkvi svete Marie di Frari v Benetkah. Prosti kamen, kateri gomilo pokriva, je takole napisan:

Qui giace il gran Tiziano de Vercelli,
Emulator de' Zeusi e degli Apelli.

Poleg tega kamna je soha iz marmeljna, predstavljajoča obraz sv. Jeronima. Tician je za ti obraz svoje obličje posodil. In zares je to mnogoznačen obraz.

Tako je Tician Slovenu Jeronimu to povernul, kar ste njemu dve Slovenki Dalmatinki dobrega storile, ker ste mu obličji svoji podelile za veličastno „Madonno Assuntá“ in serce tresčo „Majdaleno“.

Poslednje pismo rajnega vladika Černogorskega PETRA PETROVIČA NJEGOŠA I.

Prevodil Jeriša.

19./31. oktobra 1851 je na Cetinju po dolgi bolezní oči zatisnul slavni vladika Černogorski Peter Petrović, še le 38 let star. Ž njim je deželá junaških Černogorcov zgubila prvega kneza, ki je bil pesnik, in poslednjega, ki je bil vladika (knezo-škof).

Zanimivo bo braveom našim poslednje njegovo pismo, ki ga je gospodu dr. Frankel-u, verlemu prevoditelju serbskih narodnih pesem, na Dunaj poslal, o katerem omenjeni doktor takole piše:

„Ko sim pred leti začeto prestavo serbskih junaških, ženskih, beraških in mertvaških pesem in prislovic izdal, *) stala je tuja velikrasna

*) Gusle. Serbische Nationallieder. Mit einer literarisch-historischen Einleitung von Ludwig August Frankl. Wien 1851.

podoba Černogorskega kneza, vladika in pesnika, vnovič živo mi pred očmi.“

„Pošljem mu en iztis s pismom na Cetinje, v katerem sim mu blezo rekel, kako da mi ni ne pravice ne namena s tim približevati se duhovnemu vladiku Černogore; vendar pa bi mi znalo biti dovoljeno, pesnika pozdraviti, ki je na svojem skalegradu bandero človečnosti s krepko roko razvil.“ —

„Čez malo tednov dobim odgovor.“

„Pismo ima na levi strani v četertinki ime P. P. N., nad katerim je krona iz bagra in zlata s križem. Pisano je z modrilom (modro tinto), zapečaten s pečatom Černogorskim, in se v prestavi tako-le glasi:“

„Prečastiti gospod!“

„Zahvaljujem se Vam, da ste se me spomnili, poslavši mi s svojim pismom od 21. avgusta svojo prestavo serbskih narodnih pesem „Gusle“ imenovano, s katerimi se smemo v resnici ponašati.“

„Naše narodne pesme so junška zgodovina, narodni epos; v njih zna človek viditi, kakošen je narod, ki jih poje. Jez sim prijatelj poezie, dosto mi je mar bilo za njo. Ah čudokrasna poezia! Tajna, skrivnosti polna iskra! Jez nisim nikoli mogel razločiti: ali je iskra neumerjočega ognja, ali je mogočna domišlija, dete našega tesnega ohlipja. Meni se dozdeva ko viharna povzvišenka od zemeljske lece (prižnice). Kadar se pa človek povzdigne nad sebe samega, tedaj vidi človeško malčnost, in ako je pesnik, zna reči, da je darovatelj na svetišču vesoljnega sveta. Pesnik je klic smertnika od našega burnega brega; pesnik je glaš vpijočega v puščavi; on sanja od neumerjočnosti, jo kliče in hrepeni po njej — vidi veliki list odpert v knigi svetovne skrivnosti; v njej bere velika čuda stvarnika, ona so mu naj slajšo pitje, on se vpaja ž njim; z domišlijo svoje vodi iz blatne zemlje kali nebeškega življenja; on preobraža gnjilobo v božanstvo, — njegov dih se prostira po oblocih zemske tverdi.“

„Jez živim za granico omikanega sveta; na mojem ozkem obzorju se razbijajo neprenehoma tiranski gromovi; toraj je moja deželica

„ogrerjena z meglo divjosti. Za zdravomislečega moža ni na svetu ne
 „dolžega časa, ne radosti, ker vse človeške sladine so s strupom naprav-
 „ljene. Temu nasproti pa ga navdajajo vse žalosti z nekakim zadovoljstvom,
 „rekel bim: človeku je enako milo jokati se, kakor peti, kadar ga obide
 „tužnost.“

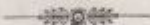
„Tako razumevam jez našo pesem.“

„Svet je Božji; toraj vidimo v slednem kotu sveta dela njegovega
 „velikega Mojstra. Marijivost in umetnost mravlje in bčele, združene
 „rajde žerjavov gledam raji, kakor vse parade evropskih oblastnikov.“

„Z Bogom, gospod Frankl! Ohranite me v svojem spominu!“

Na Cetinju 12. oktobra 1851.

Vladika Černogorski,
 P. P. Njegoš.

METOD,

slavenski apostelj.

(Po sila starem, morebiti še za Svatopluka zloženem življenjopisji.)

(Vizet in L. E. Schmalzer's „Slavische Jahrbücher“.)

„ Sveti Metod se je rodil od imenitnih slavenskih starišev, ki so
 v Solunu, glavnem mestu Tesalije, domovali. Veljavnost očeta, in mno-
 gotere zasluge, s kterimi si je od Gerkov spoštovanje zadobil, nagnejo
 cesarja, ki je mnogo od Metoda slišal, da mu je slavensko knežtvo
 izročil. Ali Metod se je kneževati kmalo naveličal; on se odpove tej
 časti, in gré v samostan na goro Olimp ter postane menih. Pa le kratek
 čas je gori ostal, — cesar mu dá povelje, da je šel so svojim mlajšim
 bratom Konstantinom (pozneje Ciril imenovanim), ki je bil poslan
 Kazare spreobračat, ker je bil, čeravno manj učen, pobožnejši od svojega
 brata, in častitljivši. Ko se je bil od tam povernul, hotla sta ga cesar
 in patriarh za veliki trud naplačati, ter ga nagovarjata, da bi škof bil,

ali ker te časti ni hotel, primorala sta ga proti volji, da je igomanstvo v bogatem Polihonskem samostanu prevzel.

Leto 863 so prišli poslanci od slovenskih knezov Rastislava in njegovega sinovca Svatopluka k cesarju Mihelu prosit, da bi jim poslal kerščanskih učiteljev, ki bi slavenski jezik govorili, zakaj veliko pridigarjev iz Nemškega, Laškega in Gerskega bi se bilo pri njih znašlo, ki bi se med seboj prepirali, in jim kerščansko vero razno razkladali, oni bi torej, ko prosti ljudje, radi znali, kaj da je pravi kerščanski uk.

Cesar pokliče na to Konstantina, ker je učen bil; in ko rojen Solunjan dobro slavenski jezik govoril, k sebi, ter mu ukaže, da naj gré so svojim bratom Metodom na Moravsko ljudi spreobračat. — Tadaž pomnoži Konstantin gersko abecedo, izdelavši nove čerke za Slavenom vlastne glasove, ter jo naredi pripravno za pisanje slavenskega jezika. Na Moravskem sta prestavila ta dva brata evangelije, apostolsko djanje in sveto mašo, in sta oznanovala tri leta ljudem kerščansko vero; pri tem sta posebno na to gledala, da bi veliko učencov okoli sebe zbrala, kateri bi za njima od nju začeto delo izverševali.

Ali tisti tuji oznanovavci kerščanske vere, ki so po prihodu tih dveh bratov deželo zapustili, tožili so ju pri papežu v Rimu, da hočeta panonsko deželo izpod papeža pod carigradskega patriarha spraviti; pa še več družih reči so ju obdolževali.

Vsled tega pokliče papež ta dva apostolska brata v Rim, da bi se pred njim odgovorila. Tadaž zaklinja Konstantin brata Metoda, ker je svojo smert predčutil, da naj nikakor od začetega apostolskega dela iz ljubezni do zamostanskega življenja ne odstane, ker si bo tudi s tim pri Bogu veliko zasluženje storil.

Zivljenjepisec svetega Konstantina pripoveduje, da je ta gredé z bratom Metodom v Rim, v Benetkah hudo besedvanje z duhovni imel, kateri so z obzirom na Pilatov nadpis nad glavo Zveličarjevo na križu terdili, da zvnaj latinskega, gerskega in hebrejskega jezika noben drugi ni vreden, da bi se v-anj sveto pismo prestavilo. Ali on jim izkaže napačnost tega terjenja iz svetega pisma, in jih zaverne tudi na Armence,

Iberce, Egipčane, Etijopce in druge narode, ki so se za svete reči svojega jezika posluževali.

Ko sta se brata bližala Rimu, pride jima papež Hadrian z vso duhovščino in ljudstvom naproti. Troje veselje je imel nad njima; prvo, ker sta ona kosti svetega Klementa, ki je na krimskem polotoku smert mučenika storil, saboj prinesla; drugo, ker sta ona, akoravno sta bila po rojstvu carigradskemu patriarhu podložnost dolžna, pa ker sta vero v deželi pod papeža spodajoči učila, papežu pokorščino skazala in v Rim pred njegovo sodbo prišla; tretje, ker je dva tako zazlužena moža pred seboj imel.

Papež je pregledal natanko nju nauk, in ko je našel, da se z nauki katoliške cerkve popolnoma vjema, blagoslovi ju, bere sveto mašo, pred-se slavenske bukve razgernuvši, zaverže Slavenom sovražno terjenje benečanskih duhovnov, ktere je trojezičnike ali Pilatovce imenoval.

Kmalu po tem, leta 869 umre sv. Konstantin, ki je bil v samostan stopil in se z meniškim imenom Kiril imenoval. Njegovo truplo je bilo slovesno poleg sv. Klementa položeno. Po pokopu je ukazal papež jednemu škofu, ki je tudi Pilatovec bil, da naj sv. Metoda za škofa, njegove tovarše pa nekaj za duhovne, nekaj za lektorje posveti.

Ta čas se zgodi, da Kocel, panonski knez, po poslancih papeža za sv. Metoda vprosi. Ko se je Metod v Panonijo odpravljal, dal mu je papež pismo do Rastislava in vsih Moravanov, v kterem je slavenskega aposteljna za pravega spoznal, njega apostolsko delo blagoslovil, in trojezične zopernike proklel. Vender je Metodu ukazal, da naj pri slavenski maši list in evangeli naj pred po latinski, potlej še le po slovenski bere, da se izpolnijo besede sv. pisma: „Vsi jeziki hvalijo Gospoda!“

Pozneje poslal je Kocel Metoda v družbi dvajset imenitnih mož k papežu, da bi tega aposteljna Slavenov za metropolita Panonije postavil, kar se je tudi zgodilo.

Ko je bil Rastislav ob prestol djan, leta 870, pokliče Karlman Metoda k sebi, da bi se odgovoril duhovščini, ki je Slavenu

zamerila, da je v pokrajinah, pod-njo spadajočih, vero učil. Metod je odgovoril: „Jaz učim v pokrajinah pod sv. Petra spadajočih, varujte se tedaj, ki se v tuje vrivate, in hočete, bi djal, železno goro s koščenim čelom razbiti, da si ne raztolčete svojih glav“. Ko so mu, hudujoči se zavolj tih besed žugali, odgovoril jim je: „Zgodi se mi karkoli hoče, jaz tako nisim bolji od onih, ki so za vero muke terpeli. In tukaj je moja dolžnost resnico povedati; vi pa storite, kar je vaša dolžnost.“ Tu je zaklical Karlman svojej duhovščini: „Ne nadlegujte mi mojega Metoda, zakaj on je vroč, kakor bi bil pri razbeljeni peči stal“. Na to je odgovoril Metod: „Tako je res, gospod! Enkrat so srečali ljudje modrega moža, ki je pot od njega kapljal, ter so ga vprašali, zakaj se je tako razpotil? — Z neotesanci sim se prepiral, odgovoril je“. Zavolj tih besed skregavši se duhovščina z Metodom, zapustila ga je. — Metod je bil pa ko jetnik v Švaben poslan, in tamkaj tri leta v ječi deržan, dokler ni papež tega zvedil, in čez Nemce do onaj interdikt izrekel, dokler niso Metoda izpustili. Na to se je podal Metod v Rim, ker je nemška duhovščina Kocelnu prepovedala, da bi Metoda sprejel. Ker je pa ravno takrat Svatopluk nemškemu cesarju Ludeviku odpovedal pokorščino, in izgnal nemške duhovne, ki narodu niso bili nagnjeni, in so na izdajo mislili, torej je imenovani knez papeža zaprosil, da bi mu poslal sv. Metoda, ker so očetje Moravanov sveto vero od tega aposteljna sprejeli. Od teh mal je ostal sv. Metod do svoje smerti pri Moravanih. Z neizrečeno gorečnostjo delal je za razširjenje svete vere, med čimur je Svatopluk svojo oblast brez greha na vse strani čez Slavene razprostil, kakor verbni vladar samostojnih slavenskih knezov, in premagavec okolnih sovražnikov. Samo jeden knez od Visle, ki je zanašaje se na svojo moč, kristjane zasmehoval, in na boj izklicaval, ker se vkljub Metodovemu opominjanju ni kerstiti dal; bil je po kratkem, pa hudem boji premagan in vjet. — Še enkrat je napadla nemška duhovščina Metoda, ter je od moravskega poglavarstva tirjala, da bi se Metod iz dežele djal, pa je bila od papeža osramočena, ki ga je pravovernika in svojega brata imenoval. Ta duhovščina mu je žugala tudi

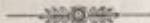
z jezo cesarjevo, pa ko je Metod pred cesarja prišel, neizrečeno se je ta razveselil, vprosil ga za blagoslov, in obderžal pri sebi jednega slavenskega duhovna, ker se mu je slavenska služba božja priljubila.

Osvobodivši se Metod vsih sovražtev in napadov, prijel se je prestave celega svetega pisma in cerkvenih bukev iz gerškega na slavensko. To delo je skončal y pol leta, privzevši si dva duhovna za hitropisca.

Ko je Metod zbolel, prosili so ga njegovi učenci, da bi povedal, kterega misli vrednega biti mu nasledik. To je tudi storil: pokazal je na Gorazda Moravana. Ko je prišla nedelja, in se je bil glas raznesel, da je Metod bolan, prihitel je knez Svatopluk s svojimi dvorniki in stražniki in neštevilna množica ljudi k božji službi, ktero je Metod imel. Sveti apostel je zadnjikrat pred zborom govoril, in po svoji navadi resno opominjal. Bile so to njegove poslednje besede, zakaj tri dni zatem je umerl 9. aprila 885, potem ko se je bil dal ostriči.

Po opravitu obredov po gerški, latinski in slavenski šegi shranili so se njegovi zemski ostanki med glasnim jokanjem zbrane množice v stolnej cerkvi.

Podgorski.

P E S M A R Í C A.

Božična.

Betlehemska okolica.

(Planjava. Od deleč se vidi nebeška svetleba.)

Družba pastirjev:

Kaj sveti se tam na planjavi?
Zdaj solnca nebeškega luč ne gori,
In luno, čestito kraljico noči,
So skrili oblaci v višavi.

Eden iz družbe:

Od roda do roda je velik Jehova,
Dobrotna in mila je roka njegova,
Ker nam iz nebeške višave
Pokazal je znamenje sprave.

Vsa družba:

To luč ni zore, ni plamen danice,
Pogled omaguje, pokrimo si lice!

Družba angelov (deleč):

Adomovi sini v verigah so spali,
Bil zemljo je Bog zavolj greha proklel,
Al dnevi rešenja so zdaj zasijali!

Eden iz družbe angelov:

Kar duh se napuha bil v prahu je vnel,
Kar volja mu stvarnika bila je čert,
Zdihaval sužen je lét tisuč in tisuč;
Zdaj zora je počila, v sponah je smert!
Zato naj vesele se pesmi glasé,
In zore pozdravijo novo naj luč!
Duhovi človeku le sreče želé!

Vsa družba angelov:

Zato naj vesele se pesmi glasé
 In zore pozdravijo novo naj luč,
 Duhovi človeku le sreče želé!

Eden iz družbe paštirjev:

Boječe poslušá uho,
 Kar slišalo nikdar še ní;
 Ta pesem se z neba glasí,
 Povrača se zopet v nebo!

Vsa družba pastirjev:

To pesem mladenčá, to glas ní device;
 Jehova je blizo, pokrimo si lice!

*Angeli blizo.**Eden iz njih družbe:*

Pošteni čuvaji čede in paše!
 Trepetu in strahu dajte slovó!
 Mesia usmilil se reve je naše,
 Dan sužnje je sile šel za goró.
 On, ki je obljubljen na zemlji in v raji,
 Nocoj se rodil je v pastirski staji,
 On bo Izraelovo odkupil kri.

Do Betlehema hitite,
 Ga v jaslích iščite,
 Tam dete pokojno leží!

Družba angelov se v zrak dviguje:

Naj čast bo Gospodu v višavah!
 In mir ti, Adamova kri!
 Je deva Mesia rodila,
 Peklenska pa kača zgubila
 Pravice do sužnjih ljudi,
 Mir ti, Adamova kri!

Eden iz družbe pastirjev:

Kdo nam bo čudne rajzasil besede?

Vsa družba:

Gospodovi posel djal nam čuvajem je čede,
 Da v hlevu je rojen tam v Betlehému,
 Le jaderno bratje, le jaderno k njemu!

Betlehanski hlev.*Družba pastirjev:*

O dete, v pokoj vsi zemlji rojeno!
 O hvaljeno bodi, bodi češčeno!

Eden iz družbe:

Že Mozej, izvoljeni vojvoda Juda,
 Je viditi želel tvoj svitli obraz,
 Peljali k očakom so dnevi ga truda,
 Odločen njemu ni blagi bil čas.

Vsa družba:

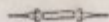
Pastirjem naj pervim si milosti svoje
 Pokazal svečavo, rojeno z nebes,
 Dodelil da lice ti vidimo tvoje;
 Pred tabo smo v prahu
 V ljubezni in strahu!
 Kar koli je v gori zeleni dreves,
 Kar koli po drevji pomladnjem peres,
 In kar po livadi cveteči je trave,
 Kar v jasni je noči nebeške svečave:
 Ah toliko mi bi jezikov imeli,
 In vender nikoli tvoje bi slave
 Po vrednosti dolžni ne peli!

Nocoj pa si k sebi poklical nas sam,
 Nam pervim pokazal obličje si milo,
 Oznanil svobodo Juda si sam;
 Zato pred tabo smo v prahu
 V ljubezni in strahu!

Hlev obda nébeška svitloba. Pesem angelev se čuje
 iz zraka:

Naj čast bo Gospodu v višavah,
 In mir ti, Adamova kri!
 Je deva Mesia rodila;
 Peklenska pa kača zgubila
 Pravico do sužnih ljudi,
 Mir ti, Adamova kri!

Levstik.

Licova strelci.

Po nemški poslovenil dr. Fr. Prešerin. *)

Kaj tamkaj iz gojzda se v soncu bliši?
 Šum bližej bije na všesa,
 Sèm doli se v verstah tamnih dervi,
 Pojejo rogovi, trobenta buči,
 Da duša v persih se stresa.
 Če praša černe junake kdó:
 Licova strelci silni, prederzni so tó!

*) Natisnjena le v „Illyr. Blatt“ 1830. „Koledarček“ jo natisne, da se tudi ta biser slavnega našega pesnika ohrani slovstvu slovenskemu.

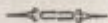
Kdo vidi se tamni po hosti dirjoč,
 Kdo jaha po gori, po griči?
 Potuhnjeni pazijo celo noč,
 Strelce uka, in puša za pušo poč',
 Francozki padajo briči.
 In černe strelce če praša kdó?
 Licova strelci silni, prederzni so tó!

Kjer grojzde se zori, kjer Rajna šumi,
 Se vstavi trinog za vodami,
 In rešen bit' misli, ko grom priletí,
 Se veržejo v vodo, in plavajo ti
 Do njega z mnogim' rokami.
 Če praša černe plavovce kdó:
 Licova strelci silni, prederzni so tó!

Kaj tamkaj v dolini razlega se boj,
 Kaj mečev rožlanje pomeni?
 Nevsmiljeni konjiki bijejo boj;
 Uneta je prostosti iskra, in koj
 Se vžiga v kervavem plemeni.
 Če praša černe konjike kdó:
 Licova strelci silni, prederzni so tó!

Kdo zdiha tam, jemlje od solnca slovó,
 Med trupli sovražnikov vmira?
 Spreminja smert lica, zapera okó,
 Junško sercé ne trepeče pred njó;
 Saj prostost iz smerti izvira!
 Če praša černe merlice kdó:
 Licova strelci silni, prederzni so tó!

To nemških je strelcov trop strašan,
 Rabelne zatret in tiranc,
 Kdor ljubi nas, ta naj ne hod' obžalvan,
 Dežela je prosta, napočil je dan,
 Rešile so smertne jo rane.
 Zato naj od vnuka do vnuka slovi:
 Licova taki strelci prederzni so bli.

Blesko jezero.

Stoji, stoji tam Bleski grad,
 Stojé, planine spred in zad,
 Pod gradom jezero se kaže,
 Vasí in griči so mu straže.

Otočić s cerkvico na skal'
 Se dviga iz jezerskih tal;
 Kak jasno zvon tam naterkuje,
 Marije slavo oznanuje!

O krajnska zemlja, krasna si!
 Tvoj čudapolni dom slovi;
 Pa Bled z okolico prevaga,
 Karkoli v sebi hraniš blaga.

Veselih gledam tú kardel
 Iz mnozih krajev in dežel;
 Pred hrupom serec les pribegne,
 Ko tica, ki se zimí vtegne.

Na jezeru so brazde tri,
 Ko srebro svit od tod bliši;
 Trije labudje se igrajo,
 Tri mične ladjice veslajo.

Je prva ladja romarska,
 Iz nje glasi se pesmica:
 „Češena bod nebés kraljica,
 „V pomoč te kličemo, devica!“

Nad drugo šotor je razpet,
 Pod njim dekličev, fantov cvet;
 Vesélica se krog razléga,
 Odmevajo ji skale bréga.

Na tretji ljubav je veslár,
 Not ljuba dva — golobčkov par;
 Po samem teče ladja gladko,
 Valovi krog šeptajo sladko.

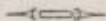
Če zjutraj bode zvon zapél,
 Bom ladjal k cerkviči vesél;
 Da srečno steče dan, je treba
 Pomoči božje nam iz néba!

Če pevcev glas, kozarcev klenk
 Zaslišal bom in struníc brekn,
 Naj vince me in pesem giblje,
 Naj ladja me s tovarši ziblje!

Če serca rana se zbudi,
 Če v družbi mi ostati ni,
 Bo ribica mi naznanila,
 Kje ljubica se je vozila.

O jezero! me zdraviti znaš,
 Bolezni moje lek imaš:
 So kaplje biseri postale,
 Kjer nje oči so lesketale.

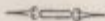
Dragotin Dežman.

Naj lepša doto.

Kaj prinesla je nevesta Marku,
 Kaj prinesla njemu je za doto,
 Da ponaša ž njo se v vsi okrajni?
 Al prinesla mu je zlato krono,
 Zlato krono, zlati pas rumeni,
 Benečanskih svetlih rumenjakov,
 Dragih kamnjev in koral bleščečih,
 Na perišča biserov leskečih?
 Al prinesla mu je bele svile,
 Bele svile, mehkega baržuna? —
 Ni prinesla njemu krone zlate,
 Krone zlate, ne rumenih pasov,
 Benečanskih svetlih rumenjakov,
 Na perišča biserov leskečih,
 Ni prinesla njemu bele svile,
 Bele svile, mehkega baržuna;
 Al prinesla mu je lepšo doto,
 Lepšo, vse bolj dragoceno doto:
 Dve nebeški zvezdi — mile oči,
 Svitlo zarjo — prenedolžno lice
 Tiho luno — sladki mir domači,
 Žarko solnce — vernovdano serce.

Cegnar.

Dekle in tica.

Dekle zajemalo v vedro vodé,
 U vedro kovano vodice hladné;
 Pogleda se v vodo, si vidi obraz,
 Začudi se svojemu licu tačas:
 „Lepote, ki jo na obrazu imam,
 Za tri gradove bele ne dam“.

Po veji skakljal je tiček vesel,
 Pa deklici mladi tako je odpel:
 „Al kadar bo eden pravi prišel,
 Vso trojo lepoto zastoja bo imel“!

„Kar tiček si rekel, to gerda je laž;
 Al vječ' te ne morem, ker perje imaš.“

„Ko moje peruti imela bi ti,
 Še dans bi zletela čez hribe, dolí;
 In kjer bi se tebi po všeči dobil,
 Če prav siromak in bos bi bil,
 Pod tremi gradovi koj streho mu daš,
 Katere na svojem obrazu imaš.“

To rekel je tiček in zletel je z vej,
 Zmed vej pod nebo, pod nebom naprej;
 Dekle za njim gleda in pravi takó:
 „In kaj, ko vender vse res bi biló?
 Tič leta nad nami, on vidi ljudi,
 Vé dobro, kako se po svetu godí“.

Levstik.

ISKRICE ŽIVLJENJA.

Posvečene mojemu prijatelju.

Ko dan se zori, svetlo prihaja po hribih in dolinah, in vendar ne vidimo še solnca. Kako to? — Bog svetlobo vstvaril je pred solncem. Tako, prijatelj, marsikrat srce naše že obhaja predčutje veselja, ki nam ga prinese še le prihodnost mila.

Solnce še ni zášlo, ako se je skrilo za oblake. Tudi sreča naša še ni vselej zginila, ako se mislimo nesrečne.

Solza tužnega serca je dostikrat kapljica, skoz katero človek še le zagleda mavrico prihodnjega veselja.

Dobre volje biti je veselje tičice na polji, — brez skerbi biti je dostikrat le veselje tiča v kletki.

Bog nam ne pošilja tóg in nadlóg vselej le zato, da bi nas ponižal, ampak dostikrat zato, da nas povzdigne.

Luna mila! enaka se mi zdiš pravemu prijatelju: vidimo te še le, ko je solnce sreče naše za goro šlo.

„Grešiti je človeško“ se izgovarja vsak, ki je grešil. Greši pa bližnji tvoj, koj je oginjal v strehi!

Od Boga izvira edinost, od vraga prepir. Zakaj nek to? — Bog je en sam, vragov pa veliko.

Kdor išče stanovitega veselja v hrupu sveta, zgrešil je že pravo pot do njega.

Zmirom bo prav, da jemljemo to za resnico, kar se nam oponaša le v šali.

Dostikrat časi več terjajo, kakor želijo ljudstva.

Kakor megla in oblaki izvirajo le iz semlje, tako tudi nesreča naša izhaja večidel le iz nas samih.

Kakor se zvezde še le prikažejo, kadar noč nastopi, tak se v nesreči še le razodeva človeka prava vrednost.

Ne tisti, ki domovino ljubi v sreči, je pravi prijatelj njeni, ampak tisti, ki ji zvest ostane v nadlogah.

Vsak človek ima v sebi še enega veliko boljšega človeka. Tega boljšega človeka iz sebe izvleči, je modrost življenja. Dostikrat nam le resne volje manjka, da svojega gosta ne spravimo na dan.

Praviš mi, da bi človek veliko zadovoljniji živel na svetu, ako bi tolikokrat njegovega srca ne mučile dvombe. Ne čudi se temu, prijatelj! Saj nam anatomi pravijo, da srce naše je razdvojeno: v desno in levo.

Prijatelj! podajaj se večkrat v naročje mile, čudapolne narave. V nji neprenehoma šumlja studenec modrosti prave, iz kterega ranjeno srce zajema tolažbo, pokoj, srečo.

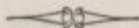
Ne ljubi sam sebe, pa bodi sam sebi prijatelj!

Pred trugo svojo stopi, kakor pred posteljo svojo. Le slečeš se!

Za vse imaj roko na srcu!

Za enega le srce na roki!

Dr. B.

Sigmund Gois

Baron Žiga Zois. *)

Ko trumbe glas, ko zvon dani,
Od verlega moja spomin.

Kosečki

Bnako svetli zvezdi na nebu se lesketa na obzorji domorodnem ime Zoisovo — domoljuba zares izverstnega, čigar delavnost ravno tako neumorna do poslednjega diha, kakor plodna na vse strani, s zlatimi pismenkami zapisana stoji v zgodovini naše domovine, v dogodivščini slavenstva.

Rodil se je Zois naš v Terstu 23. novembra 1747. Oče njegov Mihael Angelo Zoja, Lombardan iz Bergama, je bil izperva malo premožen tergovec; preselivši se pa v Terst si je z bistro svojo glavo in nevtrudljivo pridnostjo v kupčiji s železom in jeklino pridobil tako nezmerno premoženje, da bil je eden naj bogatejših Teržičanov tadanjega časa, in da je, ko je država avstrijska ob času cesarice Marije Terezije po sedemletni vojski v veliki dnarni stiski bila, blagodušno položil 40000 fl. na altar domovine. Tako redko domoljubje je svetla cesarica obdarila s tim, da ga je poslavlila z baronovskim stanom, in ker se Zoja, (po toskanskem narečju „gioja“) veli biser ali žlahen kamen (Edelstein), se je Mihael Angelo Zoja potem imenoval baron Zois Edelsteinski. — Ko mu je prva žena umerla, se je zaročil vdruživši z Johano žlahno Kapusovo, verlo Krajnico, ki je sinka svojega

*) Ime Zoisovo pišemo, kakor ga je sam pisal, čeravno bi ga po našem imeli pisati Cojz, ker tako se izrekuje.

Žigata, kakor nam Kopitar *) sam terdi, izverstno dobro slovenski govoriti naučila. Bil je tedaj slovenski jezik pravi njegov materni jezik, kterega je ljubil čez vse druge, in se trudil za-nj, kakor malo kdo.

Ker se je oče njegov pozneje iz Tersta preselil v Ljubljano, je mladi Žiga doveršil perve šole tukaj; v višje latinske pa ga je oče poslal v modeneško vitežko akademijo v Reggio. Tu pod milim nebom klasične zemlje talijanske se je zarano izbudila bistra glavica našega Žigata, in pevski duh se je začel razlivati v mnogih lepih pesmicah, ki jih je nadopolni mladeneč skladal v laškem jeziku. Al le malo časa mu je bilo mogoče tu ostati. Stari oče ga pokliče domú in mu izroči svoje veliko obertnijstvo in kupčijstvo. Povedati moramo, da koroško, štajarsko in krajsko železo je gospodovalo takrat po dveh morjih: sredozemskem in jadranskem, kamor je Mihael Angelo Zois domačemu blagu pot odperl, deleč čez morje. Veliko je tedaj bilo, kar je mladi Zois mogel vzeti sedaj na rame svoje, — al ker je vsako stvar lahko razumel in ravno tako urno doveršil, se je kmalu v vsem popolnoma izuril, tako, da vsaki dan mu je ostajalo čez svoje opravila še nekoliko časa za obdelovanje tistih znanstev, ki so mu bile sedaj naj bolj pri srcu. Ločivši se namreč od zabavnega lepoznanstva se je sedaj vés udal modroslovju, naravoslovju in matematiki, v katerih naukih sta mu slavni jezuit Gabriel Gruber in Josip Maffej učenika bila.

Kmalu se je v tih vedah tako izveršil, da delavnost njegova se ni več omejevala le na opravila obertnijstva in kupčijstva, temuč udeleževal se je mnogih občnokoristnih posvetovanj, ki so takrat naj važnije bile o osušenji ljubljanskega močvirja, zboljšanji vlažnega zračja in o povzdigi domačega obertnijstva. V vseh tih zadevah se je v kratkem

*) Bartholomäus Kopitar Selbstbiographie v „Slav. Bibliothek, herausgegeben von Fr. Miklosic. I. Band. Wien 1851“. Ta spis, kakor življenjepis Zoisovo, ki ga je izdal prof. Franc Ksav. Richter, — lastnoročne pisma Zoisove, ki jih hrani ljubljanski muzeum, — nektere čertice, podane nam od gosp. fajmoštra Hašnika, in mnoge ustne sporočila Zoisovih verstnikov, so nam bili pripomogleji v tem spisu.

razodela bistroumnost njegova tako, da kmalu je obveljevala njegova beseda v sovetu učenih mož. Še ni bil 25 let star (v letu 1772), in že ga je kmetijska družba poslavlila s posebnim pismom, v katerem ga je prosila: naj ji je podpornik z umnim svojim svetom in djanjem. V letu 1815 ga je izvolila za predsednika svojega.

Fužinarstvo domače in tergovina s želesom in jeklom je cvetela v prid njegov in blagor domovine, da je bilo veselje. Al — nenadoma se nevihta dvigne v letih 1775 in 1776 in žuga spodkopati dosedanjo srečo. Prijadrale so rusovske in švedske barke, železa polne, na sredozemsko in jadransko morje in osule so s cenejšim blagom vse ondašnje somnjišča. Ne le skerb za lastno hišo, temuč še večja žalost, da ptuje blago bi spodrinilo domače, in da bi tri dežele veliko zgubo terpele vse prihodnje čase, presune domoljubno serce njegovo tako, da misli in misli, kako v okom priti veseljni nesreči. Mnogočislani mož najde kmalu pot, da se mu pošilja vsa tista ptuja železnina v Ljubljano. Tu pa skličo izvedene može in pametne kovače in ključarje v posvet, da preiskujejo in pretresajo ptujo robo in jo primerjajo z domačo. Poča se sedaj udi na pot v daljne dežele (na Nemško, Holandsko, Angležko, Francozko, Laško in Švajco), da bi zvedil, kako ondi železo in jekline izdelujejo; sklepa nove kupčijske zaveze, in se posvetuje z učenimi rudoslovci in kemikarji, kako na višjo stopnjo povzdigniti fužinarstvo domače, in rešiti ga pogube, ki mu je žugala takrat. Nasledek tega potovanja je bil, da se je v rudnistvu toliko vednost prisvojil, da je zamogel vpeljati na fužinah svojih nove poprave, in da so ga cenili tudi učeni možje inostranskih dežel kot izvedenega rudoslovca. Od mnogih strani so mu dohajale sedaj častne pisma učenih družb, in slavni mineralogec Werner je njemu na čast neki epidot, ki ga je na Svinečki planini na Koroškem Zois prvi najdel, Zoisit *) imenoval. Živa priča še dan

*) Po bratu njegovem Dragotinu, učenem botanikarji, ki je umrl 1800, se imenujete dve cvetlici „Campanula“ in „Viola“ Zoisii, ki na Krajskem rastejo, ena trava pa iz Indije, ki se tudi njemu na čast „Zoisia“ imenuje.

današnji, koliko je nevtrudljivi rudoslovec doveršil v mineralogiji, je krasna zbirka rudnin, ktera kinči ljubljanski muzeum.

Al ne rudoslovje samo je bilo našemu Žigatu pri sercu: iskreno je objemal vse okrajne natoroznanstva, in živo je hrepenel, poznati vse, kar v tem blagodarjena krajnska zemlja, posebno gorenska stran, v svojih nedrijah skriva, kjer so bile njegove fužine. Veličanski Triglav je bil poseben ljubljence njegov. Prehobil je vse hribe in doline po Gorenskem, kjer mu nobena stezica neznana ni bila. „Gore, natvora in serčca prijatel so veliko-mogočne stvari“, je večkrat rekel. Al potovaje po svoji domovini, ni potoval le, da bi čas si kratil, — skerb mu je bila, kodar koli je hodil, množiti svoje vednosti in po tih biti domovini koristen. „Večkrat premišlujem — je pisal enkrat Vodniku — kak težko mora biti mravlji, preden slaba stvarica pritira le eno suho smerekovo šiljice domú, da sčasoma nakupiči stanišče za veliko družinico svojo. Tudi človeka ne smé strašiti trud za domovino, čeravno v enem hipu le malo opravi: kamen do kamna palača, zerno do zerna pogača!“

Naš Žiga je sedaj že tako slovel po svetu, da noben učen ptujec ni prišel v naš kraj, ki bi njega ne bil obiskal. Če je kak inostranec, posebno Anglež, pripotoval v Ljubljano in je popraševal po znamenitostih krajnske dežele, napotili so ga — pravi Kopitar — vselej naravnost k Zoisu, rekoč: „da on mu bo vedil vse naj bolje povedati“. Kako serčno ga je veselilo, da tudi iskreni prijatel natvore, nadvojvoda Joan je prišel našo Savico ogledavat, nam pričuje spominek, ki mu ga je postavil na tem mestu leta 1807. Izdelati ga je dal po domačem mojstru Lenartu Kelbel-u iz bohinske Bele.

Potovaje po okolicah domačih pa je rad stopal v vsako revno bajtico in obiskaval delavnice bornega rokodelca; tam se menil s kmetičem o kmetijskih zadevah, tú se zgovarjal z rokodelcem: kako to in uno orodje popraviti, to in uno z večjim pridom izdelati. Kamor pa je prišel ljudomili mož, so ga sprejemali kakor očeta, ki si je z ljubeznjivo domačo besedo odpiral vsih serca.

Kakor je pa sam rad zahajal v hiše prostega ljudstva, tako je tudi k njemu smel priti kdor koli je hotel in kadar koli, ako je svéta ali pomoči potreboval. Tako je imel Zoïs priložnot marsiktero bistroglavico spoznati, kateri je potem pomagal, kar je naj več mogel. Še zdaj imamo marsiktero živo pričo, kako verlo je podpiral domače obertnike in rokodelce.

Obdarovan z velikim premoženjem je pa bil Zoïs tudi mili oče ubozim. Kdor je bil zares v nadlogi, dobil je pri njem pomoči.

„Siromake, bolnike
Odeva po sto,
Kup' ranjenim like,
Blazino mehko.“

Njegova blagodarnost je segla deleč po domovini pa tudi do sosednih dežel. — Še spričuje milo njegovo serce neka ajda, ki jo tudi po Štajarskem in Koroškem poznajo pod imenom „Zoisle“ in ktera, kakor nam prijatelj naš, gosp. fajmošter J. Hašnik v Trebovljah zagotavlja, je pred ko ne spominek preblazega serca Zoisovega. „Nekī miloserčen gospod na Krajskem — je povedal star mož gosp. fajmoštru, ko ga je za izvirek te ajde vprašal — so jo dobili ob hudih letih iz Českega, in jo tudi nam podarili; čeravno ta divja ajda ni veliko prida, smo je bili takrat vendar veseli, še Bog da smo jo imeli, ker povsod rada raste in je tudi uima nerodovitnega leta ne zatara.“ Od tega časa se je zaplodila ta ajda po Gornjem Gradu, Ljubnem; Lučah, Mozirji, okoli Šoštana, Slovenjega Grada do Drave, in tudi po Junski dolini na Koroškem. „Lahho si zrajtujem — nam je pisal naš prijatelj — kako da je „Zoisla“ tudi v Slovenograško dolino prišla: bil je namreč žlahni mislinski fužinar Bonaca (naj mu je zemljica lahka!) z baron Zoïsom si prav dober prijatelj. Milostna moža sta berž ko ne se posvetovala: kako lačnim ljudem v veliki nadlogi leta 1816 pomagati, in sta v ti ajdi našla pomoček, ktera je v dobrih letih ljulika, takrat pa, ko je bila zemlja silo nerodovitna, je bila revnim preljuba hrana.“

Kakor pa pravi rodoljub ondi, kjer je nemila osoda dolgo zatira-

vala národní jazyk, da je zavolj tega omika ljudstva zlo zlo zaostala, vse svoje žile napenja, da koristi tudi v tem prevažnem poklicu domovini svoji, tako tudi Žiga Zois. Vedel je blagi domoljub le predobro, kako zapuščen je bil narod slovenski v pripomočkih omike, kak silo zanemarjen jazyk njegov; prizadeval si je tedaj z besedo in djanjem buditi oterpnost tadanjo, o kateri pesnik resnico pòje:

„Kdaj krajsko kramljati
Zois dramil je sam.“ —

Kar se v sto in sto letih ne primeri, primerilo se je takrat. Previdnost mila mu je pripeljala v hišo njegovo dva moža, s kterima se bo pač na veke sponašala mati Slava, kterih pa — pred ko ne — bi ne bilo brez Zoisa bilo: Vodnika in Kòpitarja.

Že gosp. pisatelj življenja Vodnikovega v lanskem „Koledarčku“ nam je povedal, kako goreče je Zois užigal Vodnika za domače pesništvo in za spisovanje bukev, ki zahtevajo omiko naroda, — kako na tanko in na drobno je vze njegove spise pretresal in popraviljal, — kako ga spodbadal, da je spisal „veliko pratiko“ z mnogimi poduki za prosto ljudstvo. „Živa potreba je — je pisal Zois leta 1794 Vodniku v Koprivnik, kjer je te tačas fajmošter bil — da za izobraženje našega naroda, za požlahujenje njegove nrave, se napravijo pripravne knjige v naravoslovji, zemljopisji, zgodovini itd. Da pa se ustanovi književni jazyk, v kterem bomo vsi pisali. potrebujemo pred vsem dobre slovnice in slovnika“. Že ko je Kumerdej spisaval slovnico, ktero je Zois z Linhartom vred popraviljal, in ko se je lotil tudi slovnika, je prigovarjal Zois Vodniku, naj tudi on se vdeleži tega dela, da tako z druženo pomočjo dosežemo, kar nam je pred vsem potrebno. Kumerdej ni doveršil slovnika, Vodnik pa je nemško-slovenski del pozneje izdelal, in temu vzrok bil je — Zois. Brez Zoisa, ki je z dušo in dnarjem podpiral Vodnika, in dostikrat, ko je že omagoval in mu tožil, da se mu „suši pevska žilica“, ga budil in oserčeval — javaljne nam bi bil Vodnik zapustil toliko mičnih pesmic, ki so še dan današnji dragoceni biseri našega slovstva, in mnogih družih spisov.

Ko mu je Vodnik enkrat tožil, da njegova nemška pisava je slaba, ga v pismu od 4. okt. 1795 prijazno tolaži, naj se zavoljo tega nikakor ne da strašiti nemški pisati, in pravi: „Razun Linharta se nas nobeden, tudi Kumerdej ne, ne more ponášati, da bi znal čisto nemščino pisati; dosti je, da se eden drugega le razumemo; saj smo mi le Slovenci, in pred vsimi jeziki nam mora mar biti za materni jezik“.

Al tudi Kopitarja bi menda ne čislali slavista, ko bi ne bil prišel v Zoisovo hišo. Čujmo, kaj Kopitar — ki je v letu 1799 kot domači učenik nekega baronovega sinovca k Zoisu prišel, in pozneje, ko je učenec njegov na Dunaj odšel, skozi 8 let do leta 1806 kot tajnik, knjižničar in nadzornik rudninske zbirke še pri Zoisu ostal, in, kakor sam pravi, ondi naj prijetniše leta svojega življenja vžival — v svojem življenjopisu sam o tem piše:

„Da sem slavista postal, ni toliko moja zasluga kakor naključba tadanjih okoljšin. Baron Zois je imel takrat Valentina Vodnika za hišnega slavista. Znano pa je, da Zoisova hiša je bilazbirališče vseh, ki so po učenosti ali po stanu imenitni bili. Tako je tudi grof Bellegarde, tadanji vojaški poveljnik, s svojo hčerko in njeno izrejitelco večkrat obiskaval Zoisu. Ko pa je bil Bellegarde leta 1806 začasno v Kotar poklican, ste ostale mlada grošnja in njena izrejitelca same v Ljubljani. Enega dné, ko pridite po navadi k baronu v gostje, mu potožite, da ravno naj boljše ljubljanske kuharice ne razumejo nobenega drugega jezika, kakor edinega krajskega, in ker je vendar silo sitno, če se gospodinja s poslom ne razume, prosi izrejitelca barona: naj ji oskerbi za mlado grošnjo učitelja, ki jo bo nekoliko naučil krajskega jezika. — Baron izvoli mene. Al oj! težava čez težavo, — za učenko mojo, ki razun francozkega ni razumela nobenega drugega jezika, ni bilo nobene pripravne slovnice krajske, in jez sam se pred nisem pečal z njo. Kaj je bilo tedaj storiti? Vsedem se in spisujem v francozkem jeziku prvo pòlo krajske slovnice, iz ktere se je moja učenka drugi dan že učila, in tako je šlo od dné do dné naprej; za vsaki nauk sem spisoval ulomek slovnice. V dveh mescih se je grošnja s svojimi posli že dosti

dobro razumela. Kmalu potem pa se preseli z očetom svojim v Gradec in mojega nauka je bilo konec. S tim, da sem svojo reč nenadoma tako dobro pri Francoznji opravil, sem nagajal neki dan Vodniku: če se bo še dalje obotavljal z izdajo svoje slovnice, ga bom jez prihitel o nji. Vodnik je zahmehoval trohico peterih ali šeterih pól mojega slovniškega rokopisa, in me potem večkrat dražil: je li imam že svoje „veliko“ delo v natisu! Na prvo zasmehovanje Vodniku le odgovorim: „Prijatelj! ne norčujte se!“ — na drugo in tretjo zabavljanje pa sem mu že odgovoril, da je bukvar Korn rokopis moj vzal že v natis. Vodnik bi bil vse drugo pred verjel kakor to, da jez, ki nikdar nisem na spisovanje krajske slovnice mislil, sem jo že res izdelal. Ko pa se je prepričal, da sem mož beseda, ga je to tako grozno razkačilo, da gré k založniku in hudo zabavlja zoper moje delo, in sicer tako, da nazadnje je baron Zois, ki je nama obema prijatelj in podpornik bil, zmoget pri bukvarju porok biti, da moja slovnica res ni slaba. Leta 1808 je prišla pri W. H. Kurnu na svetlo.“

Ta primerlej je naredil Kopitarja slavista. „Če bi bili — pravi Kopitar dalje sam — moji stariši konec leta 1800 (takrat sem osmo šolo doveršil) še živeli, sosebno pa, če bi ne bilo Zoisa bilo, bi bil šel jez vso drugo pot. V Zoisovi hiši sem zraven tega, da sem se izuril v natoroznanstvu in nenadoma spisal slovensko slovnico, imel lepo priložnost izobraziti se v laškem, francozkem, angležkem in gerškem jeziku, in prihraniti si nekatere tisučake, katerim bi bil, ako bi ne bil na Dunaji izhajal s svojo gotovino, blagoserčni Zois še privergel, kolikor bi bil potreboval, — al ni mi bilo potreba.“

Linhartu je Zois pomagal prestavljati v slovenski jezik živinozdravilske Wolsteinove „bukve od kug in bolezni“, natisnjene v Ljubljani 1792, kakor mu je bil na pomoč pri izdelovanju „Županove Micike“ in „Matiček se ženi“, ktere igre je posebno Zois spravil na gledišče, da so igrali v njih slavni gospodje in gospé, kakor grof Franc Hohenwart, Linhart in več drugih. Zois sam je, kakor nam Kopitar pripoveduje, marsiktero slovensko pesmico takrat zložil, ko

so talijanski pevci v gledišču ljubljanskem pevoigre (opere) igrali: „Ko se včasih nihče ni nadjal, da se bo pela slovenska pesmica med laškimi, je začel pevec ali pevka v sredi pevoigre domačo pesmico, od Zojsa složeno, popevati, in v parteru in ložah je donel vesel hrup in plosk, da ni popisati“. Tako, vidimo, je domača beseda že od nekdaj bila naj prijetniši glas v ljubljanskem gledišču.

Žiga Zojs pa je bil iskren in djansk podpornik tudi vsacega drugega literarnega početja. Tako Abr. Jak. Pencel, bistroumen prevoditelj Dio Kassi-a, sam pravi, da Zojs je bil mecen vsim učenin pa nepremožnim, in da tudi njemu je bil velik podpornik. On mu je prvi del njegovega rokopisa, ki ga je po nadlogah bil prisiljen v Krakovi zastaviti, iz zastave z 300 fl. rešil, in mu ga potem blagoselčno podaril, naj začeto delo dokonča.

Žal nam je, da nam prostor ne pripušča naštevati vsega, kar je Zojs za olepšanje ljubljanskega mesta, za podiranje starega mestnega zidovja, za nasipanje grabnov itd. storil; le tega še omenimo, da Zojs je bil prvi, ki je Krakovčanom, katerim je posebno veliko dobrega storil, naravnost pot iz mesta v njih predmestje odperl, v katero so pred le po ovinkih priti zamogli.

Kdo bi ne bil želel takemu možu čverstega zdravja, in, če bi moglo biti, večnega življenja na tem svetu! Al previdnost božja je drugači sklenila — ni ga sicer poklicala zgodaj iz tega sveta, al poslala je nad-nj dolgo bolezen, da izverstni ljudoljub se skaže tudi izverstnega kristjana, ki vès udan v voljo božjo je terpel dan za dnevom skozi 22 let velike bolečine, pa nikdar ni mermral zoper žalostno osodo svojo.

Že leta 1779, ko je bil v Rimu, je čverstega in krepkega moža, še le 32 let starega, pervikrat hudo po kostéh lomiti začelo, kakor njegovega očeta. Pa korenjak na duši in telesu se ni dal omamiti po protinu. Al ponavljala se je huda bolezen tolikrat, da mu je na zadnje polomila noge popolnoma. V jeseni 1793 je bil zadnjikrat na svojih fužinah v Bohinji in na Javorniku; od leta 1797 pa — tedaj skoz 22

let — ni mogel več iz hiše. Napraviti si je dal po svoji lastni znajdbi stoliček na treh kolescih in spredej z mizico za bukve, papir in tinto, in v tem stoličku je veselega serca, kadar mu je odleglo, opravljal vse svoje kupčijske in znanstvine opravila. Ta stoliček je bil skoz 22 let vès svet njegov!

Verh telesnih nadlog pa so v teku časa tudi druge britke prigodbe zadevale serce njegovo: vidil je domovino svojo v oblasti ptujega gopodstva, — doživel je hudo preganjanje avstrijanske armade, od ktere je enkrat 300 bolnikov skoz 5 tednov na svoje lastne stroške z mesom in vinom oskerboval, — vidil je, kako so nevihte vojská in zatertega kupčijstva in na kant djana država tudi njegovi hiši premoženje spodkopovale — al, kakor smo že rekli, vse to je prenašal kot pravi kristjan s poterpežljivostjo nepopisljivo.

Čeravno pohlevna duša njegova ni nikdar hrepenela po posvetni slavi, ga je, ker je bil svojemu cesarju vseskozi verno udan in si svest, da je zaslužil poslavljenje, ki mu ga je cesar njegov podelil, vendar z velikim veseljem navdal komanderski križ Leopoldovega reda, ki mu ga je poslal Franc I.

Al od dnéva do dnéva je huja prihajala bolezen njegova, in čutil je, da bliža se mu zadnja ura. Ko je svoji žlahti, ki ga je priserčno ljubila in spoštovala, izročil vse svoje zadeve (Zois ni bil oženjen), se je ločil zadnje dni svojega življenja od vsih posvetnih opravil, in 10. novembra 1819 zjutraj ob devetih je v Gospodu zaspal.

12. novembra popoldne je bil pogreb njegov. Vse mesto skor je bilo na nogah, — zares se je bela Ljubljana ta dan oblekla v černo odčlo. Škof Augustin Gruber sami so ga pokopali.

Mi pa sklenemo čertice življenjopisa z besedami pesnika na vèke veljavnimi:

Pred Sava nehala
'Z Bohinja teč' bo,
Ko zábiti znala
Zois! slavo Tvojo!

B.

Franklin

Stanko Vraz.

Jugoslovanski pisatelj in pesnik, Stanko Vraz, je bil rojen 30. junija leta 1810 v občini „Cerovec“ imenovani, v fari svetinski, dve male uri od Lotmerga in poldrugo uro od Ormoža na Štajarskem. Bil je tedaj list sladkih lotmerskih goric. Ker so njegovi stariši bili kmečkega stanu (oče je bil nagornjak), so dali ga izperva v početno šolo svetinsko, pozneje v Lotmerg, kjer je njegov uják, učeni dekan in slovenski pisatelj, kteremu je svoje „Gusle i Tamburo“ posvetil, Mihal Jaklin za župnika bil. Kakor se v tadajnih perjolah bere, je Jakob Fras bil pridni šolarček. Stanka Vraza ime je bilo po pravem Jakob Fras, al ker se je čisti slovenski duši ime Fras nemško zdelo, ga je spremenil v Vraz. Ime Stanko pa je rabil zatega voljo, ker je pri birmi dobil ime Konstantin, ktero Jugoslovenci so obernili v Stanko. Ime Fras je sicer nemško, ali rodovine s tim imenom se nahajajo od slovenskih goric dol do ogerske meje. Nemške kancelije so domače Žerovnik prestavile v nemško Fras. Še zdaj se nahajajo rodovine, ktere po domače se velijo Žerovnik, v javnih bukvah pa so zapisane z imenom Fras. Tako se občina, ktere oddelek je Cerovec, veli Žerovince, — zato je Stanko pod imenom „Žerovinski glasi“, poseben zvezek krasnih pesem na svetlo dal. Pred ko ne je Vrazov praded bil župan tega okraja, in po njegovem imenu je dobila vsa okolica ime „Žerovince“, kakor sosedne vesi Ivankovec, Mihalovci, Frankovci, od županov Ivana, Mihala, Franka, kteri se v listinah nahajajo zapisani ob vladanji Matija Korvina čez Štajarsko.

V latinske šole je Vraz naš prišel v Maribor, in tam sem jaz se naj prvič z njim soznanil. Bil sem v 3. razredu začetnih šol, ko

je bil Stanko v 6. gimnazialni šoli. Bilo je lepega, jakega mladenča veselo gledati. Gimnazij ni imel zaljšega dijaka. Visok, kakor mlada jelva, rudečega lica, černomanjastih las, in nekako orlovega nosa, je stopal naš Stanko po ulicah mesta, kakor mlad jelen. Že v gimnaziji se je izobraževal marljivo s prebiranjem lopotnanstvenih knjig. Slavnoznani gosp. dr. Miklosić in prezgodaj umerli Jakob Košar *) sta bila mu součenca tukaj.

Leta 1836 na jesen je prišel v modroslovne šole v Gradec. Tu je pričel delati naj povelje za slovensko slovstvo. Oni čas je bilo več mladenčev, kateri so se združili v povzdigo slovenskega slovstva. Imenujemo med drugimi dr. Antona Murka, slavnoznanega pisatelja slovenske slovnice in slovnika. Ti mladenči so se vsaki teden shajali in pogovarjali in poučevali, in tako prvi temelj položili slovenskemu pisateljstvu na Štajarskem. Leta 1832 pošlje mariborski gimnazij družega sokola v Gradec, kateri je skoro bil duša malemu društvu slovenskih pisateljev, — Oroslava Cafa, zdaj slavnoznanega slovanskega jezikoslovca.

Murkov slovník in slovnica, nekoliko zvezkov Šmidovih povest za mladost v slovenščino prestavljenih, zbirke narodnih slovenskih in mnogo družih krasnih pesem bile so plod tega hvalevrednega tersenja.

Leta 1837 pridem tudi jaz v Gradec. Stanka najdem v pravoslovnih šolah, Košara v bogoslovnih, tako tudi Murka in Cafa. Miklosić se je pripravljaj na ostro modroslovno preskušnjo in je bil skozi celo leto moj profesor v modroslovji po izstopu Likavcevem.

V kolo tih izobraženih mož sprejet sem se soznail s slovensko

*) Košar, škofji kaplan in konsistorialni tajnik, ki ga je škof Roman ljubil, kakor oče sina ljubi, je umerl 1845. Med njegovimi spisi je dosta slovenskih pesem, po njem složenih, več tudi Šillerjevih poslovenjenih. Prosimo tukaj očitno brata njegovega Jurja: naj ta rokopis izroči vredništvu „Novic“, ali pa kteremu koli slovenskemu domorođcu, da pride na svetlo.

slovnico. Vraz je bil moj nevtrudljivi učitelj. Kraj njega sem se učil tudi vse druge slovanske narečja — in on mi je odpiral in razlagal duh narodne slovanske poezije. Dnevi, ki sem jih z njim preživel, bili so naj veselejši mojega življenja. Živo se spominjam, kako mi je igral na pišalki vsaki večer narodne glase in mojo dušo napajal s skrivno močjo. Tudi v francozkem in angležkem jeziku bil mi je on učitelj in ostro mi je brusil vsako nalogo. — Živel je oni čas tudi v Gradcu prezgodaj umerli Slovence iz Gorenskega Jakob Šoklič, pozneje profesor na vseučilišču lvojskem. Ta bistra glava, za prilastenje ptujih jezikov prečudo sposobna, je bila Vrazu in meni pri učenju francéžčine in angležčine voditelca. Ž njim sva čitala v originalu uzvišene drame Shakespearove in krasne poezie Bironove, ž njim melanholične poezije Lamartinove. Bog mu plati za blagi trud! Spomin na one ure dušne zabave me še zdaj okrepcava.

Od dôbe 1837 do 1840 je Stanko marljivo nabiral slovenske narodne pesmi. V ta namen je potoval po Kranjskem, Koroškem, Štajarskem in Ogerskem. Povsod je zapisaval sam napeve, kakor jih je čul iz ust pevcev in pevkinj, ker tudi v muziki je bil vest. Razun tega je izdal povesti iz nemškega prestavljene od prezgodaj umerlega Dragotina Šamperla, in je pisal lep članek kot predgovor tim bukvam, v katerem podbuja Slovence skerbeti za narodno slovstvo. Podpisal se je v tih bukvah z imenom „Jakob Cerovčan“, po rojstnem kraju Cerovcu. Šamperl, rojen leta 1813 pri svetem Urbanu blizo Ptuja, je študiral v Mariboru, kjer je že kot dijak prestavil Tilla Eulenspiegl-a in ga nam dijačecom v pozimskih večerih za kratek čas prebiral. Poznej je stopil v samostan Minoritov v Gradcu in je leta 1838 umerl. Nadušene svoje pesmi je zročil prijatelju Stanku, v kterega zapuščini se nahajajo.

Leta 1838 na jesen je odšel Vraz v Zagreb, da bi tam izdal narodne pesme slovenske. *) Tudi drugi prijatelji in podporniki sloven-

*) V zapuščini pisem Prešernovih, ki jih ima izdajatelj „Koledar-

skega slovstva. kakor Murko, Miklošić, Košar, Caf, Klajžar, Muršec, so zapustili Gradec in šli na svoje mesta. Meni se je sporočila potem skerb slovenskega napredka. Število domorodnih mladenčev je zmiraj bolje narašalo in slaba vejica je izrasla v dosta čversto drevo.

Na jesen 1838 pridem tudi jaz v Zagreb in tam spet sem živel celo leto z Vrazom. Pozimi leta 1840 je Stanko zlo zbolel in bali smo se za njegovo življenje. Previdnost božja nam ga je otela. Al dolgo se ni mogel okrevati, ker legar (typhus) je hudo polemil junaško truplo. Bil sem mu tačas zvest strežnik. V silni vročini boleznj svoje je pogosto blodil (fantaziral), — znamenito je, kar je enkrat v vročinskih sanjah kričal: „Hajd nad Turka, hajd! hajd! Turk hoče Italijo prevladati; tega ne smé; čakaj, čakaj Turčin! za dvadeset let te ne bode več v Europi“. Drugi dan ga obiše slavnoznani ilirski pesnik gosp. Pavel Stoo s, kateri je tadaj bil škofovski tajnik. „Pavle! mu reče Stanko, prinesi mi Bogeca.“ In tako je bil ono jutro previden s svetimi zakramenti umirajočih. Živa njegova vera mi je globoko v serce zarezala, in ljubljeneega prijatelja še ožje z menoj zvezala. Stanko je bil verna, čista duša, brez vsake strasti; strastno je le ljubil narod svoj. Zato pa so tudi njegove pesmi čiste in neoskrunjene.

Ko se je sopet ozdravel, si je Horvaško izbral za svojo drugo domovino. Živel je deloma v Zagrebu, deloma pri svojih prijateljih na deželi, vès jugoslavenskemu slovstvu udan.

Leta 1840 mesca augusta zapustivši Zagreb se ločim od Vraza na več let. Nisem ga vidil potem 8 let. Slučajno se snideva leta 1848

čka“, se nahajajo tudi nektere pismica Vrazove. V pismu (iz Gradca 19. nov. 1837) je Vraz Prešernu, kateri, kakor je znano, nikakor ni hotel odstopiti od čiste slovenščine, med družim pisal sledeče: „Ich aber habe mich seit dem verflossenen Frühjahre vom undankbaren Felde, das ich fünf Jahre mit aller Liebe behaute, zurückgezogen, um nicht wieder zurückzukehren. Mit dem Slovenismus hab' ich es abgethan, zumal ich auf meiner letzten Reise alle meine Schriften, die ich vom Jahre 1832 — 1836 im Slovenischen besass, verlor. Seit vorigem Jahre schreibe ich nur illyrisch“. B.

mesca augusta na prvi maši nekega mladega slovenskega duhovnika. On je prišel iz Dunaja. Al mili Bog! kako je bil spremenjen! Rudeče in polno lice je bilo vpadlo, in tistega živega duha ni bilo več v oni meri zaslediti, kakor sem ga bil navajen poprej pri njem. Stanko je rad vsako družbico razveseljeval, in njegova šala je bila zmiraj polna dostojnosti; Vidil se je iz vsake besede človek blagega serca in žlahnega izobraženja; — al sedaj je bil vès drug; lepe berke, ponosna brada in črni lasi so bili tù in tam že sivi, in svetlo, ljubeznivo njegovo oko je zlo otemnelo; čisti krepki glas (Stanko je bil umeten pevec) je bil že zlo votel, — nadlegoval ga je hud kašel. Takošnega viditi, me obide silna žalost; žalibog! le preočitno je bilo, da nemila parka že prede na zadnji nitki živjenja njegovega! — — Nadjal se je še revež, da grozdje ga bode ozdravilo.

Leta 1850 mesca sušca je obiskal svojo ljubljeno setro Anko in svoja brata. Pri tej priložnosti pride tudi k meni v mesto Ptuj, kjer sem takrat živel. „Zdravi, Davorine!“ me pozdravi z muklim glasom človek stopivši v sobo, in ko se ozrem, vidim še bolj spremenjenega prijatelja Stanka, kakor je bil pred dvema letoma. „Za božjo voljo! — mu rečem — tak z Vašim zdravjem ne gré na bolje?“ — „Jest, brate, — mi milo odgovori — moji dnevi so šteti; ne bodete mi mogli več streči, kakor leta 1840. Kadar so me zakopali, molite in mešujte za mojo dušo!“ Goreče solze so naji obadva oblile; dólgo sva si ležala brez glasa na prijaznih persih. — Spremil sem ga do grada Dornovskega, kjer je imel opravilo zavoljo svoje dedšine, in odondot se je pelal v Varaždin. Za dva mesca mi je pisal zadnokrat v Maribor, kamor sem bil iz Ptuja prestavljen, da njegovo zdravje je zmiraj slabejše; pljučna bolezen je bila od dné do dné huja, ki si jo je leta 1848 po preblijenju navlekel v neki veselici, ki so jo obhajali novo rojeni slobodi na čast. — Mesca maja mi prinesejo „Zagrebske Novine“ žalostni glas, da Stanka — ni več! Sklenil je 24. maja v Zagrebu.

Mesca augusta preteklega leta obiskal sem Zagreb, kterega nisem že 14 let vidil. Pripeljam se po pošti zjutra ob petih. Prvi hod

je bil na pokopališče sv. Jurja k grobu rajnega prijatelja. Komaj ga najdem po izpraševanju pokopača mrtvih. Vsliši Bog! vročo molitev, katero sem na grobu za pokoj njegove duše zmolil. Juterno solnce me je opominjalo, da tudi on bode sopet vstal in da se bodeva enkrat vidila v lepši domovini. Natergal sem si raz groba nekoliko cvetlic za blagi spomin. Gosp. Ivan Kukuljević mi je povedal, da pred kratkim je naročil na Dunaji grobni spominek za rajnega Stanka. Čeravno ne bo veličanskega načina, bode vendar očitaval potomkom mesto, kjer leži eden naj vredniših sinov jugoslavenskega naroda. Bolj pa, kakor spominek iz železa, bodo ga slavile njegove pismene dela, ktere — nadjamo se — vse bodo skoro vidile beli svet. —

Naj te verstice služijo za tolmačenje slike, ki je „Koledarčku“ priložena in ktera, po Karasovi obrisana, nam Stanko Vraza — bedi Bogu milo! očituje že hudo hudo bolnega — grobu zapadenega.

Davorin Terstenjak.

Druge lepoznavanske drobtinčice.

DOROTA.

Národna igra iz Hane na Marskem.

Ko sem potovaje po Hani prenočil v Kromerizu — pripoveduje slavnoznani pisatelj dr. L. A. Frankl v svojem potopisu „Aus dem Hannackenlande“, natisnjenem v časniku „Unterh. a. h. H.“ — začujem nenadoma ropot pred durmi svoje spavnice, in v sobo stopi množica prečudno napravljenih otrok, ki me prosijo: naj bi smeli igrati sv. Doroto. Eden izmed njih, debeloličen deček, imel je srajco (košuljo) čez hlače; okoli čela se mu je svetil pozlačen lesen obroček, na herbtu pa je imel pripete gosje peruti, — očitoval je angeljca. Drug fant, vès v kosmati opravi, je bil črnega, s sajami namazanega obraza; iz ust mu je visela kerpa škerlata v podobi jezika; grozno je ropotal z verigami, — očitoval je hudega (vruga). Med tema pa je stala zala deklica, belo oblečena, z dolgimi razpletenimi lasmi. Tretji fant je bil kralj z ličnim plajščem in s krono na glavi iz zlatega papirja. Dvema drugima se je na opravi in obrazu vidilo, da sta očitovala rabeljna; v rudeča plajšča zavita sta imela v rokah lesen s srebernim papirjem ovit meč. Še en fant s papirnato čelado in papirnatim oklepom čez persi, pa brez meča, je bil vojščaku podoben. — Dovolim jim: naj igrajo komedijo. Al kak se začudim slišati legendo v preprosto pa izvirno in poetično igro zloženo! Tak mi je dopala, da dvakrat so mi jo mogli igrati.

Legenda od sv. Doroteje (Rotije) je silo stara, menda že iz 4. stoletja; pa tudi v igro zloženo jo pomni narod marski že od nekdanj. — Tako piše gosp. dr. Frankl v navodu k ti igri, ki jo je vredno spoznal iz slovanskega jezika prestaviti in jo objaviti nemškemu svetu. Gosp. doktor nam je prijazno podal izvirni spis, po katerem smo se zvesto ravnali v prevodu slovenskem za „Koledarčka“, kteremu bi se utegnila toliko bolj prileči, ker spada v versto koléd, navadnih tudi pri nas. Pridjali smo na koncu „Koledarčka“ tudi izvirni narodni napev. B.

✕
Osebe:

Kralj, Bogomil, Dorota, rabeljna, angelj, vrag.

(Vsi skup pridejo na igrališče.)

* * *

Kralj. Bogu je znano in vés svet vé, kaj se nam spodobi, kaj je ljubo Bogu in ljudem. Bogomil! Bogomil! pridi, pridi! Kličem te toto uro!

Bogomil (*pride*). Kaj poročáš, mili kralj? Kar od kralja nam je poročeno, vsigdar bode naj spolnjeno!

Kralj. Doroti nési povelje; nési ji perstan zlat. Je li če moja kraljovnica biti, mora Krista zapustiti.

Bogomil (*k Doroti:*) Dorota! Dorota! divica krasna, kakor na morji solnce jasna; tú ti pošilja kralj povelje, tú ti pošilja perstan zlat; češ li njegova kraljovnica biti, moraš Krista zapustiti.

Dorota. Jez darov od kralja ne prejeman, jez le Krista Gospoda imam. Preden bi jez kraljovnica bila, pa Krista opustila, raji bi pod meč glavo djala.

Kralj. Bogomil! Bogomil! kličem te toto uro!

Bogomil. Kaj poročáš, mili kralj? Kar od kralja nam je poročeno, vsigdar bode naj spolnjeno!

Kralj. Kaj je Dorota, divica krasna, kakor na morji solnce jasna, na dar moj odgoyorila?

Bogomil. Dorota, divica krasna, darov od kralja ne prejema; ona le Krista gospoda ima; preden bi tvoja kraljovnica bila, pa Krista opustila, raji bi pod meč glavo djala.

Kralj (sam pri sebi): Serce! kaj si mi tak nemirno? Kakšna sila te nahaja! Urno, urno, rabeljna pristopita in kralju moč varujta!

Rabeljna. Kralju moč varujva, čeravno za to ničesa nimava. Kar od kralja nam je poročeno, vsigdar bode naj spolnjeno!

Kralj. Doroto, krasno divico, vzemita, v težko ječo jo verzita, tam jo mučita, terpinčita, nje lepote nikar ne glejta.

Rabeljna (k Doroti): Dorota! Dorota! divica krasna, zgrabiti te imava, v težko ječo te vreči, tam te mučiti in terpinčiti, na tvojo lepoto nikakor ne gledati. — *(Protu kralju obernjena):* Milostivi gospod kralj! čim huje mučiva in terpinčiva Doroto, tim krasneja je v ječi.

Kralj. Doroto zgrabita, za mesto jo peljita, tam ji z mečem glavo odsečita!

Mlajši rabelj (k starjemu): Ti starejši Bortaš, hajd! za me službo opravi!

Starejši rabelj (k mlajšemu): Bom opravil za te službo, čeravno za to ničesa nimam. Ko bi pač bokal medicine imel, da bi očverstil serce si! — Al ognite se na vse strani, da nikogar ne ranim z mečem, zakaj tako bom hlastnil po Doroti, da v hipu se ji zvaliti mora glava po zemlji.

(Oba rabeljna deržita meč nad glavo Dorote. V tem pride angelj, prime za meča in popeva:)

O rabelj stoj in ne spehuj,
Zaverni meč le svoj!
Ti pa, deklica, ne zdihuj,
In glas zasliši moj:
Že angeljci te čakajo,
Že venee zmage spletajo,
Ti tron postavljajo!

Za njim Bogomil poje:

Jez bore! — žalo, žalo mi!
 Kaj pač mi je počet',
 Če krasna ljubeznjiva
 Dorota mora umret'?
 Gorjé, gorjé, gorjé!

Kralj. Bogomil! Bogomil! Kličem te toto uro!

Bogomil. Kaj poročáš, mili kralj? Kar od kralja je poročeno, vsigdar bode naj spolnjeno.

Kralj. Čul sem od tebe huđo novico, da žalosten zdihuješ po Doroti, klepetulji, zavolj ktere se je tisuč in tisuč kvant že razneslo po okolici.

Bogomil. Milostivi kralj! Jez zdihujem po Doroti, divici pošténí.

Kralj (sam pri sebi): Serce, kaj si mi tak nemirno? Kakšna sila te nahaja! Urno, urno, rabeljna pristopita in kralju moč varujta!

Rabeljna. Kralju moč varujva, čeravno za to ničesa nimava! Kar od kralja je poročeno, vsigdar bode naj spolnjeno!

Kralj. Bogomila vzemita, za mesto ga peljita, tam mu z mečem glavo odsečita.

Mlajši rabelj k starejemu: Hajd! ti starejši Bortaš! za me opravi službo.

Stareji rabelj k mlajšemu: Bom opravil za te službo, čeravno za to ničesa nimam. Ko bi pač bokal medicine imel, da bi očverstil serce si! — Al ognite se na vse strani, da nikogar ne ranim, zakaj tako bom hlastnil po Bogomilu, da v hipu se mu mora zvaliti glava po zemlji.

{Oba vasučeta meč nad glavo Bogomila; v tem pride angelj, prime za meča in popeva:}

O rabelj, stoj in ne spehuj!
 Zaverni meč le svoj!
 Ti pa, Bogomil, ne zdihuj,
 In glas zasliši moj:

Že angeljci te čakajo,
 Ze venec zmage delajo,
 Tvoj tron postavljajo.

Vrag (ki celi čas igre s verigami ropota in s kostkami se igra,
 sakličč konec pesmi:)

Kostka padla je — petnajst!

(Po tem sgrabi kralja, pleše ō njim okoli in kriči:)

Kralj je moj! kralj je moj!

Vsi skup (pajo:)

Bla je sveta Dorota,
 Bla je sveta Dorota;
 Vila venec iz zlata,
 Vila venec iz zlata.
 Vila venec lilije
 Od device Marije.
 Prišel k nji rodú je kralj,
 Dórico je snubil kmal:
 „Ako moja ti ne boš,
 Dora! v smert peljana boš!“
 „Tebi se ne zaročim,
 Zaročena Bogu sim!“

M. D. P.

Trikратно srečanje.

Povedka.

I.

Leta 1832, enmalo pred vsimi Sveti, je peljala neka mati svojega sina v Gorico v šolo. Ko se vasi Salkano zvaní približujeta, reče fantič: „Tukaj je bister studenček, mati! Jaz sem truden in žejin, počiva enmalo na tem kamnu“.

„Le! — mu odgovori mati — tudi jaz sem trudna, in tukaj se že zavoljo tega rada vsedam, ker se počiva v senci sv. Gore, in ker

ta studenec je pripravljen za popotnike, ki nimajo božjaka za kerčmo. Olepšal je ta studenec en mašnik; sem ga že poznala, ko je bil še kaplan v Ročinu ob času velike lakote leta 1817; zdaj pa je korar in nadzornik ljudskih šol v Gorici; imé mu je Valentin Stanič. Te bom peljala k njemu, da te bo poznal predobri gospod, ki pridne šolarje ljubi, kot da bi njegovi otroci bili. Oh koliko lepih pesmic so nam ta ljubeznjivi gospod že zložili!“

„Kaj, to so tisti gospod — seže sinek vesel materi v besedo — ki so cele bukvice pesem zložili, katerih več iz pameti znam. Tista od „veselih učencov“ mi je stokrat v glavi:

„Igrajmo se in veselimo
Hopsasa zdaj tam zdaj tle!
Zraven pa pridno se učimo:
'Z otrok bodo kdaj možje!“

„Pač lepo je, da takih pesmic ne pozabiš! Povej mi, sinek moj, greš li rad v Gorico?“

„Zakaj ne, — odgovori sin — rad grem rad, pa še raji bi bil šel v Ljubljano; tam bi bil bolj med svojimi. Med Lahi mi bo dolgčas.“

„Tega se nikaner ne boj — zaverne mati — v hiši, kjer bo tvoje stanovanje, so ljudi naše zlahte. Sicer pa tudi vedi, da v Gorici je dokaj slovenskega ljudstva; že njeno imé ti to kaže. Tvoj rajnkí oče so velikokrat pripovedovali, kako so se sčasoma v ta kraj Lahi nasečili. Zlasti Benečani so bili, ki so hotli vse po svojem kopitu napraviti, kar so bili vpregli v svoj jarm, in kar bilo jim je bližnjega. Na gradu goriškem, kjer se je mesto začelo, so naredili pred velikimi vratami dva kamnata oroslana (leva), ktera sta očitovala benečansko vlado; pa naš mili cesar ju je ukazal, ko so mogli Benečani Gorico spet zapustiti, v kot za grad djati, in še zdaj boš eno tih kamnatih zver za gradom vidil. Druge znamenja, ktere kažejo slovensko korenino Gorice, so: veliki terg, ki se imenuje „Travník“; drug kraj mesta, ki se zove „Grapa“, spet drug „Studenec“, še drug „Pristava“ — pa kaj ti bom vse to na prste štela, saj sčasoma boš sam vse boljše vedel, in slišal boš, da

veči del Goričanov slovenski govori; samo nekaj malo tkavcev in nekoliko gospôde se véde furlanski. Sicer se znaš tukaj tudi nekoliko laškega jezika naučiti, in če več jezikov kdo zna, za več človekov on velja.

V tem prikorači od Salkana po cesti neka žena z zibelko na glavi. Ko se ona tudi pri studencu ustavi in si zibel z glave dene, se zasliši jok malega deteta.

„Od kod nesete to dete, Marjeta?“ Jo popraša mati mladega učenca.

„Kaj me poznate?“ odgovori ona.

„Moj Bog, kako da ne! Saj sve skupej v raboti travo grabile na dobnavah tominskega grofa. Ali niste Marjeta Branikova?“

„Da, da! zdaj se spomnim. Vas poznam. Katra, kaj ne? — peljete li sina v šolo? Moj Bog! kako je rajncemu podoben. — Tudi to dete se bo učilo, kadar nekoliko odrase. Mi je skorej žal, da je čččica. Iz Tersta jo nesem, pogledjte jo! je čedno dete; imé ji je Minca; (jo poboža) i sirotica, ti! — Nadzornik otročnice mi jo je skorej vsilil; je rekel, da jo bodo stariši nazaj imeti hotli; za znamnje mi je dal zlatega križica polovico, ki je bila čččici na srajčico prišita. Kadar bo bolj velika, ji ga bom okoli vrata privezala; (jo spet poboža:) ti božica, ti!“

„Koliko se vam pač plača za rejo?“

„Malo — 36 fl. na leto; vendar nam tudi ta mervica nekaj zaleže. Tako je na svetu! Pred nekoliko dni sem peljala svojo mlajšo sestro v Terst v službo, zdaj nesem pa drugo in ptuje dete domú. — Z Bogom! Se moram podvizati, da nocej saj do Plav prišetam.“

„Srečno! Tudi jez moram s svojim sinom naprej.“

Ko se mati s sinom Gorici bliža, ju sreča tropa otrok, si so se našemu novincu že od deleč smejali in ga memo gredé zmerjali: puntar, puntar!

Sinek upraša mater: „kaj ima to pomeniti!“

„Ne slušaj gerdih vlačugarjev! Po oblačilu se dostikrat pozna: iz katerega kraja da je človek. Tomince pa dražijo Goričani, da so puntarji.“

„Zakaj?“

„Za trdno ne vem. Tvoj rajniki oče pa so mi pravili, da pred sto in še več leti so se naši gorjanci zoper Gorico nekaj spuntali, in od tistega časa jim je ostala zabavljica, da so „puntarji“, čeravno je ta beseda dan današnji čisto prazna, ker Tominci smo mirno in pridno ljstvo, verno udani Bogu in svojemu cesarju.“ —

Drugo jutro pelje mati sina v šolo.

„Kako se kliče ¹⁾ sin vaš?“ jo popraša učitelj, mož velike postave, z očali na nosu in s šibo v roci.

„Ime mu je Ivan Skalé“, odgovori mati, in ga prosi, naj bi imel s fantom poterpljenje, ker sirota nima očeta.

„Že prav! — odgovori učitelj — če ne bo badiral ²⁾, kar mu bom komandiral ³⁾, bo pa tale péla.“ — V tem zaropoče s šibo po mizi, da se je pobeč ves stresel. — „Nič se ne boj! — mu reče gospod, — to je le moja užanca ⁴⁾; le bejži danes še na špas ⁵⁾; juter zjutrej ob osmih se bo šola začela.“

V tem pride neki drug oče s sinom, mati pa s svojim odide.

2.

Ranega jutra mesca augusta 1845 je bila viditi nekaj strelajev nad Šiško na cesti gorenski tropa mladenčev, ki so ali na cestnih kamnih ali pa na trati pri cesti sedeli in se pogovarjali. Učenci so bili, ki so ravno doveršili šolsko leto, in ki so zdaj šli domú, spremljani do tega kraja od svojih tovaršev. Ivan Skalé povzame besedo: „Tukaj smo zdaj zbrani, — morda zadnjikrat v svojem življenji. Ljubljana, kjer smo preživeli marsiktero veselo uro in nas je učil naš mili oče Kersnik, Ljubljana naj nam bode na veke ljubljena!“

¹⁾ Kliče, to je, kako mu je ime (come se chiama)? ²⁾ Badiral, to je, pazil (ubbidire). ³⁾ Komandiral, to je, ukazal. ⁴⁾ Užanca, to je, navada (uso). ⁵⁾ Bejži na špas (spasseggiare), to je, idi se sprehajat.

Semrajcov Davorin pa, ki je do dosihmal tiho na kamnu sedel, zdaj vstane, prijazno vse pogleda in reče: „Pač zadnjikrat smo tukaj zbrani, ker osoda bo vsacega na drug kraj peljala. Al ne pozabite:

„Da vikše dolžnoti in slavnije ni,
 Ko v domovine čast,
 Blagor in srečno rast
 Delati, dokler naš Triglav stoji!“

Tega nikdar ne pozabimo, akoravno nas^a bo razkropila osoda. — Srečni, bratei vsi!“ — Učenci si sežejo v roko, in ko se razidejo, se razlega na desni in levi sladka pesem: „Kje dom je moj?“ itd.

Skalé jo maha z nekimi drugimi Gorenci vesel proti Loki; tam se verne na levo, gré na Tominsko v Cerklje, kjer prenoči. Druzega jutra gré naprej, doli po grapi in na Šenbiško goro, kamor je okoli poldne^a došel.

Da bi se nekoliko odpočil, stopi v gostivnico, si dá napraviti južino, ter pripovedava od černe šole. — Ta hip stopi kmet k njemu in ga prosi, naj bi mu prebral pismo, ktero je prejel iz Pariza. „Moja sestra mi piše francozki, mu reče; ali tukaj ni nobenega, da bi znal ta jezik. Vi pa, mladi gospod, morda razumete francozki?“

„Dajte mi pismo; bom poskusil, ali bom kaj izmotal.“

„Ga nimam pri sebi, pa berž čem skočiti po-nj in ga hitro sém prinesiti.“

Kmalu prinese gorjānec pismice; z njim pride njegova žena in majhna punčica, okolj 13 let stara.

„Tukajle je pismo, reče kmet. Nas bo prav veselilo, če ga nam preberete; že nekaj tednov ga imamo doma. Moja žena in naša punčica bi tudi rade slišale: kaj nam sestra piše.“

„Piše — pravi Skalé, ki je pismice prečital — od potovanja po morji iz Tersta do Marsilja, in od tam do Pariza. Pisala je tudi, kako dobro se ji godí v Parizu itd. — Zadnjič še pristavlja: Al je še pri vas mala Minca? ali se je zvedlo kaj od njenih starišev, ali ima še

pri sebi tisto polovico križica? Če starišev ne izveste, obderžite punčico; ona je pridna in marljiva; ko je bila pri meni v Terstu, se je naučila tudi prav lepo šivati; moj mož jo je kaj rad imel.“ —

„Kaj se jočeš, ljuba moja?“ — upraša Skalé mlado deklico, kateri so se v tem vtrinjale po licah debele solze.

„Vam bom pa jez povedala — odgovori žena gorjana — saj jez Vas poznam.“

„Kako to?“

„Niste bili Vi tisti mali fantič, ki Vas je Vaša mati pred več leti v Gorico v šolo peljala?“

„Znabiti! Ali ste me vidili?“

„Moj Bog! se li ne spomnite, ko smo počivali blizo Salkana pri Staničevem studencu?“

„Je že pač dolgo. Vendar pomnim še prvo hojo v šolo. Vi ste nesla zibelko na glavi.“ —

„Da, tako je bilo. Dete, ki je bilo v zibeli, je — ta punčica.“

„Zdaj vse zapopadem, pravi Skalé. Ali kdaj je bilo to deklice spet v Terstu?“

„O, to je dolga storija. Tudi od naše Katre, ki je zdaj na Francozkem, bi Vam mogla veliko povedati; pa to Vam bom povedala, kadar se bomo spet vidili. — Tiho bodi, Minca, saj ta gospod te poznajo.“

„Ne bodi žalostna, Minca, saj si pri dobrih ljudeh.“

„Kaj mi vse to pomaga, odgovori ona, ker vendarle nisem pri stariših. Vem, da ne bom imela poprej miru, dokler ne bom“ — —

„Zaupaj v Boga in mir ti bodi! Zaupaj v previdnost Njegovo, v katerega rokah smo vsi. Veseli me, da te vidim tako lepo odrašeno, in še bolj, da slišim, da si pridna. Morda se bova kmalu spet vidila, in kaj velja? da tistikrat bodeš srečna. Zdaj pa grem tudi jez svojo pot. Z Bogom!“

„Z Bogom! Bog pa Vas usliši!“ — pravi Minca in gre jokaje v hišo svojih rednikov.

3.

Pomladi se ne spreminja le pomlajena narava, temuč tudi človek, ki se o nji raduje. Takemu je takrat mala stvarica zadosti, da vesolja poskakuje. Al vsem ljudem ni dano veselim biti pod milim nebom proste narave, zlasti takim ne, ki živijo v velikih mestih, kamor ne seže krasota poljskih cvétlic in glas onih krilatih pevcov ne, ki od veje do veje, od drevesa do drevesa skakljajo in prepevajo milejše pesmi do tistih, ki se razlegajo po mestnih glediščih.

Tako se je godilo tudi neki gospej v Terstu, ki je pomladenski dan, leta 1849, svojega moža prosila, naj bi jo peljal na sprehod ali v Skedenj ali pa na Občino.

Ko ji mož na to odgovori, da nima časa ne to ne drugo nedeljo, in da pa s svojimi tovaršicami lahko gre, kamor se ji poljubi, ker konji in kočija so vselej pripravljene, se je gospá jokati začela, in se je tako britko jokala, da jo mož upraša: „ali ji je res toliko ležeče na sprehodu ob nedeljah?“

„Da! — mu odgovori gospa — ne ravno zavolj sprehajanja, al dozdeva se mi vedno, da bi jo mogli enkrat na sprehodu najti. O, moja ljuba Minka! o moj Bog! Kdo vé, kod je reva in kako se ji godi — morda mora služiti in za kosček kruha veliko terpeti. Oj! da bi še živel nadzornik otročnice, bi me ne skerbelo tako, al — —“. Solze se gospej spet po obrazu scurkoma ulijejo, — vzdigne se in gre v drugo sobo, da bi se tam prav izjokala. Malo potem pride hišna k nji z nekim opravilom. Ko jo zagleda, se še bolj jokati začne.

„Kaj vam je, milostljiva gospa, jo upraša dekla, da se spet jokate. Že večkrat sem Vas vidila objokano; povejte mi kaj Vam je? Iz serca se mi smilite, in kadar Vas vidim žalostno, tudi mene jok pösili.“

„Sem žalostna, ker — — pa kaj me izprašuješ? kaj je tebi mar za to? — Vidila sem pa tudi jez tebe večkrat jokati; kaj je pa tebi? Kaj se ti ne godi dobro pri nas, povej mi? ali ti je, ker si komaj en teden pri nas, morebiti dolgčas. Govori!“

„Milostljiva gospa, ne bodite huda! Pri Vas mi je dobro, kakor da bila bi pri lastnih stariših; pa jokam se večkrat zato, ker sem sirota, ker ne poznam ne očeta ne matere, in ne vem: kje sem doma.“

„Kako? saj si mi rekla, da si iz tominskih gorá doma, in da tvoji stariši še živijo.“

„Moji redniki še živijo, al starišev nimam.“

„Uboga sirota! zares si milovanja vredna. Tak nimaš starišev? Al vedi, da tudi jez sem imela — hčerko, pa je že 16 let tega, kar od nje ničesa ne vem; Bog vé, kje da je, in če še živi! Zdaj vem, kaj je pregreha, da — —“. In pri teh besedah se ji uderó spet solze po bledem licu.

„Za božjo voljo ne jokajte se toliko, draga gospa“, odgovori mlado dekle. Bog Vam bo že pomagal — pa kaj bom govorila! — prosim Vas lepo lepo, draga gospa, pomagajte mi, da svoje stariše najdem. Vi pridete v veliko hiš, povejte tam, da imate siroto pri vas, ki išče starišev, in da ima znamenje pri sebi. Moji redniki so mi dali polovico zlatega križica, in so djali, da je bil na srajčico zašit, in da križček je znamenje, s katerim bom stariše dobila; glejte ga!“ —

„Pokaži, da bolje vidim!“ — Gospa obledi in se zgrudi na tla.

Ko se sopeset zavé, zakriči na ves glas: „Minca, ti si moja, ti si naša hči! O veselje nebeško! da te spet imam“. — In pri teh besedah se sklone čez njo in jo objema, da bi jo bila skor zadušila. V tem pride tudi gospod — oče zgubljene hčerke, in iznova se začne veselja jok, objemanje in poljubovanje.

Zdaj jame Minca jima pripovedovati, kje da je bila in kako se ji je godilo, in zadnjič še reče: „V hiši mojih rednikov se res čudeži godé. Tisti dan ko je kmetica po me prišla, je pripeljala svojo sestro sem v Terst v službo, in ona je zdaj omožena na Francozkem v Parizu“. —

„Katarina?“ upraša gospod.

„Da, Katarina ji je ime“, odgovori Minca.

„Večni Bog! ona je služila v hiši mojega rajnega očeta, in zdaj

se spomnim, da je bila prišla v službo en dan poprej, ko so tebe odnesli. Zdaj mi ni treba nobene spričobe več, da si naša! Bog, tvoje ime naj bode ceščeno! Tvojim rednikom pa bom še danes pisal, ker jih hočem poznati, ki so tako milo za te skerbeli.“

Na to poterka nekdo na vrata, in ne čakaje odgovora stopi v sobo znanec gospodov — Ivan Skalé.

Gospod ga prijazno pozdravi in prva beseda je: „Tukej je naša hčerka, od ktere sem ti bil že tolikrat pripovedoval“.

Minca stopi k Skalétu, ga prime za roko in mu prijazno reče: „Me li še poznate, mili gospod? Vi ste bil uslišan; zdaj me vidite **tretjikrat** — in vidite me presrečno. Zdaj imam, po čimur sem hrepnela, zdaj sem pri svojih ljubih, ljubih stariših! Bog daj tudi Vam srečo!“

Radosti vseh zdaj popisovati ne morem, ker radost je iskrica duše, dušo pa popisovati, kdo more? Govorili in pravili so eden drugemu veliko in dolgo časa, da se je že mračilo, ko se je Skalé poslovil. —

Za nekolikot let je bilo slišati, da Minca se je omožila z nekim verlim uradnikom. Ivan pa je — jadral čez morje.

Ivan Kuk.

Potovanje po okrajnah slovenskega naroda.

Ulomek iz obširnjšega rokopisa.

Ako potujemo po zemlji, na kateri biva slovenski narod, vidimo, da se v severo-zapadu talijanskega in nemškega naroda dotikuje, in da tako tri naj večje in naj imenitniše evropske rodove, slovanskega, romanskega in nemškega meji. Kot mejni steber stoji veličanski Triglav ne daleč od tistih gor, poleg katerih se deželne meje Primorja, Koroškega in benečanskega kraljestva združujejo. Od tod se začenja meja slovenskega jezika in pelje po gorah, ki so med roklansko in rezijansko dolino,

v videmsko delegacijo na Talijansko, obsega rezijansko dolino (s slovenskimi seli: Bela, Rezija, Njiva, Osojan, Lipovec, Korito in Stolbica), potem gre čez hribe do izvira Tera in do terga Terčēt, na dalje proti izhodu poleg gričev nad kraji Nieme, Ahten, Fojda, Čevdat (Staro Mesto) in čez Sv. Goro, ter se združi z ilirsko deželno mejo v okraju korminskem. Od tod naprej gre meja v sredi med ravnino in griči pod slovenskimi občinami: Mirnik, Medana in Cerovo proti Podgori, prestopi Sočo, objema slovenske sela Standrež, Rubija pri Gorici, Zdravšino in Doberdob nad Terzičem in se pri Štivani (S. Giovanni) blizu Divina z morskim obrežjem sprime. Zdaj je kraj morja naravna meja do Perana, izuzemši samo mesta: Terst, Mile, Kopar, Izla (Otok), in Peran. Na ti poti, kakor je tu popisana, sta si slovenski in talijanski jezik soseda.

Pri Peranu se začinja meja slovenskega in hervaškega narečja, in se vleče skozi dolino Dragonja ali Rukava proti gričem in selom Topolovac in Sočerg, potem med Rakitovičem in Zažidom, Jelovicami in Podgorsjem, Golacom in Obrovom, Polanami in Novim gradom čez Pasjak in Jelšane, dokler se s krajnsko deželno mejo združi, in gre s to vred čez Prezid do Osivniške fare. Zdaj se za mejo pravega slovenskega narečja, razun kočevske okolije, sme čislati poteza med nemškimi farami: Morovice, Kočevska Reka, Škril, Log, Nemška Loka, Planina in Čermošnice, in med slavenskimi farami: Osivnica, Fara, Banjaluka, Terg in Semič do Gorjanskih verhov. V poslednjih slov. farah, in po metliški okolici bivajo „beli Krajnci“, kateri govoré slovensko-hervaško narečje, in ravno zaznamovana čerta sme veljati za mejo belih in černih Krajncov, dasiravno je gotovo, da ljudje v Gerovu pri Osivnici, v Plešici, Delnici, Ravnigori, Škradu, i. t. d., ki so že na hervaški zemlji, bolj slovensko-krajnsko govoré, kakor pa beli Krajnci, tako da bi skorej treba bilo od morja in Bakra vleči potezo, ki bi šla blizo vojaške krajine proti Karlovcu in štajerski mejl. Od Gorjancov in Žumberčanov na Hervaškem, ki govoré serbsko, kakor Bojanci pri Vinici, v Marijinem dolu, pri Preloki in v Hrastu pri Metliki na Krajnskem, pelje meja slo-

venska proti Kostanjevici, in tu prebivajo v hribih po vaseh: Auguštinec, Brezovice, Brezje, Čeručavas, Črešnovce, Gradac in Ostere tako imenovani Čakavci, kateri bolj hervaško govoré, in se tako zovejo, ker namesti „kaj“ pravijo „ča“. Cesta, ki derži iz Konstanjevice v Kerško mesto, loči leskovske Poljance od „černih Krajncov“, in vasi: Pristava, Jelsa, Gorica, Dernova in druge spadajo k „belim Krajncem“. Od te ceste do Save in Gorjancev blizo Samabora stanujejo beli Krajnci, ki se „Mokričani“ zovejo (okoli 10,000), pa so se že večidel počernili.

V hervaškem primorji in poleg štajarske meje v zagrebški in varaždinski županii blizo do Zagreba se govori narečje, ki je slovenskemu bolj podobno kot hervaškemu. Ker se pa jezik tú po malem spreminjuje, in je toliko krajnih narečij, da se hervaški in sorodni slovenski svet ne moreta prav natanko s potezo ločiti; — potegnemo torej mejo tih narodov po primeri od Save naprej poleg Sotle in štajarske deželne meje do Drave in Mure.

Od Mure naprej proti severju meji slovenski jezik z madžarskim, namreč od doljne Lendave čez Hodož proti Sv. Gothardu na Rabi, in od tod gre narodska meja proti meji štajarske dežele in proti mejnemu potoku Kučenica. V ogerskih farah: Bogojnina, Černovci, Turniše, Belatinci, Martijanci, Sabota, Tišina, Cankova, Sv. Sebastian v Pečerovcih, Sv. Helena (dolnja Per-toča), Sv. Nedelja (gornja Pertoča), Sv. Juri, gornja Lendava, Sv. Benedik v Andrejcu, dolnji Sinik, gornji Sinik; Dolinci in Štefanovci, ki se ena druge derže, prebivajo zgol Slovenci, v izhodnem in bolj severnem delu so pod faro doljna Lendava le v selih Hotica, Kapca in Kot, v vasi Kobilje dubrovniške fare in deloma tudi v fari Hodož. Vse te fare so v zaladski in zabarski županii (komitatu). Razun te okrajne živé Slovenci tudi še v šimežki županii z Madžari pomešani v selih Büközd, Mihalyd, Lizco, Pat, Sv. Pavel, sv. Peter, Sand in družih majnsih vaseh.

Od ogerske meje in od Kučenice preč se jame slovenska meja dotikati Nemcov, in gre skozi Radgonsko faro na Štajarskem (v kateri

blizu 1300 Slovencev v selih Goreca, Zajnkovci, Dedinci, Žetinci in Poterna živi), potem preskoči Muro in pelje po ravnini skozi nemško faro Apače pod gričami proti nemškemu Cmureku poleg Mure, in od tod skoz deloma slovensko faro Gomilica in lučansko faro, ki je razun nemškega sela Berda (Eichberg) čisto slovenska, na dalje čez Rade in Sv. Pongrac, Sv. Anton, Sv. Križ, Sv. Arni na Razvini in Soboto do štajarsko-koroške deželne meje. — Na Koroškem prehodi slovenska meja fare: Farska ves, Labud, Grebenj, Diekše, južno stran Sv. Janežke, Temanje, Sv. Mihel (v kateri so proti jugu še 3 slovenske sela: Pošev, Rotišče in Delječah), potem fare: Gospa sveta, kernski Grad, Blatograd, Gojzdanje, Domačale, na Zili, Berdnica, Čače, Sv. Juri, Sv. Štefan in Berda v ziljski dolini; tukej se čez goro podá v Kanalsko dolino prek Potabla in zdaj teče z beneško in koroško deželno mejo, dokler se z mejo Primorja ne združi, kjer smo jo začeli.

Ker v mnogih krajih poleg popisane meje in v njih okolšini ljudje večidel tudi jezik sosedov razumejo ali govoré, kar je zavolj občénja in navadnega prijaznega ravnanja s sosedi potrebno, ni povsod lahko meje narodovnosti natanko razkazati, in posebno tam ne, kjer so se narodi že bolj združili, in kjer po pozameznih selih ljudje raznega jezika skupej živé. Razmere tacih pokrajin in vasi se po gostem spremenujejo, in od njih bi se le v krajnih narodopisih kaj več govoriti moglo.

Tà popisana meja obsega tedaj pokrajine jezika slovenskega. Zunej tega sveta se le v posameznih staniščih na Ogerskem in Hervaškem, kakor smo že opomnili, slovenski jezik, ali njemu podobna beseda govori.

V deželah po narodu slovenskih pa se tudi nemški in talijanski (laški) jezik govori: nemški večidel na Koroskem, Štajarskem, Krajskem in v Primorju, talijanski posebno v Primorju po mestih. Ta dva jezika sta bila dozdej v šolah sredstvo za izomiko, in ker tudi v uridih ali pisarnicah in večjem občénju vladujeta, se ju sicer bolj izobraženi posebno deržé, prostemu ljudstvu sta pa celó malo znana. Izobraženi ljudje so še pred malo leti slovenščino večidel zanemarjali, prosti narod

se je pa tudi v maternem jeziku sem ter tje vse premalo izobraževal, ker še v več krajih šol manjka, in ljudstvo dostikrat razun cerkvenega poduka nima nobenega družega. Poslednje leta se je pa šolstvo na boljše obrnilo.

V Ljubljani (z 20.074 stanovavci) vsi domači slovenski govore; božja služba je sploh, izuzemši nekatere nemške opravila, slovenska, in le tuji ne znajo slovenskega jezika. Dasiravno se tajiti ne dá, kar učeni Šafařík pravi, da so: Celovec, Ljubljana, Velkovec i. t. d. nekako ponemčene mesta, se vendar to od Ljubljane naj manj reči more. V mestih po deželi na Krajskem je nemški jezik tu ali tam tudi znan, slovenskega korena so pa vendar vse, razun kočevskega mesta in okraja.

V Celovecu (z 12533 prebivavci) in v Velkovicu se več nemškega sliši ko slovenskega, vendar je v obeh mestih mnogo slovenskih rokodelcev in poslov; torej so v Celovecu pri Sv. Duhu slovenske pridige in naj manj en duhoven mestne farne cerkve mora slovenski jezik znati. Okolica tih mest je čisto slovenska. Na slovenskem delu Koroškega se tedaj za nemške mesta le čislati smejo: Tarbiž, Naborjet in deloma kraji: Kokava, Rabel in Potablo; ker so pa okoli njih slovenske občine, morajo tudi v tih mestih taki duhovni postavljene biti, ki slovenski znajo. Dasiravno v družih koroških krajih na slovenski strani n. pr. v dolnjem Dravbergu, Labudu, na Verbi i. t. d., tudi nemški govore in razumijo, se vendar v dotičnih farah božja služba po slovenski opravlja, in ravno to je nar gotovejše znamenje narodovnosti ljudstva, ker se javno bogočastje in cerkveni poduk le v maternem jeziku prav opravljati zamoreta.

Enaka je razmera narodovnosti v mestih, terjih in selih slovenskega Štajarja, kjer celo v Mariboru in na Ptujem nemšina ni čez slovensčino.

V Terstu (z 60.860 prebivavci) se posebno laški govori in število Talijanov prevaguje; ker pa v obmestju (z 33.414 dušami) sami Slovenci prebivajo, in v mestu dosti slovenskih poslov, delavcev, kupčevcev in urednikov živi, se sme reči, da je obilna tretjina prebivavcev

teržaškega mesta in okolice slovenskega rodú. Nasproti so mesta Koper, Mile, Izola, Peran, čeravno obdane s slovenskimi občinami, izuzemši malo oseb, bistveno talijanske. To se pa od Gorice (z 11.250 prebivavci) ne more terditi, ker tam že v mestu dosti Slovencev živi, v predmestjih Prestav, Cengrof in v selih okoli mesta je pa večina ljudi slovenska.

Cele, neraztresene tuje naselitve torej v slovenski deželi ni, razun kočevske okolije na južnem Krajskem, v kateri stanujejo Nemci (17.826 duš), in sicer v farah: Kočevje, stara Cerkev, kočevska Reka, stari Log, Mozel, Koprivnik, Čermošnice, Polom, Polanca, Planina, Morovice, Gerčarice, Gotenice, nemška Loka, Topla, Reber in delomav pol nemških farah: na Suhem, v Skrilu in Logu. — Za nemško naselitev se je kadaj tudi štela občina Sorica na gornjem Krajskem; vendar je tam služba božja le slovenska, in malo je Sorčanov, da bi jezik očakov svojih še razumeli. — V okraju Tominskem so naseljeni nemški Tiroljci v fari nemški Rut, kateri med seboj nemško s slovenskimi besedami pomešano govorico imajo, ki je sosedi ne razumejo; zunej svoje občine pa z družimi slovenski gavoré; pridiguje se jim v cerkvi samo po slovenski.

Sklenivši potovanje moramo tudi od Istrije in kvarnarskih otokov, kot obstojnih delov ilirskega kraljestva, kaj omeniti. Na istrijanskem pol-otoku stanujejo na južni strani unstran slovenske meje Slovani hervaškega rodu, okoli 104.000 duš, katerih jezik, noša in šege se od bližnjih slovenskih le malo ločijo. Kar jih je v okrajih Poreč, Rovinj in Vodnjan, govoré bolj kakor Dalmatinci, prebivavci okrajev Pazin, Labin, Matavun in Volovsko pa enako Hervatom okoli Reke. V mestih na kraju morja, namreč v Rovinju, Poreču, Novem gradu, v Puli, Umagu, kakor tudi v Vodnjanu, Matavunu in v Buljah žive Talijani. Tudi v ostalih mestih je nekoliko Lahov, in gosposke osebe in nekte rodovine talijanski razumejo in govoré: tih pa tukaj ko laških prebivavcov šteti ne moremo, ker je narodski jezik slovanski; — hervaški se pridiguje, in le malokterikrat se laška pridiga v Labinu, Paznu

in Buzetu sliši. — V selih pod Učko ležečih: Sušnjevica, Posert, Nova Vas, Gradinje, Berdo in Letaj stanujejo tako imenovani „Čiribiri“, kateri sami sebi pravijo „Rimljani“ in soseben romansk jezik govoré, v katerem so tudi hervaške besede. Jih je 1555 duš; vsi pa znajo tudi hervaški, in po hervaški se jim pridiguje.

Otoci Kerk, Cres in Losinj (s 32.367 stanovavci) imajo samo slovanke prebivavce, in čeravno se po mestih dosti po laški govori, so vendar mestjani po rojstvu Hervati, ker njih materni jezik in poduk v cerkvi in šoli je hervaški.

P. Kozler.

Kočevari.

Pod tim imenom se razumeva tista zanimiva nemška otočica v slavenskem morji, ki se razprostira iznad Poljan, Černomlja in Semiča do suhega Krajskega, Ribnice in Čubra.

Po besedah starega Valvazora, ki nam to razodeva iz pisma, ki ga je našel škof Tomaž Krön v pismohramu Škofje Loke, se je naselbina ta takole začela: „Ko je nemški cesar Karol IV. puntarske Frankone in Turingare bil premagal, je dal na prošnjo grofu Miroslavu ortenburškemu 300 mož s ženami in otroci iz imenovanih dežel v sužnost, kateri bi bili sicer zavolj punta kazni zapadli. Grof ortenburški jih je razposlal po gori, kjer sedaj Kočevsko biva. Ko so sčasoma gojzde posekali in iztrebili, so sozidali 7 farnih cerkev“.

Tako bi bili Kočevari po Valvazoru iza Karola IV., ki je od leta 1346 do 1378 vladal, prišli med Slovence. (Mnenju, da bi se Kočevari še le leta 1509 v te kraje naselili bili, ste kočevska in starologarka fara nasproti, ki ste stareje od rečene dobe). Slovenci, viditi jih v gori les sekati, laze delati, v kočah (kolibah) bivati, živino pasti in v tore zapirati, so jih imenovali Kočevare (nomade), njih

stanišče Kočevje (Nomadenlager) od „koče“, „kočevati“, ruski „Nomadenleben führen“.

Slovencom ni kaj dišalo nastaniti se v ti merzli, kamnitni in vode stradni pušavi, kateri se je narava ozir podnebja in lege zkazala le kot pisana mati. Solnce le medlo ogreva te kraje; zato nerajajo tu nobene plemenite drevesa; njih jabelka bivajo le malo boljše od lesnik. Terda zima terpi večidel po 6 mesecev. Le trije so gorki: juni, juli in avgust. Mesca septembra prihaja skoro vsako leto gosta megla, da človeka ne vidiš dva sežnja deleč od sebe. Zemlja in zrak sta prav ugodna pa za bob, zelje in krompir, čigar pogin je blagostanju ljudstva hudo rano zadal, in ako se ne poverne, bo njegovo število zelo umalil.

Svet, ko se od Ribnice gredé preko berda prevagneš, je lepa, toda o moči potopljena ravnina, v kateri stažno mestice Kočevje na polotočici potoka Rinže stoji. Nad Kočevjem se vidijo na hribu razvaline grada, ki ga je sozidal celski Miroslav, kateri je po svoji drugi ženi, nesrečni Veroniki Desenički, zadosta znan. Po tej ravnini sadijo tudi koruzo, ki se včasih dobro obnese. Žetva je povsod le ena.

Pod tako neprijaznim podnebjem in na zemlji neplodni se v teku od 20 let veliko čez 2000 pomnožili niso. V Semiški fari se jih je poslovenilo in slovenskega značaja poprijelo okoli 500 duš; tudi na Travi prevaguje, kakor sem čul, slovenski jezik. Dan današnji jih kočevski govori okoli 18.000.

Doma se jim tedaj živiti ni mogoče, ker tudi za živinorejo ni kraj posebno ugoden. Ker pa tudi za rokodelo in službo dosta veselja nimajo, se latajo kramarije, po kateri je obogatele več hiš tako, da so mnogi Kočevari ne le po Avstrijskem, temuč tudi po drugih nemških deželah se med prve spoštovane tergovce z edinim svojim trudom popeli; pa je tudi veliko hiš, ki so po sami kramarji prepale. Kramica mnogim predraga mamica jih soznanuje z načinom življenja vsih stanov, mnogega odvajajo dela, ter marsikterega nadihuje s pohlepo leteti previsoko.

Kočevari se v tujih deželah imenujejo Krajnce, doma se pa vendar ločijo po svojem imenu od černih Krajncov, katerim pravijo

„Kroner“, in od belih, ktere nazivajo „Windische“. Njih domovina je prav za prav vès široki svet; zato marsikteri, ki so vajeni leto za letom le potovati po svetu, ne čislajo družbinskega življenja. Po svetu se skitaje so vajeni skakati čez zakonske vojnice, tedaj se tudi doma mnogokrat obnašajo na žalo svojega druga, ki se zavolj te nezvestobe tudi rad mašuje. Od tod pride znani odgovor, ki ga je neki mož, ko je čez nekoliko let domu pridši, svojo družino za eno glavo pomnoženo opazil, dobil na vprašanje: „čigavo je to?“ — „moje“, — „ko bi bil pa ti doma bil, bi bilo tudi tvoje“.

Kočevar je telesno gingavejši od Slovenca, svojega soseda, pri kateremu se tudi rad ženi in mu svoje otroke rad udaje, kajti med njima nobene merzaje ni. Te gingavosti nemara je kriva slabejša hrana. Odkar je korún slovo vzel, se živi od boba, korenja, zelja in repe; pičel pridelek ovsu in pire mu služi za žgance in močnik, kruha pa vidi malo.

Moški spol je popustil staro nošnjo in se nosi po mestniško, dočim se ženski prvotne, pri svojem dohodu na Krajskem najdene in prejete zvesto derži. Bela nabrana srajca (foit), prepasana z rudečim pasom, od ktereга do tal zad visi tako imenovan rep. Verh srajce oblačijo bel ali svitlo moder zabunec (suknjo brez rokavov). Njih obuča so rudeče nogovice in cepeliši poleti, pozimi pa škornje. Glave si vežejo v robce. Čudno se ptujcu zdi, dokler se ne navadi viditi tako priprosto oblečeno ženo na strani po grofovsko oblečenega moža, kateri raj strada, da se le ljupi, da ima le škrice (frak ali kaputrok) in pa lulo v ustih. Ravno taka bahatost se nahaja v marsikterih hišah: zveneje so lepe znotraj pa slepe.

Kakor opravo, tako so tudi mnoge druge šege vzeli od Slovencev, na priliko: kres, svatbene običaje, koledo itd.

Njih jezik je čudna soderga: frankonska starjevina kerpana s slavenskimi županci. Kteri Slavenci bi na prvi pogled svojih, akoravno popačenih, besed ne poznal, na priliko: gruzen, kravken, drožen, mnoten itd.? Nasproti pa bo Nемеc se kratel sledeče besede za svoje

priznavati, na priliko: „nakatzen“, to je, klečati s stolom, — „napfätzen“, dremati, — „plakätzen“, bliskati se, — „nizätzen“, kihati itd.

Česar pri Nemcih ne nahajaš: ž in poljski terdi Ꞥ, rabijo Kočevari; mejaši černih Krajncov izgovarjajo zadnjega kot v, postavim: bavde, bald. Nemške glasnice spreminjajo takole: a v u, na priliko: „Nabel“ (popok) Nubel; — e v a, n. pril.: „Recht“, Racht — „Weg“, Wag; — u v ū, „unser“, ünžer, „Tugend“, Tugend itd.

Druzih prehodov pa ni mogoče popisati s peresom, zato dostavljam tukej pesmico od kočevskega peresa spisano, ki se pöje Marii v čast:

Maria šmuarganš fröh aufstiat,

Žie legeit žie gur šianeı um.

Žie cieht inaus in Roažeingurt,

Buas bolt žie thun in Roažeingurt?

Di Rōažlein geliachtei bolt žie prachen.

Bu bolt žie hin mit dan Rōažlein geliacht?

A Krancla geliachtei bolt žie flachten.

Bu bolt žie hin mit dan Krancla geliacht?

Aufs heilige Kreuce bolt žie 's hāng.

Bu bolt žie hin mit dan heiligen Kreuc?

Ins Himmelreich ins Puaradeiž.

Gott hilf ünž ollen ins Himmelreich!

Ins Himmelreich ins Puaradeiž!

(Se ponavlja vsaka verstica in pristavlja: *Maria, Maria, o Maria Königin.*)

Istinič.

Venec dobrovoljnih pesmic.

Proklete grablje.

Pa narodni krajski pripovedki.

Anžè, Kraljiča rajno'ga sin iz Rot,
Je zdelal osmo šolo al maturo,
Prestal je mnogoletni trud in pot,
Prebral marsktero knigo in knižuro,
Potem se je napotil na vakance,
Pokusit spet domá s tropinam žgance.

Kako ga je vesela v Rotah mat'!
Vse blapce in sosede skupej skličè,
Vse tete, strice v vas povabi hkrat,
Clo dekle v hišo sili in mlatiče.
„Poglejte! al ni prav'la rajnaka Mica,
Anžè za kmeta ni — on je za škrica!“

Učenja lepi sad je scer modrost,
Pa mlad' Kraljič se je v Ljublján' popačil,
On misli, da bi bila to slabost,
Ko bi se z Rotarji prav podomačil!
Slovens'ne toraj kar ni hotel rabič',
Zares! prav naglo jo je znal pozabit'.

In če prijazno mati ga svari:

„Anžč, kako si muhast — bod' priljuden!“

Mermraje on kot medved zarenči.

Pa ker je glas domači mu ostuden,

Je le v jezicah ptujih prav razsajal,

In Rotarje neumne „paure“ grajal.

Napravljal materi je sto nadlog,

Mu jed ni vsčč, prečerna mu pogača,

Še čednik bi ne smel trobiti v rog,

Ker zbuja s tem zaspanega baháca. —

Ko je domá cel tedenj tak polénil,

Se je o košnji v snóžet it' naménil.

Med kosci tam Anžč postopa sam,

In zabavljivo se po nemško usti,

Kar stop' na grablje, skrite pod senám,

Pa ker molé navzgor zobé čelusti,

Ga lop' čez usta grabeljše; — zakričal

„Proklete grablje!“ je, — se Krajnca spríchal.

Od vsih strani nasprot doní mu sméh.

Zobé ošlata sí — ta ni bla sladka! —

Spozná, da je zaslužil za svoj gréh,

Da se mu z grabljám' vcép' slovenš'na gladka;

In znal je prav domače spet kramljati,

In nehal je, le s ptujšno se bahati.

Naj bodi tistim v prid letá povest,
 Ki gèrdit' le domači jezik znajo,
 In druž'ga nič, kot kruh domači jést',
 Če glas slovensk le sliš'jo — godernjajo.
 Gotovo ni za tak nesramne žnablje
 Mazila boljšega na svet' kot — grablje'!

Dragotin Dežman.

Vožnja slovenščine.

Kdaj so počasi jo
 Vlekli volički,
 Zdaj pa jo peljejo
 Čili konjički.

Mnogo voznikov je,
 Kdo jih će šteti!
 Išejo križem se
 Vsi prehiteti.

Stranski tam hot! kriči,
 Bistahor! prednji;
 Stranski tú žene hi!
 Stoj! ha! poslednji.

Čudno! da dalje gre,
 Da se ne zverne,
 In da se skoraj že
 Vse ne razterne!

Znojemski. *He*

Prizanesi mila!

Ti nezvestega me imenujes,
 Ker ljubezen v srcu sem zadušil,
 Hudo, hudo oj! me oberuješ,
 Da tak hitro sem prisego zrušil.

Vem: ljubezen večno sem prisegal,
 Še rudeče je postalo lice, —
 Vendar, ko sem z desno v desno segal,
 Sem imel na rokah — rokovice!

Rokovice stergane že davno,
 Kdo vé, v katerem kotu da so zgnjile!
 Ž njimi tudi moč so zavezavno
 Vse prisega moje, lej! zgubile.

J. Stefan.

Kukavica.

(iz kraljoševskega recepta.)

Hrast stoji v širocem polju,
 In na hrastu kukavica:
 Zakukuje, zaplakuje,
 Ker ni vedno vedno pomlad.

Kak zorilo v polju žito,
 Ko pomlad bi vedna bila?
 Kak bi zoril v vertu sad se,
 Ko bi vedno leto bilo?

Zmerzeval bi klas na lehi,
 Ko bi vedna jesen bila!
 Deklici bi težko bilo,
 Ko b' samica vedno vstala!

Cegnar.

Pasji Turci lulo nabašite!

(Serbika narodna.)

Jaše Marko svojega šarina -
 Prek te lepe gore Romanije;
 Tu ga sreča petdeset Turčinov,
 In pred njimi Tošič Stojan vodja.
 Tošič Stojan Turkom je govoril:
 „Draga četa, petdeset Turčinov!
 Če bi kje na Marka naleteli,
 Var' te se mu žal-besede reči,
 Zakaj Marko ima korenjaštva,
 In pri našej veri se vam kolnem,
 Ak se Marko kak med nas umeša,
 Bi nas znal do čistega obrati.“ —
 U to dobo, glej, pred njimi Marko.
 Kakor pride, pa izleče lulo,
 Majhno lulo od devet poličev:
 „Pasji Turci lulo nabašite!“
 Berž mehurjev petdeset izlekli,
 Petdeset mehurjev izpraznili,
 Da bi Marku lulo napolnili.
 Še ni hotlo brezдно polno biti,
 Tošič sam po mošnjo noče seči,

Noče seči, žalostna mu majka!
 Ampak jame Marku govoriti:
 „Ajde Marko! ti pa mito plačaj;
 Zakaj ti po carskeji zemlji hodiš,
 In teptaš in gaziš carsko cesto,
 Toraj, Marko daj in plačaj mito!“
 Tak kraljevič Marko odbesedi:
 „Če že ravno tako biti mora,
 Bom pa plačal — naj se pes obesi!
 Stopi bliže, da prejemaš mito“.
 Pride bliže budalasti Tošič,
 Pride predenj, žalostna mu majka!
 Sej od Marka nikdar več ne pojde —
 Da mu mito, lulo in duhana!
 V hudo mesto ga je bil pogodil,
 V hudo mesto, u junaško čelo,
 Kjer nobene rane ne napravi —
 Čelo počí, glava mu razkoči,
 Deset kósov je iz lule bilo,
 Trinajst kósov je iz glave bilo.
 Žal je Turkom Tošiča Stojana,
 Žal je Marku lule in duhana,
 Tako v smehu Marko beseduje:
 „Bog pomozi, Ture, tvoji glavi!
 Hotel sem se malo pošaliti,
 Al ti nočeš nič za šalo vzeti,
 Junak turški, ti si slabe glave!
 Jez bi s tabo ne bi se našalil.
 Oj junaka, da se Bog usmili!
 Če že gine od lončene lule,
 Kak od moj'ga buzdovana ne bi!“

Vilenska pesem.

(Srbska narodna.)

Višja je gora od gore,
 Najvišja Lovčen planina;
 Na nje je ternje in hosta,
 Na nji so snegi in mrazi
 U vsako letensko dobo;
 Vilenski na nji so stani,
 Vilensko tu je plesišče.
 Junak na konji prijahal,
 Predrage sreče je iskal;
 Vidile njega so Vile,
 Jele junaka prizivat:
 Semkaj navrati, junače!
 Tvoja se sreča rodila,
 S solnčnim žarkom povila,
 Z mesecem sjajnim gojila,
 Z zvezdami svetlim rosila!

Sveteo.

Gena starosti.

(Srbska narodna.)

Biser na brada,
 Sreberna čaša!
 Biser zderci mi,
 U čašo pada.
 Vsako je zerno
 Cekina vredno;
 Al siva brada
 Dva bela grada.

Cognar.

Mraz v sercu.

(Serbika narodna.)

Debel sneg o svetem Jurju pade,
 Ne more ga tica preleteti,
 Deklica ga bôsa pregazila.
 Za njo bratec gorke čevlje nosi:
 „Sestra moja! te li v noge zebe?“
 Sestrica je bratu govorila:
 „Nič me v noge, bratec moj, ne zebe,
 Al me, bratec, v moje serce zebe;
 Pa ne dela sneg mi mraza tega,
 Storili so mi ga mati moja,
 Ki nevoljno so me poročili!“

Cegnar.

Pred Bogom bomo vsi enaki!

(Serbika narodna.)

Kralji se ne bodo znali,
 Ne poznali se cesarji,
 Ne ubogi zaničvali,
 Ne štimali se bogati,
 Ko pred sodbo bomo stali,
 Kjer Gospod Bog sodil bode
 Vse pravične in grešne.

Cegnar.

Torbica národnih prigovorov.

Nabral po Istrii Jakob Volčič.

- Ni oltarića brez križića. (*Jeder Stand hat seine Last.*)
 Tiho zbada, do serca ubada.
 Naj bolje, ki se svojim vratami zapira.
 Da ni vrag pod zibelom, dete ne bi plakalo.
 Brez šibe nije popa nije fratra.
 Ki hoče služiti, valja da ima: berze pête, kratke perste, tanke uši i jezik za zubimi.
 Bol ne gladi, nego (ampak) grabi. (*Der Schmerz thut nie gut.*)
 Gospodar je ljepo ime, ma je težko brime.
 Prišal je Bog z vozom, zel je sunce z Bogom. (*Den Untergang der Sonne bezeichnend.*)
 Delo ruk ne obláti. (*Es ist keine Schande zu arbeiten.*)
 Teknuti će ti ta beseda! (*Merk Dir's wohl!*)
 Ne budí Vam gerdo čuti! (*Mit Respekt zu sagen.*)
 Se zabodeš ko dlaka va (u) pogaču.
 Ako je gora pusta, nije gluha. (*Es findet sich wer, der's hört.*)
 To je po sreći, a ne po umeći. (*Mehr Glück als Verstand.*)
 Bog ima svakega dara i za svakega.
 Tuja paša, prazen dvor.
 Goni tovara na most, on neće nego pod most. (*Dem Dummen ist nicht zu helfen.*)
 Ča ljudi daju, tičice peju; al je bilo al će biti!
 Ki je ulasat, će biti bogat al roglat.
 Valja pásu kost hititi, da ne laje. (*Wer schmiert, der fährt.*)
 Vrata su ti odperta; hodi kamo te oči peljaju!
 Pij po manje, će biti do dalje!
 Ni ča morje solit, zač je dosta slano. (*Nütst kein Reden mehr!*)
 Na svojem salu se ceri. (*Aergere dich über dich selbst.*)
 Da padem spređa, izada bim se udril. (*Ein wahrer Unglücksvogel!*)
 Več valja ura dneva, nego tri noći.
 Ali zlatu bradu, ali u torbi glavu. (*Etwas oder nichts.*)
 Skoči jedan za drugoga, ko noga za nogom. (*Hilf dem Nächsten wie dir selbst.*)
 Komu sreća, tomu Bog.
 Več valja ura nego (kakor) dan. (*Die rechte Zeit soll man benutzen.*)
 Žlicu je na policu stavil. (*Er ist gestorben.*)
 Kakov človek takova beseda.

Bolje svoj oltar pokriti nego tudji.

Kakov si, s takovim se peljaš.

Ki ne umi pošteno, mu je prostjeno.

Kamik bi se proplakal. (*Ein Stein würde sich erbarmen.*)

Nisam iz persta zmuzal.

Ki već troši nego dobiva, ali krade ali zadiva (dolg dela).

Kadi je oganj, je dim; kadi je papa, je Rim.

Ki z mećem namira, z mećem umira.

Svako lani bolje. (*Man lobt immer die vergangene Zeit.*)

Bog pomore i razmore.

Kakov ćuh, takov duh. (*Wie gehört so gesagt.*)

Telom sam. (*Ganz allein.*)

Komu si se rugala, tomu si dopala.

Srećan ko rak na ugljevju (oglju).

Vuk svako meso jé, svojega ne more,

Ni mi, da me, nego ča me (laja). (*Es ist mir nicht darum, dass ich gescholten werde, sondern wesshalb.*)

Slabega meseca usekan.

Tašćice loviti, zimu patiti (terpeti).

Kada se ide na pir (ženitnino), se smokve lupe; kada se pride iz pira, su kore (olupi) dobre.

Ki ima čast, ima oblast.

Ako su mi perstani pali, su mi persti ostali.

Neće jezik, nego za škerbinu.

Daru se zubi ne gledajo.

Vuke je po meso poslal.

Kakovo runo, takova ovca. (*An der That erkennt man. . .*)

Ki se pusti za nohat, prime za lakat.

Niti duša blago.

Jok mu do smerti, ki se z zločestim uperti!

S tujom rukom kačke loviti.

Ča slep ne vidi, gluh ne čuje.

Dober glas dugo pride, slabi još dalje.

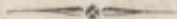
Ako sam (sem) ti va kući, ti nisam (nisem) na glavi.

Nisam Bog ni prorok, — ma će to tako biti!

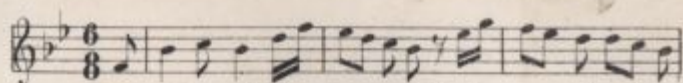
I čarnika (čopernika) kačka ujé.

Kamo verčić, ne more hlepčić.

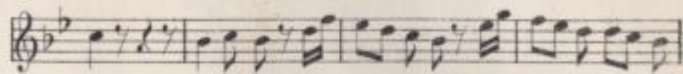
Ako je mali dar, ma je vela ljubav.

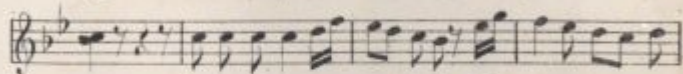
Narodni napev k „Doroti“ na 36. strani.

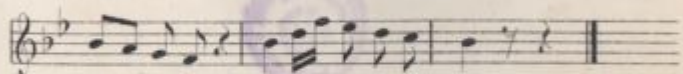
O rabelj stoj in ne vspehuaj, Za ver ni meč le

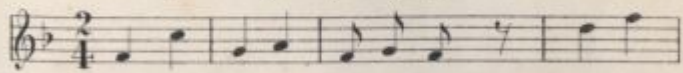
svoj! Ti pa, Bogomil, ne zdihuj, In glas zasli si

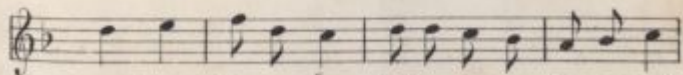
moj: Že angelci te čačkajo, Že venec zmage

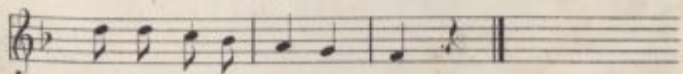
de-la-jo! Tvoj tron postavlja-jo

Bla je sveta Do-ro-ta, Bla je

sveta Do-ro-ta, Vila venec iz zlatá

Vila venec iz zla-tá!

Valentin Starigskii

Valentin Stanig. *)

V prvi verstí domorodcev naših se odlikuje ime Valentina Staniga. Spodobí se tedaj, da „Koledarček“ zahvalen spomin prinese rajnemu v podobi, ki jo je izrisal slavni monakovski slikar Gail leta 1846 v Gorici, in pa v kratkem popisu blagega življenja njegovega.

Posneli smo po večem čertice tega popisa iz mičnega življenjopisa, ki so ga zložili svitli knez in škof lavantinski Slomšek v „Drobtinica“ leta 1848, in dostavili le kako malenkost tam pa tam, pridjali pa tudi poslednjo pesmico Stanigovo, še nikjer natisnjeno.

Valentin Stanig se je rodil 12. svečana 1774 v Bodreži na Goriškem. Ubozega kmetiča sin je v Gorici začel perve šole, vaje od mladega terdo živeti, pa tudi lahko poterpeti vse težave siromaškega šolarčka. Bil je fantič željen naukov, kakor jelen hladnega studenca.

Se nemške besede bolj prijati naš Stanig v Celovec gré tretjo nemško šolo opraviti; in ravno v tej šoli sta si rajni Ahacel in Stanig tovarša bila. Prigodilo se je, da so se šolci zunaj Celovca kopali. Naš Valentin ni plavati znal; pregloboko si upa; voda ga izpodnese in revež potone. Hitro skoči berzen tovarš, Blaže Potočnik, za njim in ga srečno iz globočine smerti reši; — še v svoji visoki starosti čez več kot 46 let je rajni Stanig hvaležno pomnil svojega dobrotnika, ki

*) Po nekđaj navadni pisavi se je Stanič pisal Stanig. Ker ne preminjamo radi pisave lastnih imen, pišemo tedaj Stanig mesto Stanič.

mu je bil življenje ohranil ter si več let prizadeval, ali njega ali pa ktereга njegovih naslednikov krog Celovca pozvediti; pa ni bilo najti pravega sledú. Kar je unemu v zahvalen dar odločil, je potem ubogim dal in dopolnil hvaležnosti svoje sveto dolžnost.

Višje šole je naš Stanig v Solnem Gradcu (Salcburgu) dogotovil in verlo mesto med veličastnimi gorami mu je bilo vse žive dni v lepem spominu. Zdrava sapa in bistra voda ste pol kruha, in taka se le v gorah vživa. Rad je toraj mladi Stanig po hribih hodil in plezal na nar višje goličave, na kterih se Bog v svojem stvarjenji toliko veličastno razodeva. Na meji tiroljski, koroški in salcburški nar višji snežnik v nebo molí, Véliki Zvonik (Grossglockner) po imenu. Večni led in srež ga pokrívata, in redek je, ki bi mu na glavo stopil. Eden prvih je bil Stanig, ki je prilezel na tega velikana vsih hribov. In ko najde suho smreko verh hriba zasajeno, je verh njeni doplezal, da je reči zamogel: „Jez sem bil naj višje med predniki na snežniku“. Kakor v mladih letih je tudi ostarljiv mož vse nar višje hribe po Belči, Bevci, Furlaniji, po Koroškem in Krajskem prehodil. Obiskal je starega Triglava sivo glavo, ki se po vseh krajskih gorah ponosno ozira; ni mu bil predeleč, ne previsok Klepsafon, ki v Karnii med Tolmeco in Piavo vnebo sterí; obiskal je v večnem snegu belega Prestrelnika, ki ima pod verhom veliko luknjo, kakor bi ga bil kdo prestrelil, da jo podaví od deleč lahko vidiš. Na veličastnem hribu, ki se mu Babji zob (Mangart) praví in blizo sv. Višarjev na Koroškem stoji, je večkrat počival. Ni je krog in krog imenitne gore, ktere višavo bi ne bil Stanig s svojim zrakomerom premeril. Po pravici so ga imeli za prvaka vseh tadanjih gorjanskih pešcev.

Leta 1802 na sv. tréh kraljev dan je bil Stanig mašnik posvečen in postavljen v vinograd Gospodov. Služil je prvič v Bajnžici šest let in pol, prebiva je pod slamnato streho; pa v ponižnosti svojega ubožtva je bil blagi gospod bogat dobrih del. Prestavili so ga v Ročinje farnega namestnika, kjer je celih 10 let in pol 2000 duš v svojí skerbi imel, in bil svojí čedi ne toliko gospod kakor oče.

Ljuba mladina je bila jedro njegovega serca; jo podučiti potrebnih stvari — jo varovati zapeljivosti, bila je mu naj večja skerb. Ker v Ročinji šole ni bilo, se je sam loti in otroke brati učil. In ker so bili tistikrat slovenske bukve še celó redke, in po dve in po tri fare ne katekizma ne evangelja ne molitevskih bukev poznale niso, in tudi razun Ljubljane v družih mestih slovenskih knjig za gotov dnar ni bilo kupiti, piše Stanig rajnemu gospodu Jožefu Balantu, ki je tistikrat učitelj bogoslovja v Ljubljani bil, naj mu, kolikor premore, bukvic za šolarje pošlje, kar je Balant tudi rad storil. In tako sta se blaga moža soznabila in sprijaznila ter prijatla toliko dobrega storila.

Čedne bukve so mladih ljudi nar zvestejše znanke, lepe pesmi pa nar veselejše dobrovoljke, za ktere naj vsak dober pastir svojim mladim ovčicam skerbi, kakor je Stanig svojim skerbel. Poslovenil je veliko čednih pesem za cerkev, šolo in dom, ter jih na svetlo dal pod naslovom „Pesmi za kmete in mlade ljudi.“ V Gorici 1822. Leta 1826 je prišel „Pristavik nekterih cerkvenih in drugih pesem“, leta 1838 pa „Drugi pristavik starih in novih cerkvenih in družih pesem“ na svetlo. Čeravno se te pesmi ne odlikujejo ne po visokem pevškem duhu ne po zlikani besedi, vendar povsod mila blagosercnost diha iz njih.

Hude vojske so bile veliko let, in tudi ročinsko farno so zlo terle; naš Stanig je bil svojim faranom dober svetovavec, pomočnik in vodnik, ne le v duhovskih, temuč tudi v posvetnih potrebah.

Huda bolezen koz ali osepnic je veliko otrok pomorila, jih veliko oslepila, kruljevih naredila in jim obličje raztergala. Ravno se je tiste leta razvedilo, kako se otrokom kozé stavijo in oni hude bolezní obvarujejo. Hitro je rajni Stanig te dobrote se poprijel in je sam prvi otrokom v svojem kraji kozé staviti jel in sicer s ternom, ker družega pripravnega nožička imel ni.

Vsako žlahno sadunosno drevo je domač zaklad, in kdor drevje sadi, za svojo hišo dnarje na obresti polaga. To je rajni Stanig dobro spoznal, in svoje farane drevje saditi in žlahniti učil, pa

tudi sam je rad segel za matiko, vinjck in žago, ako je le utegnũl. — Lepo in dobro je res, ljudi koristnega dela učitĩ, pa še boljše se je dela z lastnimi rokami lotiti in v djanji pokazati, kar se z besedo pové. Besede le mičejo, izgledi pa vlečejo z vso močjo. Učitelji v besedi in v djanji so nar večĩ dobrotniki svoje dežele, kakor naš pokojni Stanig ki se je vsake stvari sam prijel, naj je še tako težka bila. O francozki vojski so most čez veliko Sočo poderli, in ljudje so se s težavo in nevarnostjo prek velike vode vozili. Ni ga bilo, ki bi se bil lotil most zopet postaviti. Serčni kaplan Stanig se tega dela loti, sosede k temu pripravi, ter jim svetuje in pomaga most postaviti.

Veliko let je vojska terpela, ter jezero in jezero ljudi pobrala. Minula je vojska pa nastopila je lakota od leta 1814 do 1817. Žitno polje je moča jemala, vinske gorice pa zima in mraz (slana), da niso rodile. Strašno so ljudje gladovali in gládũ umirali. Tudi Stanig je živo očutil, kako boli glad, ki je po njegovi fari gospodaril.

V ti sili se do rajnega svitelega cesarja Franca I. oberne, popiše lakote neizrečeno silo in svojo ponižno prošnjo do njih Veličastva pošlje. V pismu je bilo po nemško pisano:

„Uns drückt Noth,	Sonst o Gott! —
Franc! gib Brot:	Schneller Tod“.

ali po slovensko:

„Huda nas sila trè,	Sicer o večni Bog!
Kruha nam daj, France!	Umerjemo v ti nadlog“.

Francoz so dali kruha in preskerbeli življenja ljudem; pa tudi skrbnega pastirja niso pozabili, in ga dve leti potem v višjo službo povzdignili.

Ko so prečastiti škof Jožef Balant goriško škofijo nastopili, so tudi svojega starega znanca, pridnega Valentina Staniga, iz Ročinja v Gorico poklicali in cesar v letu 1819 ga korarja stolne cerkve postavili. Moder mož tudi na višjem stolu ves ponižen ostane; čast in imenitnost stanũ ga ne pohujšate, temuč le zmodrite, da se padca toliko bolj varuje, za kolikor višje stoji. Tudi našega Staniga zlata

vervica in pa zlati križ na persih nista napihuila; ostal je mož po domače, priden in prijazen vsem, pripravljen vsakemu sluga biti, kar je le mogel.

Gorica ni ne bukvišča ne pravega bukvoroda imela; duhovnikom ni bilo ne potrebnih bukev ne bogoslovnih letnikov kupovati nikjer. Naš Stanig se tega posla loti, in večidel duhovnikom potrebnih knjig oskerbuje, kolikor je kdo želel. Ni bilo bukvoroda v bližnjih in daljnih mestih, da bi mu ne bil vsako leto tudi po 100 goldinarjev skupiti dal.

Leta 1828 so Staniga povzdignili ljudskih goriških šol višjega oglada, in od te dóbe je bil pravi duhovni oče šol in oskerbnik šolarjev. Dal je natisniti šolarjem pesmi, katekizem, molitvice; in kar koli je kdo šolarjev potreboval, dobil je pri Stanigu, ki je iz ljubeznive skerbi šolskih bukvic prodajo prevzel, sam pisal pa tudi sam vezal šolske knjige.

Pa tudi svojih starih ovčic na kmetih ni blagi domoljub pozabil in mladini lepih bukvic pošiljal, ki so ji dopadle. Tako je dekletam pošiljal bukvice keršanskega devišstva jim pisaje: „Le berite jih, in ko jih bote z branjem pomazale in raztergale, hočem vam drugih poslati“.

Imel je Stanig rad po več šolcov pri svoji mizi. Priganjal jih je celo leto naj se pridno učijo in pošteno se vedejo, ter jim obetal ob šolskih praznikih narediti dobre volje na cente. Kar je obljubil, je tudi zvesto spolnoval, in taka obljuba pri mladenčih pomaga. Spisal je lepo pesem za šolee, vesele na vakancah, zapregel ličen voz s plahto pokrit in se s svojimi mladimi tovarši po Laškem in po drugih krajih za kratek čas z njimi popevaje peljal.

Stanig, dobrega usmiljenega serca, je z ubogimi muta stimi gluheci veliko usmiljenje imel. Rad bi jim bil potrebnega nauka poskerbel, ker je vidil, da je veliko tacihi gluhih mutcov prebrisane glave, pa ni vedil kako? Bere, da so se v imenitnih mestih in tudi v Gradcu šole za mutce začele, in sklenc, naj velja kar rado, tudi v Gorici začeti tako šole. Prijatli so mu lepo pomagali in premili goriški višji škof in knez Franc Ksaver Lušin so Stanigu k dobremu delu dobrot-

ljivo roko podali in steber šole za gluhe mutce postali, ki se je leta 1842 začela. Primorci goriški, mestjani in deželani, so dobro napravo z milodari podpirali in vsako leto se je po 12 in še več ubogih otrok učilo brati in pisati po samih znamenjih, ki se jim kažejo. Svitli cesar so dovolili, naj se ta naprava za trdno ustanovi, in ji v pripomoč 2150 fl. srebra na leto dali. Tako izraste iz male peškice veliko žlahno drevo! Blagor možu, ki je rodovito peškico vsadil in skerbno zalival, kakor naš Stanig šole za mutce!

„Pravičnemu se usmili tudi življenje njegove živine — serce hudobnega pa je neusmiljeno“. Tudi rajnemu Stanigu se je uboga živina smilila, ker je vidil, kako hudobno se mnogokrat ž njo ravna. In ko se je ravno lepa družba miloserčnosti do žival po Nemškem začela, se je hitro tudi Stanigu sveta želja unela, ubogi živini pomagati in tudi v naših krajih enako društvo osnovati. Priporočal se je vsem stranskim škofijam, prosil gospode daljne in bližnje, in prošnja njegova ni bila zastoj. Tudi v naših krajih je našel prijatlov, ki so mu v dnarjih pomagali, da so se otrokom čedne bukvice dajale, v katerih se bere, kako se živinodercom prej ali slej huda godi. Naprosil je gosposke, da naj po cesarskih postavah strahujejo neusmileže, ki živino brez potrebe terpinčijo; postavil je varhe, ki naj gerdune sami v strah jemljejo, in če to ne pomaga, naj jih gosposki zatožijo.

Karkoli je bilo lepega in hasnovitega za božjo čast ali za podučenje ljudstva — za vse si je Stanig z vnetim sercem prizadeval. Podpiral je bratovščino sv. Leopolda, ki je na pomoč misijonom v Ameriki; iskreno je priporočal „Novice“ rojakom svojim, ter pridno za nje pisal, kolikor je mogel. Ni bilo vrednih bukvic na svetlo, da bi jih ne bil verli rodoljub po sto in sto med svoje rojake razširil. Tudi „Drobtinicom“ je bil dober prijatelj.

Je prišel kak naravoslovec v Gorico, radovoljen prijatelj in umen tovarš mu je bil naš Stanig, ki je vedil vsak hrib po imenu in posebni lastnosti razločiti, ter povsod povedati, kar je bilo zanimivega.

Vajen hoje pozimi kakor poleti, je šel skorej vsako leto na Va-

lentinovo čez Sočo na steremo kamnito goro h poderti cerkvi sv. Valentina svoj god obhajati in z višave po svetu pogledati, premisljevat lepo stvarjenje, pa tudi minljivost vseh posvetnih reči. Po višavah je čistejša sapa in svetejše so misli človeka; zdi se nam, da smo bližej nebes! V letu 1844 je svoje ljubljence mutaste šolarje na sveto Goro dve dobre uri nad Gorico peljal na božjo pot. „Željno sem gledal z goriške sv. Gore proti severju po visokih snežnikih — tako piše ljubeznjivi starček sam — na katerih sem pred več leti bil; nisem se mogel nagledati veličastnega Jelovnika in Hladnika. Tudi na prijaznem Kalu sem večkrat bil. Posebno me je pa oveselil hribov siv očak, naš Triglav, kterega sem na svetega Matevža dan leta 1808 ohodil in prvi z zrakomerom premeril“. — Ta ogled je bil pa tudi za slovó od vsih bližnjih in daljnih hribov, ki jih je Stanig svoje dni obiskaval. Teža let ga je hotla uklanjati, pa še težje so mu hodile opravila, ki jih je imel pridni starček, kateri je pogostoma od jutra do večera pisaril ali pa šole in druge naprave obiskoval.

Rajni Stanig je imel od mladih dni kervave oči — očitno znamenje preserčne ljubezni do svojega bližnjega. Gorela je namreč njega dni kmečka hiša, in ker se ni nikdar nobene nevarnosti ustrašil, kadar je bilo komu pomagati, je pri tem ognji revo dobil, ktero je vse svoje živne dni voljno nosil. Ljudje so ga potem nar lože imenovali rekoč: „Kanonik z rudečimi očmi“. — Ravno je mislil blagi gospod višje službo ljudskih šol oddati, ker mu je v 73. letu starosti že pretežka hodila, in si je namenil svoje posljednje dni med svojimi nar ljubšimi šolarji — mutastimi gluhaki — preživeti ter za njih pravo podučenje skerbeti, — kar je previdnost božja drugače sklenila.

Prevzdignil se je starček pri nekem delu in jel je kerv pljuvati. Le malo dni je bolan ležal, pri zdravi pameti do posljednega diha. Na zadnjo uro je še vstal in šel sam molitvinih bukvic iskat, iz katerih je si dal molitve za umerjoče brati. Molil je, in med molitvijo se za žilo na roki prime, šteje vdarke ter čuti, da ura življenja doteka. „Ravno zdaj umerem!“ — je djal, globoko izdihnil — in po njem je bilo.

Umerl je 29. aprila 1847. Na sv. Filipa so ga pokopali.

Vajen ubožno živeti, in bolj za druge, kakor sam za se skerbeti, tudi po smerti ubogih ni pozabil. Osnoval je za vedne čase štipendijo za uboge dijake, ki vsako leto 50 fl. znaša. Tudi šoli za mutce je lepo sporočilo podaril iz svojega premoženja. —

Domovina naša je zapisala Staniga v versto tistih mož, katerih spomin bude živel od véka do véka!

Dostavljamo h koncu tega popisa še pesmico, ki nam jo je rajniki 27. julija 1843 za „Novice“ poslal, ko je prvi sostavek Vertovcov v Novicah „Hvalo vinske terté“ bral. Ko nam je starček pesmičo poslal to, ktera je bila njegova poslednja, je živo veselje nad tem razodel, da so „Novice“ takrat pesmi njegove v misel vzele, rekoč: „Vaš preprijazni spomin me je mojstra-skaza v pesništvu tako nadušil, da sem se še enkrat spravil na Pegaza; sprejmite to drobtinico blagovoljno, pa ne sodite je preojstro, zakaj pojem le, kakor mi serce veli; ušesa so mi edino merilo, in slovnica mi ni zmiraj v glavi, kakor bi mi mogla biti“. Naj sprejmejo tedaj častiti bravei to pesmico v blagomil spominek domoljubnega starčka; ona je tudi iz slovstveno-zgodovinskega obzira zato zanimiva, ker je poslednja njegova bila, rojena iz prvega spisa, ki je v natisu od nepozabljivega Vertovca prišel na beli dan.

Hvalo vinske terté.

Slišal sim, tertica, undan hvaliti
 Tvojo dobrotljivo žlahno lastnost;
 Pesem tud jest ti želim pokloniti,
 Močno pa vstavlja me siva starost.
 Dvajsetkrat tri ino zraven deset
 Štejem življenja pretcklega let.

Stvarnik je tebi šibkost scer odmenil,
 Dal ti pak čednost, ki vredna več je.
 Jest tud šibak — sim pa vender le sklenil,
 Kakor premorem povzdigniti te.
 Bom scer le vstarane strune glasil,
 Morde pa močniga pevca zbudil.

Nimaš ko Evino drevo lepote,
 Ktero že prvi je človek častil!
 Pojem pa tvojiga grozdja dobrote,
 Sladko je Noe že vinčice pil.
 In že Melhizedeh zidal oltar,
 Kruha in vina prinesel je v dar.

Kakor nar žlahniši sad so kazali
 Mozesu daleč poslani možje:
 „Grozdje, lej! tako je tam, so mu djali,
 Kjer nam dežela obljubljena je!“
 Tak se clo zemlja v pušavi časti,
 Ki te, precenjena terta! rodi.

Vino — prav' pismo — serce st'ri veselo,
 Šibki in trudni se z vinam krepčā,
 Kak bi brez vina veselo se pelo?
 Tudi bolniku se kapljica dá.
 Pavel že zdavnaj je Tita učil,
 Sladko brez skerbi naj vince bi pil.

Tebe lepo so že nekdam hvalili,
 Revno če tudi le drevice si,
 Vino so sveti možaki že pili,
 Vino vsakteriga serce zbudi.
 Nimaš lepote, ponižno živiš,
 S sadam pa svojim dost dobriga st'riš.

Pozno začenjaš bersti poganjati,
 S perjem pokrivaš svoj ljubljeni sad;
 Nočeš se v cvetni lepoti kazati,
 Nočeš ko drugi v nji hvale iskati!
 Ti si, kot v pismu besede rekó:
 „Vsakdo po sadji spoznaval se bo“.

S perstenci zvesto se germa oklanjaš,
 Ki v podporo je tebi bil zbran,
 Težka se grozdja na njega oslanjaš,
 Dok ne približa se terganja dan.
 Tačas se grozdje na sonci zori,
 In kar je le živiga, se veseli.

Terta s sladkostjo si svet veselila,
 Vdaj se pokoju, ker jesen je tle,
 Šibkim in starim in trudnim si bila
 Moč in tolažba in pa veselje.
 Kdor je tek spolnil dobronljiv ko ti,
 Zime pokoja naj se veseli!

Mirno počivaj, dobronljiva mati,
 V zimi, ki stvarnik u pokoj je dal,
 De boš zamogla tud h letu nam dati
 Dobriga vinca obilni bokal.
 Ako jest starček v tem času zaspim,
 Tebe še v smerti hvaležen častim.

Jur. Sarsely

Juri Japel. *)

Ma Krajskem je pod visocimi gorami majhno pa prijazno mesto Kamnik, okolj pet ur hodá od Ljubljane, slavna zibel mnogo imenitnih mož, med kterimi se je tudi Juri Japel 11. aprila leta 1744 rodil.

V Kamniku je samostan Franciskanov, kteri so se od nekdej pridno s šolami pečali in ubogim mladenčkom poverh nauka še živež zastonj dajali. Verjetno je, da tudi rajni Japel je početni nauk v svojem rojstnem mestu dobil. V višje šole se je pa nadepolni Japel v Ljubljano podal, kjer so tisti čas očetje Jezuiti učili. V šolah njih se je Japel učil modroslovja in bogoslovja, izučil se je mnogoterih jezikov starodavnih in sedanjih evropskih narodov; znal je jezik nemški, laški in francozki, pa tudi slovenskega svojega maternega jezika zaboravil ni. Izuril se je pod vodstvom Jezuitov v njih semenišču za duhovski stan, in dosegel je čast dohtarja sv. pisma.

Kakor mila vijolica, ki na skrivnem cvetě, je Japel od svojih mladih dni duhovsko službo zvesto opravljal, in bil žlahtnemu kamnu podoben, ki se na skrivnem svetl. Služil je iz perva v Terstu 12 let za kaplana; izvolili so ga potem ljubljanski škof zavolj učenosti in žlahnosti serca dvornega kaplana in svojega tajnika.

Združena moč veliko premore, in majhne stvari v braterni slogi velike izrastejo. Tako je tudi v Ljubljani sloviti pisatelj našega slovstva,

*) Svetli knez in škof lavantinski Slomšek so nam prijazno podarili podobo Japelново. Naj tudi iz življenjopisa, ki so ga spisali, dovolijo posneti čertice v „Koledarček“.

oče Marka Pohlin, malo društvo učenih mož osnoval, da bi zapuščeno slovenščino obdelovala. Mnogo bistrih glav se je bilo združilo v to lepo delo, in vesela spomlad je po njih slovenščini zasijala. Poslovenili so mnogotere koristne bukve, ktere še sedaj, če ravno po redkem, se po Slovenskem nahajamo: na priliko „Opravk človeka“ v Ljubljani 1781 Janeza Nep. Čupika „Pridige“ na Dunaju 1785; „Kmetam za potrebo in pomoč,“ na Dunaji in več drugih. Tudi pesme slovenske so takrat kovati skušali, in med njimi jo je rajni Baland Vodnik vpervič po slovensko zagodil. Teh delavnih družbanov mlade slovenščine bil je naj pridnejih soudov jeden naš rajni Juri Japel.

Bilo je pa v tistih časih Slovencom sv. pisma poslovenjenega močno potreba, posebno duhovnim pastirjem, kteri so še celó slabo slovenili in kruh besede božje vernim sploh slabo lomili. Imeli so tam pa tam sveto pismo znanega Jurja Dalmatina; al v njem je bila med pšenično luljka luterske vere vsejana, in tako skrivno čitanje božje besede preprostim Slovencom za toliko nevarnejše, za kolikor vikše so bile želje sveto pismo brati. Japel na bistra glava to potrebo jasno vidi, in njega serce sklene se berhkega, pa tudi težavnega dela lotiti: posloveniti namreč sveto pismo stare in nove zaveze, da bi Slovencom ne bilo potreba po prepovedanem sadu segati. Da bi pa ne opešal v težavnem delu, si je modri Japel dobrega tovarša poiskal — slavnega Blaža Kumardaja, tudi iskrenega Slovenca iz Bleda na Gorenskem doma. Ta dva moža sta si v roke segla in sklenila sveto pismo Slovencom v domačem jeziku podati. Kar sta sklenila, sta tudi srečno dopolnila.

Naj bi se pa beseda božja prav poslovenila, po razumu svete katoliške vere vbrana, in vsake pomote ovarovala, je bilo šest presoditelov odbranih in naprošenih, kteri so se po štiripot v tednu snidovali v presojo poslovenjenega svetega pisma. Po velikem trudu teh mož je prišel leta 1784 v Ljubljani I. del sv. pisma novega zakona na svetlo. V ravno tistem letu je bil II. del nove zaveze natisnjen.

Japel ni bil le priden pisatelj, temuč tudi učenik in skerben dušni pastir. Pri sv. Petru v ljubljanskem predmestji je bil duhovske zaloge

Šilingove oskerbnik in vodja duhovstva. V tem času so ga škof med svoje svetovavce vverstili. Od leta 1793 do jeseni 1795 je bil fajmošter in tehant pri sv. Kancijanenu na Ješči blizo černuškega mosta. Iz Ješče se je preselil za tehanta v Naklo, eno uro nad Krajnom. Povsodi je skerbno pastiril ter bil dober dušni oče svojim duhovskim otrokom. Njegove pridige so bile prav po domače zložene. Ako ravno je bil Japel visoko učen mož, se je vendar znal v svojih podukih tako ponižati, da ga je vsako dete lahko razumelo.

Vekša pa ko je pravičnega moža vrednost, vekša je tudi njegova ponižnost, ako je mož po volji božji. Tak je bil rajni Japel. Koristne njegove bukve, osebne zasluge in izverstne dušne lastnosti so bile tudi svetlemu cesarju znane, in zlata svetinja mu je bila poslana. Poklican v Ljubljano častito znamenje prejet, se je pešec podal na pot — kakor sem slišal pripovedati. Po cesti se za njim pripelja gospod, kateri se je ravno na to slovenost v mesto nameril. Vgledaje ponižnega Japelnega pešca ga prijazno povabi, naj se z njim pelja na častito obhajo, ktera je njemu veljala. Blažen mož, kateri več velja pred Bogom in pri pravičnih ljudih, kakor se sam obraja! Le on lahko zadovoljno in veselo živi, kajti več prejme kakor po svojih mislih zasluži in želi.

Kakor skerbno je Japel v cerkvi učil, tako neprenehoma si je doma glavo lomil, in obljubim, da mnogo noč je prebudil, da je toliko učenih, obširnih bukev spisal. V tem času je sveto pismo starega zakona dogotovil, in v Ljubljani od leta 1791 do 1802 na svetlo dal. Pri poslovenovanji stare zaveze je imel nekoliko pomočnikov, zakaj toliko delo moč enega moža preseže. Njegovi sodelavci in naše hvale vredni možje so bili verh Kumerdaja Blaža iz Bleda, vodja ljubljanskih šol in potlejnega c. kr. ogleda ljudskih šol v celsem krogu na Štajarskem, tudi Jožef Rihar, fajmošter pri sv. Petru v Komendi, Jožef Škrinar Ljubljancan, fajmošter pri materi božji pred mostom v Ljubljani, Modest Šraj, fajmošter pri sv. Jakobu na Savi, Anton Travn iz Doba, dohtar sv. pisma in fajmošter na Ješči, in Matevž Wolf na Bohinski Beli. Pa vsem ovim marljivim sodelavcom je bil Japel oko in pero, kateri se je naj

več trudil, in verh svetega pisma še več potrebnih in koristnih bukev Slovencom podal, katerih naj imenitneje so: „Veliki katekizem v prашanjih in odgovorih“. V Ljubljani natisnjen 1779, v drugič 1787, v tretjič 1793, v četertič 1809. Kako močno je ljudem s tem katekizmom vstregel, pričajo njega mnogi natisi. Na dalej je spisal: „Zbrane molitve“ v Ljubljani natisnjene 1786, ki se blezo redko med ljudmi nahajajo. „Listi in evangelji“, v Ljubljani 1787; v drugič 1892; v tretjič 1806 natisnjeni. „Cerkvene pesmi, litanije in molitve“, natisnjene v Ljubljani 1788. „Pridige za vse nedelje“ I. in II. del v Ljubljani 1794. Vse te pridige je iz tujih jezikov prestavil, posebno iz laškega, ki ga je popolnoma umel. — poslednje njegovo znano delo bilo je iz latinskega (*Piscatores hominum*) poslovenjena pesem: „Ribiči ljudi“, ktero je v duhovščnici zgotovil in pri Janczu Leonu 1803 v Celovcu natisniti dal.

Nahaja se v knjigah rajnega Japelna in njegovih tovaršev marsikaj v besedi, kar bi lahko boljše bilo. Saj se med čistim zernjem vselej kaka smet najde, in pisatela ni, kateri bi svojih posebnost ne imel.*

*) Razun Japelnovih spisov, ki so v natisu beli dan zagledali, jih je še nekoliko v rokopisu ostalo.

Tukajšna licealna knjižnica shranuje: obširno nemško slovensko slovnico v celih 388 polah pod naslovom: „*Slavische Sprachlehre, das ist, vollständiger Grammatikalunterricht von der krainerischen und windischen Sprache, wie sie in Krain, in dem österreichischen Litorale, in der Grafschaft Görz, in Steiermark und Kärnthen gesprochen wird, oder vielmehr gesprochen werden sollte, dann wie sie von den Kroaten, Dalmatiern, Slavoniern, Böhmen, Pohlen und Russen leicht verstanden werden kann. Verfasst von Georg Japel, Dommherrn und Schuloberaufseher des Gurker Bisstums. Klagenfurt den 2. Jänner 1807*“ — potem „*Arcticae Horulae Adami Bohorizh A. 1584 Vitebergae vulgatae nunc Redivivae seu Tractatus comprehendens Elementa linguarum principalium slavicae originis, videlicet Carniolicae seu Vindicae, Croaticae, Slavonicae, Dalmaticae, Bohemicae, Polonicae et Moscoviticae*“; — in „*Odgovor na vprašanje, kterege slovanskega narečja je treba otroke napred učiti za lažji razumevo Rusovskega, Pol-*

Človek si na svetu mnogokrat želi, kar bi mu škodovalo, ako bi se mu po volji zgodilo. Tudi rajni Japel je iz Ješe za imenitno faro leskovško zunaj Kerškega na spodnjem Krajskem prosil, pa je ni dobil; al iz Naklega je bil v višo službo v Celovec na Koroško poklican, in v jeseni leta 1799 za korarja stolne cerkve povzdignjen, zakaj zasluge njegove so tudi po stranskih deželah slovele. Tudi v Celovcu je bil visoko spoštovan in ljubljen na strani svojega rojaka, prijatelja in podpornika slavnega žigata Hohenwarta, potlejnegga škofa v Lincu na gornjem Avstrijskem. Izvolili so ga vodja mladim duhovnom v celovškem seminišču, katerim je že gori imenovano latinsko pesem „Piscatores hominum“ poslovenil. Poznej je bil Japel viši ogleda ljudskih šol kerške škofije.

skiga, Pemska, Dalmatinska, Hrovaška in vsih družih slovan-
skih narečij?⁴

Tukajšni muzej hrani tudi nekoliko Japelovih rokopisov, kateri spričujejo, da resni gospod je zraven pobožnih pesmic včasih tudi kakešno šaljivo in okroglo zapel; prestavil je namreč pevsko igro ali opero, „Artaxerxes“ od P. A. Metastasia iz talijanskega, in nekatere pesmi Mos. Mendelsohna, Gellerta, Kleista in Hagedorna; zložil je pesmico „kako se na Krajskem proso mane“, „otročje postelje na kmetih“ i. t. d. Da je Japel znal tudi humorističen biti, se vidi v poslednjic imenovani pesmici, v kateri nadloge očetovske šaljivo takole popisuje:

Pervič morem jest kupiti	Kar bo meni še ostalu,
Kurjih jaje pehare tri,	Bo v botrinji gori šlu,
Drugič morem tud dobiti	Kaj se bo kaplanu dalu,
Polhen kurnjek kokoši.	Kaj še tudi mežnarju?
Tretjič morem speč' pustiti	Nekaj bodo botre spile,
Nar manj pet ali šest pogač,	Kadar k ženi pridejo,
Tolkaja vina tud kupiti,	Nekaj bodo dékle zliše,
De bom kmalo res berač.	Kadar piskre vbijejo.
Kej so cule in plenice,	Kej je to, kar bo potreba
Kej je zibel in povoj?	Noter v kopel babci dat?
Kej so kape in tančice,	Kej še to, kar ni potreba,
Kej je mir in pokoj moj?	Pa se vendar more dat!

Zdaj se tú, prijatelj, zgledaj,
Kako ubog'mu možu gre! itd.

Bilo je svoje dni korarstvo kerške stolne cerkve toliko imenitno, da so le mašnike žlahnega rodu korarji bili. Pervi prostanec, ki je med žlahne rojake kerških korarjev stopil, bil je rajni Jakob Pavlič, poznej knezo-škof kerški, imeniten in slaven mož, kterega je mati vboga na poti pod nekim poljskim križem porodila; drugi prostancov je bil rajni Juri Japel, kteremu ni število plemenitih dedov, marveč plemenitost učenosti in čednosti, in pa število zaslug stezo na više verstilo. Da so ga mnogi v zavidu pisano gledali in za tujca imeli, ni nič novega; saj vsak kosec kruha svoje zavidovce ima; celó deželsko poglavarstvo se je tedanjemu knezo-škofu pošvaralo, zakaj da niso domačina v korarja izvolili. Pa tedanji knezo-škof Francišek Salm niso poslušali protivnikov, ampak so se ozirali, kakor poterdivni list 9. oktobra 1799 pravi, le na zasluge, ter so ga v korarja povzdignili in poterdili, zaupaje, da bode Japel lepo dopolnil, česar so si viši pastir od njega nadjali. In to je zvest služavnik božji tudi storil, kterega ni viša čast napihnila, ne imenitnejša služba v lenobo zazibala; ostal je priden in ponižen delavec v Gospodovem vinogradu.

Bila je pa ponižnemu Japelnu še imenitnejša služba namenjena, v Terstu škofov sedež posesti in pastirsko palico zapuščene cerkve sv. Justa prejeti. Al previdnost božja je drugač sklenila. Veseli glas, da je Japel za teržaškega škofa izvoljen, mu na mertvaškem odrudoide. Umerl je 11. oktobra 1807, in pri sv. Rupertu za Celoveom počiva od svojih blazih del; hvala pa mu v lepem spominu Slovincov živi.

Ako pomislimo čas, v kterem je Japel živel, in preštejemo njegove spise in obsirne in težavne dela, se lahko prepričamo dobrega duha, kteri ga je za njegovo ljudstvo oživiljal, in po vsej pravici moramo spoznati, da rajni Japel je bil igla naj iskrenjših rodoljubov naših, kar jih je kdaj slovenska zemlja nosila.

Lepoznanske drobtinčice.

Sorica in pa Soričanje.

Sorica.

Na severo-zahodu kranjske vojvodine, konec selške doline, kakih pet ur hodá od škočje Loke na Gorenškem, se pride ob rečici Sori pod hrib Počivalo ali Rošt.

Vprek tega hriba se vije cesta z mnogimi krivinami semtertje, tako, da čez pol ure se dospe verh Počivala. Še nekoliko korakov tje na desno po verhu — in pred teboj se razprostira eden naj lepših planinskih krajev na Kranjskem. Dolinice in doline, hribčiki in gore, planine in gojzdi, senožeti in njive — samo ravnega nič — vse se lepo med seboj verstí. Zadej vidiš visoko planino, z lesovjem pokrito Jelovico, ktera se razteguje od Kroke proti zahodu celó do nemškega Rovta na Tominskem, in ti, nevošljivka, zakriva romantični Bohinj in velikanski Triglav. Na desno kipi proti nebu goli Rakitovec, na levo rastlinarjem znana Černa Perst in pa visoki do verha s travo poraščeni Pórezén, s kterega se ti dalječ po Talijanskem razgled odpira.

Ravno pred teboj pa so soriške vasi: Zgornja in Spodnja Vas (Ober- und Nieder-Dörfle), s cerkvijo in farovžem, Zgornje in Spodnje Danje (Ober- und Nieder-Hueben), Zaberdo (Hinter'm Eck) Ravne (Ebelein)*), in pa Torka, ktere po hribih nastavljene med gojzdi, njivami, pašniki in senožeti so ti uzor pravega planinskega kraja.

Tukaj prebivajo po 81 hišah

Soričanje.

Vseh skupaj jih je okoli 900 duš. Močni in čversti korenjaki, bolj velikanom podobni pričajo s svojo terdno rastjo, kako zdrav je ta

*) Samo po imenu, ne pa v resnici.

kraj. Oni so nemškega rodu, tiroljski naselniki, kakor pravijo, iz iniške okolice. Kdaj, kako in pa zakaj da so prišli v te kraje, ne vem prav za gotovo, ker nimam izvirnih spričeval pred seboj, in ker tudi Valvazor od njih menda nič ne piše. Toliko je gola resnica, da so Soričanje z Nemško-Rovtarji na Tominskem enega rodu in pa iz enacega kraja domá, kar priča enakost jezika in pa enakost priimkov, ki se nahajajo v Sorici in pa v nemškem Rovtu. Nemško-Rovtarji pa so bili že v 13. stoletji tam, kjer so dan današnji. To nam terdi izvirno pismo oglejskega patrijarha sv. Bertranda, ki je vladal oglejsko cerkev v Vidmu od leta 1334 do 1350. To pismo hranuje neki kmet v vasi Grand. Podpisano je bilo 1. aprila 1346. V tem pismu je bil imenovani patrijarh prebivavec Koritnice, Tertnika, Steržišča, Granda in družih Rovt poterdil vse tiste pravice, ktere jim je bil dodelil že njegov prednik, patrijarh Bertold, ki je oglejsko cerkev od leta 1218 do 1251 vladal, (čigar pismo jim je pa bilo pogorelo v nekem požaru), proti temu, da so mu mogli ob vojski varovati tominski grad. Sicer niso plačevali nobenega družega davka; zato so se tudi menda njih slovenski sosedje Davčarji in Poreznanje (ker so davek ali pa porez plačevali) imenovali in se še zmeraj tako imenujejo, dasiravno dan današnji vsi enaki davek (porez) plačujejo.

Vse to nam terdi tudi Soričanov ustno izročilo. Sami pravijo, da so že čez šest sto let v teh krajih, ter pripovedujejo, da so se njih predelje v neki vojski junaški bili za rimsko-nemškega cesarja, ki jim je po tem, poplačati njih hrabrost, te kraje v last dal. Dan današnji so vsi Soričanje podložni loški gosposki. Kar duhovske stvari zadeva, bili so šteti nekđaj v selško faro in od tam oskerbljevani. Pa tudi tam so bile farne bukve večkrat pogorele, zato je zastoj vse sledenje. Od leta 1655 pa so sami svoji, neodvisni od Selc, in zdaj imajo dva duhovna: fajmoštra in pa kaplana.

Njih jezik.

Njih jezik je nemški tiroljskega narečja, ki se pa, ker so jim Slovenci od vseh strani sosedje, čedalje bolj habi in zgublja, tako, da

se je že od nekdanj zavolj Davčarjev, ki so terdi Slovenci in šteti nekoliko v soriško faro, v cerkvi slovenščini popolnoma umaknil. Seboj govore, zlasti odrasčeni, še zmiraj nemščino, ki je pa zelo zelo namešana in kerpana s slovenskimi besedami. Zanimivo je to, da starši z otroci, dokler niso bili pri prvem sv. obhajilu, le slovenski govore, zato da otroci lažej pri nauku izhajajo. Kadar so pa pri sv. obhajilu bili, vprežejo nemščino, in jo še zmeraj tako terdijo, da se tudi pričo duhovnov ali ptajeov seboj le nemški pogovarjajo, in po vsej fari ga ni odrasčenega Soričana, ki bi jezika svojih očakov ne znal govoriti. (Tako naj se popravijo tudi tiste besede lanskega „Koledarčka“ na strani 50., ki pravijo, „da je malo Soričanov, ki bi jezik očakov svojih še razumeli“.)

Kolikor sem jez prilžnost imel soznaniti se ž njih nemščino, sem spoznal, da je mnogo bolj podobna pravi nemščini, kot pa kočevščina. Samostalne imena in glagole sklanjajo in vpregajo precej pravilno; imajo pa tudi mnogo čistih besed še, ktere so pravi Nemci iz književnega jezika že zdavno izbrisali, na priliko, namest „Comunion“ pravijo prav po starinski: „Brotbruch“ itd. Glasnike spreminjajo nekoliko, pa vendar ne vselej, na priliko: a v ou, u v ū, ō v i, e v a; soglasnike tudi, na priliko: b v p, s v š, z v ž, c v č, v v f, w v b.

Naj bolje pa bodo častiti bravci spoznali jezik soriški in njegove spreminjanja iz „Očenaša“, ki sem ga spisal, kakor mi je bil narekovan. Glasi se pa takole:

„Fouter ünšer, pišt me himel, hajlig šaj dajn noume, kim c' ūrč dajn kiningrajh, daja bile geših, bi me himel. avšou auf der berl. Gib ünš hajt ünšer oltaugige prot, fergib ünš ünšere šulden, ašov bir fertloušen ünšern šelmanen, fir ünš net in di feršuheng, šon-deru läše ünš fom ourgen. Oumen“.

Kakor pa ni Soričana, ki bi nemški govoriti ne znal, tako govori tudi vsakdo po slovenski, vendar pa nekteri silno okorno in neokretno. Oni v slovenskem nimajo dvo broja, ne glagolov terpežnih

ali ponavljavnih; Soričanje ne nosijo, ne vozijo, temuž zmiraj le peljejo, nesejo itd. Včasih povedó tudi katero prav narobe in smešno, kakor tisti Soričan, ki je slišal, da pravimo píru po slovenski vol (ol) in je prišel v kerčmo, ter vsedši se za mizo ukaže prinesiti polič — bika.

Njih dela in pa opravila.

Živé se Soričanje od kmetijstva, še bolj pa od živinoreje. Njih zemljišča niso ravno velike in prostorne, in ker je samo enkratna setev, tudi ne pridelajo toliko, da bi celo leto s tem pridelkom izhajali. Kolikor jim pa pri kmetijstvu premalo hodi, si pa pridobivajo s skerbno živinorejo. Ker imajo lepe senožeti domá in po planinah v Jelovici, in pa neprecenljive pašnike domá in po Póreznu, zato lahko gleštajo veliko živine, s katero zares lepo ravnaajo, rekel bi, lepše, kakor marsikje drugod z ljudmi. Konje, kar je skoraj čudo v teh goratih krajih, imajo težke, rejene in pa lepega velicega plemena. Vozijo ž njimi po tako gerdih in stermih potih, da, viditi to, človeka groza obhaja, in vendar tako varno in lahko, da se nikoli ne sliši od kake nesreče. Govejo živino imajo srednjega plemena, in posebno voli so tako rejeni, da so okrogli kot sodčiki. Imajo jih pa le do tretjega ali četrtega leta, potem pa jih prodajo, ker so si v tem spet mlade pridredili. Da se kupca za lepo živino ne manjka, in da se tudi dobro plačuje, to se tako vé. Le škoda, da vole še zmeraj le za roge vpregajo. Vse prigovarjanje, naj bi to opustili in se jarmov posluževali, je bob v steno! Iz kravjega in nekoliko tudi iz kozjega mleka delajo maslo za dom in pa za kupčijo, kterege vsako leto na cente in cente v Gorico in Terst spečajo; iz skute pa si napravljajo še nekaki sir, kterege tudi vsako leto veliko prodajo. Ovce si špogajo samo zavolj volne, iz ktere delajo sukno za domačo vsakdanjo obleko. Pražna obleka možkih in žensk kaj pa da mora biti iz kupljenega blaga inostranih dežel. To pa je tudi krivo, da veliko dnuarja vsako leto iz Sorice gre, in da njih blagostanje od dne do dne bolj hira in peša. Vendar pa je zmiraj še vkljub potratnih oblačil in slabih letin več prav terdnih kmetov med njimi.

Nektere posebnosti.

Posebnih navad in šeg nimajo, in če so jih kdaj imeli, opustili so jih večidel in osvojili si slovenske, na priliko: koleda, kres, šege o svatbah, botrinjah, pogrebščinah, tudi obleko itd. Može in ženijo se najraje med seboj, ker sosedne Slovence blezo od nekdanj, ne vem, zakaj? po strani gledajo, in če se tudi kdo med njimi nastani, niso ž njim tako vljudni in pa prijazni, kakor s svojeci. Častni so posebno, in kar hitro se jim zameriš, ako jih, če tudi po pravici, grajš, očitovaje jim kakošno napako. Njih lepe lastnosti so še posebno zvestoba tudi v malih rečeh, udanost in pokorščina gosposki, natanjčnost v odrajtvilih in pa zaslužčnost in varčnost, kolikor je potrata z obleko ne podkupuje. Pijanca in posebnega zapravljivca med njimi ni. Lepo je tudi to od njih, da imajo čedne in snažne hiše zunaj in znotraj; ravno to velja tudi od cerkve. Mladina je od nekdanj pošteno in sramožljivo živela, kar terdijo še stari ljudje in pričajo farne bukve. Al novejšo dobo so posebno mladenči pri dervarjenji v Jelovici našli in domú zasejali mnogotere napake, ktere jim madežvajo njih prvotno poštenost in pravost.

Sklepaje ta popis, moram, akoravno iskreno spoštujem svoj materni jezik, vendar le svoje mnenje izreči: naj bi se tú v šoli po predvidnosti zraven slovenskega jezika nekoliko prostora tudi nemščini privoščilo, ker so učenci že tako otroci nemških staršev, in ker jim ona povsod, pri vojaščini in drugod, mnogo koristi, zakaj gotova resnica je in bo: kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš.

V Sorici v jeseni leta 1855.

Andrej Likar.

Kerst ob smerti.

Pred nekimi dvajset leti sta živela v Rimu mož in žena sive starosti. Bila sta uboga, pa serčna ljubezen jima je olajševala zakonski stan in sladila življenje. Ves Rim skor ju je poznal. Vsako jutro sta obiskovala skupaj cerkev sv. Petra, ter sta molila pobožno. Napravljena

sta bila sicer po navadni šegi, al po začrnelem licu je bilo lahko soditi, da nista Europejca.

V hiši nedavno umerlega gostoljubnega konzula Küstner-a pride neki zimski večer, ko se je bila ravno zopet obilna množica sošla, med drugim tudi pogovor na omenjena začrnela zakonca, in ker gost zapazijo iz konzulovih besed, da mu je znana vsa nju osoda, ker je je sam iz nju lastnih ust slišal, mu ne dajo pred mirú, dokler jim ne pové kar vé. Konzul začne potem takole pripovedovati:

Konec preteklega stoletja pride v Paragvaj v južni Ameriki neki prileten misijonar; dobro naučivši se jezik ondotnih prebivavcov jih mnogo pripelje v krilo katoliške cerkve. Glavarji ondotnega naroda, kateri še niso bili pozabili, kako silno so jih mnogo let Španijolci terli in derli, pa so se bali, da bi po rasprostiranji ptuje vere svoje svobode in lastnine zopet ne zgubili; — sklenejo tedaj, duhovnika umoriti. V to kervavo delo odberejo med saboj nekega Indijanca, po imenu Melutic-a, ki je bil pogumen mladeneč in pola živega sovraštva do kristjanov. Večkrat se je priplazil k bajtici duhovnika in razbil mu britko martro, ktera ga je opominjala nesreče in razpada njegovega poprej srečnega naroda.

Melutic je že zdavnej ljubil mlado Velido, hčer nekega mogočnega poglavarja. Ker pa je bil mladeneč reven, mu oče hčere svoje ni hotel dati; al zdaj mu obljubi ljubico, ako mu prinese glavo duhovnika.

Ko se je bil Melutic po šegah svojega naroda na to kervavo delo pripravil, se napoti k bajtici duhovnika, ktera je stala na prijaznem homeu, poleg nekega gojzda. Večerni mrak je že pokrival s svojimi tamnimi perutami trudno zemljo. Medpotoma pa se Indijancee oberne in se poda po nasprotni stezi. Gualo ga je namreč serčno hrepenenje, da obiše poprej še svojo drago Velido, ktero je necej s svojim kervavim delom zaslužiti upal.

Vesela ga sprejme, — al kmali ga vsa preplašena vpraša: „Čemu ti je zdaj o pozni noči orožje? Kaj namerjaš?“

Melutic posmehljuje se odgovori, da si želi necej ljubico zaslužiti. Al plaha Velida ga zaverne: „Nesrečnež, hočeš li biti ubijavec?“

Prime ga za roko in začne z milim glasom: „Verzi proč orožje, ako me ljubiš; verni se nazaj na svoj dom in ostani ondi, dokler v jutro zlato solnce ne izide. Gotovo ti juter groza ne bo pripustila speljati, kar necoj misliš; vedi, da vsakemu napčnemu delu sledi kesanje, in nikdar se ne dá kri oprati z roke, ktera jo je prelivala.

Melutic odmaje z glavo ter reče: „Poglavarji naši to tirjajo od mene; oni so stari in modri, in ne vелеvajo nič napčnega; saj ne bom ubil nobenega svojih, ampak belega, sina onih prokletih, ki naš narod tarejo“.

Velida obledi. — „Nikar ne ubijaj belega“, ga prosí z jokajočim glasom. „Bog ga je poslal; iz njegovih ust se izteka modrost, in jaz ga resnično spoštujem“. In oklene mladenčca z svojima rokama, kakor da bi ga hotla s tem od kervavega dela zadržati, — al Melutic se jí izvije iz rok in gre.

Urno stopa zdaj proti bajtici duhovnika, — al vedno glasnejši je bil jek, ki se je odmeval od prošnje Velide v njegovem sereu. Nekako iznemirjen in negotov v svojem sklepu dospě do bajtice duhovnika. Ko o mesečnem svitu zapazi klečečega opravljati v globoki pobožnosti večerno molitev, — ko zagleda sive lasce pobožnega starčka, kako se mu častitljivo čez rame razlivajo, kakor da bi hotli varovati zastarelo truplo njegovo, — ko vidi čelo, na katerem je neka tužnost s spokornostjo kranjevala, — ko na vsahnjenem licu zapazi sled britkih težav, zapusti Indijanca serčnost, da bi duhovnika umoril. Verže meč od sebe, stopi k molečemu duhovniku in reče: „Starce! naši poglavarji so razsodili, da pogineš. Smert te čaka. Beži in zapusti našo zemljo. Ne dalje od tod, na bližnji reki je čoln; v njem se odpeljaj k svojim ljudem. Ako tú ostaneš, ti je smert gotova“!

„Sin! — odgovori starček — naj jim Bog odpusti; ako so mi smert odločili, se je ne bojim“.

„Beži beži! — reče Indijanec — lepo te prosim. Tisti, ki te ima umoriti, že je odbran. On ljubi hčer enega naših poglavarjev, in Velida, zala kot juterna zarja, mu bo v plačilo, ako doverši nalogo svojo; če ne,

zapade sam grozoviti smerti. In vedi! tisti odbranec sem jez. Zatoraj beži, beži, da ne pogineš ti in jez!“

„Serčno te milujem, dragi moj, in ti tudi odpuščam hudodelstvo“ — odgovori mirno duhovnik.

„Starček — zaveka Indijanec! — čudim se nad tvojo serčnostjo; smili se mi tvoja starost in strašijo me tvoji beli lasje. Usmili se mene in zapusti urno našo zemljo; vedi, Velida je nar lepša žena našega naroda, in jez jo ljubim bolj, kakor ti ljubiš svojega Boga!“ —

Melutic te besede izustivši se začne kot šiba tresti, ker sliši človeško šeptanje v daljavi. Ves bled skoči na prag bajtice, in še bolj tanko posluša.

„Starec! — reče zdaj duhovniku, dvigajoč svoj meč, ki ga je bil pred na tla spustil — moji tovarši se bližajo . . . slišim njih hojo . . . zadnji čas je . . . beži!“ —

Strašno se je mladi divjak sam seboj bojeval. Kolikor ga je držilo domoljubje, da merzi na duhovnika, toliko mu je starčkova hladnokernost oslabovala serčnost. Dvigne meč nad klečečega duhovnika, pa ga zopet spusti, in nagovarja misijonarja k begu. Starček pa je v tem mirno molil.

Vedno bliže in bliže se pomikujejo divjaki. Melutic ima zgubiti ljubico in življenje, ako ga zapazijo plašljivca, toraj se ohrabri, popade serdito molečega starčka in z odbernenim obličjem — mu porine meč v persi.

Starček se zgrudi in zavali ubijavcu k nogam; mladeneč pa stoji preplašen, samo žablja se mu gibljejo in mertvaški pot mu čelo zaliva. —

„Bog naj ti odpusti, kakor ti jez odpuščam — pravi z umerjočim glasom duhovnik — in naj ti razsvetli s svojo sveto resnico dušo tvojo!“

„Starec! — reče začudenja presunjen mladeneč — tvoj Bog mora biti velik in mogočen, ker ti podeluje toliko krepost, da odpuščaš svojemu ubijavcu. Čuj! da će odslej tvoj Bog tudi moj Bog biti!“

Zdaj duhovnik napne svojo zadajo moč in se dvigne na kolena.

„Poklekni!“ — pravi s slabim glasom, pomoči roko v blagoslovljeno

vodo, dvigne jo nad glavo skesanega Indijanca in ga kersti. Potem se zgrudi in izdihne dušo.

Indijanci, ki se prišli gledat, je li Melutic doveršil svojo nalogo, zagledajo o mesečnem svitu starčka ležečega v svoji kervi, toraj zaženejo veseli vriš in se vernejo urno nazaj. Melutica niso zapazili v tami s pripognjeno glavo klečečega poleg žertve njegove. —

Čez dolgo še le se tiho vzdigne, skoplje jamo poleg bajtice, in pokoplje ubitega duhovnika.

Zora se je bila že zarudila na obzorji, ko Melutic pojišče svojo Velido.

„Ti si ga umoril — zajoče groze plaha devica — beži ubijavec, da se me ne dotakneš z svojimi kervavimi rokami vedi, da tudi je z sem — kristijana.“

„Ne preklinjaj me, Velida! — odgovori mirno Melutic — starček mi je odpustil in blagoslovil me. Bog njegov je velik, in je zdaj tudi moj Bog, ker umirajoč že me je starček kerstil.“ —

Kakor blisk obsijejo z veseljem te besede objokane lica Velide, in potem, ko ji je Melutic celo dogodbo pretekle noči razložil, mu reče: „Med svojim narodom ne moreva ostati, ker bi sicer poglavarji tudi naji pokončali. Beživa toraj na zemljo belih, kjer očitno smeva častiti Boga, ktereга si spoznal tudi ti posled kervavega dela!“ —

Prikrivata toraj svojo vero, dokler se ne ogneta serdu svojega naroda, in preteklo je še mnogo časa, preden se jima prilika ponudi, zapustiti domovino svojo. Talijanski misijonarji, vernivši se v Europo, vzamejo ju saboj, in tako prideta v Rim, kjer sta bila po obredih katoliške cerkve zedinjena v zakonski stan. —

Melutic in Valida sta tisti začerneli mož in žena, ktera sta se vsako jutro nahajala v cerkvi sv. Petra. Dvajset let sta živela zadovoljna od zaslužka svojih rok v Rimu.

Po ilirskem J. Levičnik.

Pravlice iz življenja

smešnega kraljevega svetovavca Jana Klenovskega
navadno „Palček“ imenovanega.

V spominu češkega naroda še živi vitez Jan Klenovski, vesel svetovavec kralja Jurija. Zavalj majhne postave bil je pod priimkom „Palček“ (Palček) povsod znan. Ljudstvo ga je ljubilo in kralj mu je zapal tudi naj večje skrivnosti. Hodil je s kraljem v zборе njegovih svetovavcov in pridno je zapisoval, kar je ta ali uni govoril; po zboru pa je kralju odkritoserčno razodeval svoje misli, kar je pametnega ali neumnega slišal. Šale Palčkove je berž ko ne nekdo že konec 15. stoletja zapisal, ker v 16. veku bile so že v mnogih prepisih med ljudstvom. Eden teh prepisov se hranuje v arhivu praškega stolnega konsistorija. Jan Jičínski je prvi dal eno Palčkovih burk v češkem titularnem koledarji za leto 1567 na svetlo, Sikst Palma pa, marljivi izdajatelj čeških knjig, je dal leta 1610 v češkem jeziku celo zbirko „Palčkovih“ na dan, iz ktere je zbral F. B. Mikovec kopico šaljivih pravlic, iz katerih tudi mi svojim bravcem podamo nekatere v zabavo.

1.

Brate Palček ni nikoli bil brez dnarja. Kralj mu je vsako saboto dal 14 svetlih grošičev, ktere je Palček daroval siromakom, ki niso imeli beliča, pa kúp otrók. Neko saboto gré pozno od kralja domú in pride v gostivnico. Vesela družba ga zaderžuje, da ostane v gostivnici éez noč. Vsi gosti pred polnočjo zapusté kerémo, le en človek ostane s Palčkom, ki je imel po navadi svoje grošiče v opasku shranjene. Palčku je bil ta človek dobro znan, da rad steguje svoje perste po ptujem blagu. Ker pa za zbirati ni imel kerčmar postelj, grésta obá v eno sobo spat. Polnoči je že dolgo odbilo, pa še nobeden iz med nju ni oči zatisnil; prežala sta namreč eden na drugega. Sedaj vstane Palček, poruka tovarša, ki se je bil potajil, in mu pravi; „Hajdi brate! vstani in prižgi luč, da ti dam za bokal piva (ola)“. Tat naredi luč, Palček pa razsuje po mizi ves svoj dnar in ga razdeli na dva kupčka, vsak kup-

ček po 7 grošev, in potem pravi: „Prijatelj! vem, da ne moreš spati, ker ti moja mošnjica po glavi blodí; jez pa tudi nisem še oči zatisnil, ker sem se bal okraden biti; lej! tako se martrava eden družega. Vzemi teh 7 grošev, in pojva potem oba mirno spat. Rečem ti pa: opusti to gerdo navado, ker ne boš vsakikrat naletel na takega norca, da bi polovičil s teboj svoje premoženje“.

2.

Brate Palček je imel navado poleteti po kmetih hoditi in je ubogim ljudem pomagal strehe kriti, pòde popravljati in marsikaj družega. Na kosilo se je pa vselej vabil v kakošen grad, ali h kakemu družemu bogatinu. Ti pa so ga večkrat očitovali: „Kako to, Palček, da hodiš k nam jest, ker nisi delal pri nas? „Palček pa je na tako oponašanje vselej odgovarjal: „Veš, dragi brate, kadar ti tako ubožaš kakor uni, bom pa tudi tebi prišel pomagat; in kadar uni tako obogati kakor ti, se bom pa k njemu vabil na kosilo“. In tako je vsakdo rad imel Palčka.

3.

Palček je ravno bil pri nekem ubogem kmetu in mu pomagal streho kriti, kar pride kraljica memo, potovaje na božjo pot k sv. Prokopu. Eden kraljičinih strežnikov zapazi Palčka na strehi in reče kraljici: „Tamle je pa Palček!“ Kraljica vesela Palčka tú viditi, veleva strežaju, naj gré in ga pripelje k nji. Palček priteče berž h kraljici. „Ljubi brate Palček — ga nagovori kraljica — povej mi: ali si bom pač nebesa s tem zaslužila, da grem peš na božjo pot, voz se pa z mano pelje“? Palček z glavo pogmaja in odgovori. „Ljuba sestra, če bi ti domá v cerkov šla, tisti čas pa, ki ga sedaj tratiš s potovanjem, bi pridno predla in iz preje platno delala ubogim, bi te gospod obdaroval na tem in unem svetu“. Kraljica si k sercu vzame te besede ter se verne domá v Prago. Palček pa je tekel spet na streho k delu.

4.

Na velíki petek je bil brate Palček vesel, in je popeval kakor ob velíki noči; na pustni dan pa se je jokal, je več molil ko druge dni in obžaloval nezmernost in razujdanost ljudi.

5.

Neki petek je kosil brate Palček pri kralju; vsedel se pa k mizi pri vratih, kjer so jedli mladi plemiči, ki jih je imel kralj za strožbe pri slovesnih opravilih. Ko pridejo celó majhne ribice na njih mizo, vzame Palček eno pečenko s krožnika, pa jo nese k ušesam, in jo izprašuje: „ribica! mi ne veš nič povedati od bratec mojega“? Tako jo izprašuje drugič pa tretjič. Čez to se začno plemiči smejeti tako na glas, da kralj vpraša, kaj imajo? Kraljev maršal mu pove, da Palček sedi doli pri mizi plemičev in se z ribo pogovarja. Na to se oglasi kralj in pravi: „Brate Palček, kakošne burke pa spet uganjaš doli, in zakaj se nisi vsedel sem gori“? Palček pa odgovori kralju: „Ne zameri, brate kralj! Jez sem imel svoje dni bratec, ki je bil ribeč pa je utonil. Zato izprašujem zdaj ribice, če pač kaj vejo od njega“. In kralj ga na to vpraša: „No, in kaj so ti nek povedale?“ Palček mu odgovori: „Pravijo mi, da so še premlade in da zatega voljo ničesa ne vejo od njega; naj bi raje vprašal une velike velike ribe, ki jih imaš ti na svoji mizi“. Kralj razume, kar Palček s tem reči hoče, in ukaže, nekatere naj večjih rib iz svoje skledе doli na uno mizo dati. In tako je Palček z žlahnimi ribami gostil svojo družbico pri spodnji mizi.

6.

Brate Palček je vsako leto potreboval več sukinj, zakaj kolikorkrat je srečal ubozega človeka, ki je bil brez suknje, je slekel svoje in jo podaril revežu. Potem je šel berž k kralji pa mu je rekel: „Brate kralj! daj mi novo suknjo; moje staro sem dal gospod Bogu“. Če ga je kralj na to vprašal: „Kje pa si srečal gospod Boga, da si mu oblekel svojo suknjo?“ je Palček odgovoril: „Kaj ne znaš sv. pisma, katero pravi: Kar daruješ naj nižjemu izmed mojih, daruješ meni“. —

Brate Palček je bil dobrotljiv brez konca in kraja. Do zadnjega je živel pri kralju, ki se je bitko jokalo ob smrti njegovi, pa tudi kmali za njim umerl (22. marca 1471).

Mlada Breda. *)

Národná balada iz idrijskih hribov.

Breda vstane, ko se dan zazori,
 Se sprehaja semtertje po dvori;
 Si odpirat grede gornje line,
 Gledat grede dōli na ravnine.

- *) Pervikrat pride ta krasna pesmica, ena naj lepših narodskih slovenskih, tū bolj dovršena na dan kakor je dosihmal tiskana bila. Slavnoznaní Rodoljub Ledinski nam jo je izročil, kakor jo je iz ust svoje rajnce matere slišal. Kar tekst zadeva — nam piše marljivi nabiravec naših národnih pesem — ni ne dodjal ne izpustil kar nič, čeravno se očitno vidi, da tam pa tam še marsikaj manjka: tako, na priliko, v povedbi, ko ženin svojemu mlademu hlapcu glavo odscka, besede „Ti in mali“ silijo človeka več pričakovati, kakor v pesmi bere. Pa misli on, da to, kar manjka, je zgubljeno za vselej; stari pevci in pevke poštenih národnih pesem so pomerli; mladi svet pa, bodi Bogu milo! rad kvante poje. „Kar pa se tiče jezika“ — nam dalje sporočuje Rodoljub Ledinski — „sem ga enmalo spilil in tū in tam kakošno besedo dodal, da sem stroke (vērže) izpolnil. Ako bravci to pesem dalje z znatnatisnjeno primerjajo, bojo zapazili, da tū in tam stoji sedaj namesto „s katere“, „s kateriga“ — „ki ž-nje“, „k ž-njim“ itd. Tako so mati skozi in skozi peli; ali jaz duha našega priimena takrat še ne dobro spozna je sem jo po nemško mislil olepotičiti, ter sem zabredel v neslovenski duh; sedaj sem opustil vse tiste napačne prestrōje. Beséd, menim, mi ni treba pojasnovati; vse so domače in slednjemu lahko razumljive, razun morebiti teh-le: šēne, po dolensko šēēne — mlad pišček; — „jaro on zavpije“, pomeni srdito, zlobno, wild, tobend, kakor v ilirskem, ruskem in staročeskem; na Slovenskem te besede razun v tej pesmi še nikdar nisem slišal; naj se tedaj ohrani; — šlarasto, morebiti iz nemškega „Schleier“, akoravno pri nas pomeni šlar neko versto bolj žlahnega platna; — „molči, molči“ podvojeno ne pomeni „tiho bodi“, schweige, ampak „čakaj“ warte — na priliko: „molči, jo boš že skupil“, warte, du kriegst es schon“. Izd.

Ko po ravnim polji se ozira,
 Vidi, kak se tam meglica zbira.
 Urno k svoji materi mi tēče,
 Jo pokliče berhko, in ji rēče:
 „Skerbna mati, urno mi vstanite,
 Oj vstanite, in mi razložite:
 Al meglica ta je od vodice?
 Al meglica ta je od gorice?
 Al oblak je toče hudourne
 Izpod neba zgnan od sile burne?“

Skerbna mati urno s postlje vstala,
 In je mladi Bredi razlagvala:
 „Oj poslušaj mila hčerca moja,
 Kaj ti pravim skerbna mati tvoja:
 Ta meglica ni ne od vodice,
 Ta meglica ni ne od gorice,
 Tud oblak ni toče hudourne
 Izpod neba zgnan od sile burne;
 To je sapa turških kónj meglena,
 Ki jih polna je stezà zelena.
 Turki po-te jezdijo, oj Breda!
 Ne prihajaj mi tak silno bleđa.“

Od strahú je Breda obledela,
 Od britkosti skoraj omedlela.
 „Kaj vas prosim, moja mila mati,
 Oj, nikarte mene Turku dati!
 Kaj počela bom v deželi ptuji?
 Turk je hud, njegova mat' še huji.
 Kar po zemlji leze ino grede,
 Od hudobe nje kaj pravit' vede;

Osem žen je sinu že umorila,
 Tudi mene bi umorit' vtegnila:
 Strupa mi bo v vinu napivala,
 Ga v pogači mi bo ponujala.“

„Dobro me poslušaj hčerka moja,
 Kaj ti pravim, skerbna mati tvoja:
 Če ti huda taša bo napila,
 Boš pa vince ti na trato zlila;
 Al ga zlila boš na skalo sivo,
 Ki ž nje kuha apnar apno živo;
 Če pogače ti bo ponujala,
 Jo ščnetu mladimu boš dala.“

Mlada Breda se zajoka huje,
 Materi še to-le beseduje:
 „Kdar mi boste balo nakladala,
 Nakladala, v skrinjo jo spravljala,
 Pečo šlarasto mi dobro zvite,
 Jo verh vsiga blaga položite;
 Nar popred bom peče potrebvala,
 Ž njo si serčne rane zavezvala“.
 Mlada Breda dalje govorila:
 „Kaj še pravim vam, vi mati mila!
 Oj, kdar bojo Turki perdirjali,
 In raz konje na tla poskakali;
 Jih za mizo gori posadite,
 Jih gostite, dobro napojite.
 Kdar si bodo jeli napivati,
 In po mladi Bredi poprašvati,
 Takrat po me mati, vi pošljite,
 Takrat hudim Turkam me peljite“.

Ko je mati balo nakladala,
 Nakladala, v skrinjo jo spravljala;
 Ji je pečo šlarasto povila,
 Jo verh vsiga blaga položila.

Zdaj so Turki-svatje perdirjali,
 In raz konje na tla poskakali.
 Mati jih za mizo posadila,
 Jih gostila, dobro nupojila;
 Jeli so si svatje napivati,
 Jeli se po Bredi vpraševati.

Skerbna mati po njo je poslala,
 Hudim Turkam jo je perpeljala.
 Gor' za mizo so jo posadili;
 Ž njo rebulo, sladko vince, pili.

Mladi ženin izzad mize skoči,
 Se perkloni Bredi, ob dlan počí:
 „Kaj ti pravi turška mati moja,
 Mati moja, skerbna taša tvoja;
 Peš ne bo ne Breda mi hodila,
 Bi po daljnim potu se vtrudila.
 Jaz ji pošljem belca, mlad'ga konja,
 Ki je ura, ko verh gorá postonja;
 S žametovim sedlam osedlala,
 Z zlato berzdo sim ga oberzdala;
 Dajte zobati pšenice zrele,
 Dajte piti mu rebule bele;
 Na nj mi mlado Bredo posadite,
 V diru mi jo v grad moj perpeljite.“

Hlap'c perpelje belca, mlad'ga konja,
 Ki je urn, ko verh gorá postonja.
 Dajo zobati pšenice zrele,
 Dajo piti mu rebule bele;
 S žametovim sedlam osedljajo
 Z zlato berzdo ga mi oberzdajo;
 Spenja se, ob tla z nogami bije,
 Spod podkvá mu jasna iskra sije.
 Na-nj mi mlado Bredo posadijo,
 Ž njo po ravnim polji v dir derčijo,
 De se dela gosta mi meglica,
 Oj meglica, turških kónj saplca!
 V diru se pa Bredi konj spodtakne,
 Se spodtakne, se mu sedlo zmakne;
 V sedlu je bodalce skrito bilo,
 Se je Bredi v persi zasadilo.
 Konja vstavi, svojim svatam pravi:
 „To mi huda mati je storila,
 Osem žen mi je že pomorila,
 Še deveto mi umoriti hoče,
 Ki živet' brez nje mi ni mogoče“.
 Turek-ženin dalje beseduje
 Hlapcu mal'mu on tak ukazuje:
 „Kaj ti pravim, urni hlapec mali,
 Oj popravi sedlo Bredi zali“.

Jame hlapec se izgovarjati,
 Ženiņu se jame ustavljati:
 „Kdor kuševal bo Bredo drev' in davi,
 Naj ji pa še sedlice popravi“.
 Mladi ženin pa za stegno segne,
 Britko sabljo iz nožnic potegne.

„Ti, in mati!“ jaro on zavpije,
In rekoč mu glavo proč odbije.

Mlada Breda kliče Turka k sebi:
„Turek-ženin, kaj jaz pravim tebi:
Ko je mati balo nakladala,
Nakladala, v skrinjo jo spravljala,
Mi je pečo šlarasto povila,
Jo verh vsiga blaga položila;
Rêci skrinjo pisano odpreti,
Rêci pečo šlarasto ž nje vzeti;
Ž njo bom serčno rano zavezala.“
Beseduje dalje Breda zala:
„Povej meni, ženin serca moj'ga,
Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

Ženin Bredi rano zavezuje
Jo tolaži, tak ji beseduje:
„Molči, molči, moja mlada Breda,
Sej že nama turn nasproti gleda.“

Še po ravnim polji v dir derčijo,
Kakor v zraku tičice letijo,
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica.
V diru praša Breda žen'na svoj'ga:
„Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

„Molči, molči, moja Breda mlada,
Že se vidi zlata streha z grada.“

Še po ravnim polji v dir derčijo,
Kakor v zraku tičice letijo,

51
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica.
V diru praša Breda žen'na svoj'ga:
„Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

„Molči, molči Breda, roža rajska,
Svetijo se tam že okna grajska.“

Še po ravnim polji v dir derčijo,
Kakor v zraku tičice letijo,
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica.
V diru praša Breda žen'na svoj'ga:
„Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

„Molči, molči moja Breda zlata,
Vidijo se že sreberne vrata.“

Ko so v beli grad mi perdirjali,
In raz konje na tla poskakali;
Jih je v dvoru taša perčakvala.
Mlado Bredo tak ogovorjala:
„Kar po svetu leze ino gréde,
Od lepote tvoje pravit' véde;
Vendar nisi tak cveteč'ga lica,
Kakor gre od tebe govorica!“

Taša jela Bredí napívati,
Ji pogače jela ponujati:
„Če boš pila vinčice rudeče,
Boš imela lice bolj cveteče;
Če pogačo bodeš pokušvala,
Boš pa polti bele bolj postala.“

Mlada Breda vinčica ni pila,
Na zeleno trato ga je zlila,
Zlila ga je še na skalo sivo,
Ki ž nje kuha apnar apno živo:
Trata se je hipoma vsušila,
Hipoma se skala razvalila,
In pogačo da šenetu jesti,
Pa razpoči šene se na mesti.

Mlada Breda taši govorila:
„Kaj vam pravim, taša vi nemila,
Kar po zemlji leze ino gréde,
Od hudobe vaše pravit' véde;
Vendar toliko še ne, oj taša,
Kolikoršna je hudoba vaša.
Osem žen ste sinu že umorila,
Tudi meni strupa ste napila,
Ste v pogači mi ga ponujala.“
Še je Breda svoj'mu možu djala:
„Kaj ti pravim zdaj, moj ženin mladi,
Kje je moja hramba v tvojim gradi?
Kje je meni spavnica odbrana?
Kje je meni postelja postlana?“

Huda taša pravi ino reče:
„To pa meni v glavo iti neče,
De imeli per nas bi navado,
Kdar nevesto perpeljajo mlado,
De po hrambi bi popraševala,
De bi postljo ona ogledvala;
Ampak taka je navada naša,
De nevesta po ognjišu praša.“

V spavnico jo mladi ženin pelje,
 Reče, de se post'lja ji postelje.
 V posteljo se mlada Breda vleže,
 Urno serčne rane si odveže,
 Še tako spregovori in pravi:
 „Tèci, tèci serca vir kervavi!
 Materi te mili bom poslala,
 Skerbni materi v spomin te dala,
 Vidila me več ne bo na sveti.
 Deb' saj slišala od mene peti!“
 To je Breda še izgovorila,
 Zgovorila, dušico spustila. —

Mladi ženin-Turek se zajoka,
 Se zajoka milo in zastoka:
 „Kaj vam pravim, huda mati moja,
 Bog vam daj življenje brez pokoja.
 Žen devet ste že izbrala meni,
 Ali spal še nisem per nobeni;
 Tù per Bredi hočem pa zaspati,
 Nikdar več od Brede nočem vstati.“

Huda taša gôr' in dôli hodi,
 Od hudobe se ji v glavi blodi:
 „Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje,
 In vam drugim, ki ste moji svatje,
 Ženitvanja so mi perćakvali —
 Juter ju pa bomo pokopali.“

Nuna Uršica.*)

Národna slovenska iz idrijskih hribov.

Stoji, stoji tam pod goró
 Lep kloštarček Velesovo,
 V njem lepih nunic je deset,
 Per njih še lepših je devet,
 Med njimi ena Uršica,
 Nar lepši nun'ca kloštarska.

Pod kloštram pobič je oral,
 Je drobno deteljo sejal;
 Per oknu stala Uršica,
 Nar lepši nuna kloštarska,
 Na ravno polje gledajoč,
 Zlat perstan z persta snemajoč.

Jo pobič ogleda, ostermí;
 Tako ji pravi, govori:
 „Oj dólí, dólí, Uršica,
 Naj lepši nun'ca kloštarska,
 Oj, dólí le za urico,
 De si vzameva slovó“.

Lepo mi prosi Uršica,
 Nar lepši nun'ca kloštarska:
 „Oj, kaj vas prosim nune vé,
 Ki v kloštru gospodinjete,
 Naj doli s kloštra pohitim,
 De se od ljub'ga poslovim;
 Naj grem saj eno urico

Na ravno polje zéleno,
 Na tratico med rožice,
 De spletem si tri venčike,
 Dva venčika za ljubiga,
 In za-se tudi eniga“.

Nar višji nuna govori,
 Ji govori, jo zarotí:
 „Nikar, nikar oj Uršica,
 Nar lepši nuna kloštarska,
 Ne hod' na polje zéleno,
 Med rožice na tratico;
 Čemú slovó jemati bi šla?
 Čemu bi vence spletala?
 Lej v kloštru venca lepiga,
 Iz zalih rož spleteniga:
 Te rože so devičice,
 Device, čiste nunice“.

Še lepši prosi Uršica,
 Nar lepši nun'ca kloštarska:
 „Oj kaj vas prosim, nune vé,
 Ki v kloštru gospodinjite!
 Naj grem, naj grem saj ure pol,
 Saj majhen časek — ure pol!
 Moj ljubi bo slovó jemal,
 Zlat perstan mi v slovó dajal.

*) Opomba. V tej pesmi ni nič popravljenega, razun tú pa tam rima, kjer je bila zgubljena. Pušena je celó „nuna“ in „nun'ca“ kakor in kjer je stara mati popevala nuna ali nun'ca, čeravno bi bilo dosledniši prvo ali drugo skozi in skozi pisati. R. L.

Nar višji nuna govori,
 Ji govori, jo zaroti:
 „Nikar, nikar oj Uršica,
 Nar lepši nuna kloštarska,
 Ne hod' slovesa mi jemati,
 In v nemar deni perstan zlat.
 Tvoj ženin je zdaj Kristus svet,
 Kervavih ranic ima pet;
 Iz njih je svojo kri prelił,
 De b' te nebesam perdobil;
 Oj, v nemar pusti ljubiga,
 Mar ljubi svoj'ga Jezusa!“

Še lepše prosi Uršica,
 Nar lepši nun'ca kloštarska:
 „Oj, kaj vas prosim nune vé,
 Ki v kloštru gospodinjite:
 Naj grem, naj grem jaz dol od vas,
 Saj firkele ure — majhen čas!
 Naj grem, naj grem dol na poljé,
 De se ne vterga mi sercé;
 De ljubimu podam slovó,
 Sej nič več vidil me ne bó.“

Nar višji nuna govori,
 Ji govori, jo zaroti:
 „Nikar, nikar oj Uršica,
 Nar lepši nuna kloštarska,
 Kaj boš hodila na poljé?
 Bogu zročila si sercé;
 Slovó pregrešnim željam daj,

In misli le na sveti raj;
 Tam čaka na-te ženin svet,
 Kervavih ranic ima pet,
 Iz njih je svojo kri prelił,
 De b' te nebesam perdobil.
 Oj v nemar pusti ljubiga,
 Mar ljubi z nami Jezusa!“

Kaj mi stori zdaj Uršica,
 Nar lepši nun'ca kloštarska?
 Ne prosi in ne toži več,
 Popade sreberna nož bodeč,
 Zarine si ga v persice,
 Oj, v persice in v serčice.
 Še tako pravi, govori:
 „Oj tēci, tēci gorka kri!
 Sej me iz kloštra ne spusté,
 Slovesa vzeti ne dačé.
 Vsim staršem to v nauk naj bo,
 Ki hčere v kloštre silijo.
 Le bi bli dali v kloštar me,
 Ko sim še majhno bla dekle,
 Ko sim bla stara dvanajst let,
 Ko nisim ved'la nič za svet.
 Al dali mene v kloštar so,
 Oj v kloštar lep, v Velesovo,
 Ko sim bla stara petnajst let,
 Ko sim bla že sponuala svet;
 Oj tēci, tēci gorka kri,
 S kervjó pa zbeži duša tí!“

Katrínčica.

Po národní povesti.

Na ravnem, na planem, na sredi vasi
 Pa lipa širokokošata stoji,
 Pod lipo je senca in v sencí je kraj,
 Pripravljen za ples je, pripravljen za raj.

Piščalce pojejo in gosli in bas,
 Da sliši in zlega se daleč čez vas,
 Odglaša, kar žvenk doletí na okrog,
 Odmeva dolina, plan, gora in log.

Pod lipo se sučejo urne versté,
 Vse s parom fantini in dečle mladé,
 Vsem radost, veselje vsem gleda 'z oči,
 Da žalosten bil bi skor enega ni.

Naj zališa punca je slava plesú,
 Katrínčica zala, sloveč'ga glasú,
 Ni vidilo solnce, ne luna, ne dan
 Še takega krása, ko tej je odbran.

Ki vidi jo, koj se mu vname okó,
 Ne more drugače, da gleda le v njó,
 Al se ne nagleda nikoli nikdar,
 Užiga le večí si z gledanjem žar.

Mladenči se skušajo, kdo bo več dal,
 Da bi mu odbor za plesavko jo 'zbral,
 Kupujejo raje, prekupljajo se,
 Kar eden zastavi, berž drugi podré.

Naj gorši mladeneč od daleč stoji,
 Ker reven je, blizo se priti boji,
 Tud ona b' ga rada, ker zal je junak,
 Al možka ga noče, ker on je s'romak.

Tud družih se brani, noben jej ni všeč,
 Domači in bližnji vsakdanja so reč;
 Žival' od neznanega pazno bežé,
 Slovenke pa moje po tujem hlepé.

Prišel je neznanec ne lep in ne gerd,
 Jo vpraša za ples, nje odgovor je — sterd;
 Tri zlate na mizo za raj potoči,
 V njegovih rokah se Katrinca vertí.

In plešeta, sučeta se na okrog,
 Da „vižga!“ in „vižjo!“ glas čuje se muog,
 Obljúm, da tak čudnega rajavca ni;
 Katrinčica! ali te nič ne skerbi?

Ódplešejo raj in počivajo 'n čas,
 Katrinčica praša: zakaj t' je tak mráz?
 Zakaj rokovice o kresu imaš?
 Povej mi moj rajavec, plesni pajdaš!

Al ples ponovi se, in hola! v okrog,
 Da „lejga!“ in „lejo!“ glas čuje se mnog;
 Obljúm, da ga čudniši rajavca ni;
 Katrinčica! ali te nič ne skerbi?

Raj drugi končajo in kóren razdro,
 Katrinčica praša: kako je pa to,
 Da taka vročina od tebe zdaj gre,
 Da pari in peče me v moje

In znova zasučejo se, zaverté,
 Da „lejga!“ in „vižjo!“ glasovi leté,
 Obljám, da bolj čudnega rajavca ni;
 Katrinčica! ali te nič ne skerbi?

Objame jo, stisne jo k sebi terdó,
 „Saj s' čakala mene, pa pojdi z menó,
 Le pojd z menó, te popeljem na dom,
 Kjer mráz in vročina razjasnil ti bom;“

„Pozimi bo vroče, poleti pa mráz,
 In družčine dosti, ne bo ti dolg čas,
 Na zbiranje tujcov, neznancov dovelj,
 Vsi rajati s tabo so polheni želj“.

In rájala sta spred plesavcov oči
 In raja ponovil nobeden več ni; —
 S'romak pa obrača za njima okó,
 In misli in pravi: Pač škoda za njo!

M. Valjavec.

Janko cigán.

Balada.

Kar godecov bilo je na mej' hrovaški,
 Vse Janko sin ciganski je prekosil.
 Je sicer godca stan le stan beraški,
 Al on je dnar kot knez po kerčmah trosil.
 Kjerkolj je godil, je vesel'ga šuma
 Priderla fantov in dekličev truma,
 Cigán pa si je črne berke vihal
 Kar eden zóval — so v svoje strune dihal.

Pa úzmal je in král, da slavo mojstra
 Je gerdi madež clo tatú ognjusil;
 Zadelá toraj ga je kazen ojstra,
 Da mnogokrat je leske mast okusil.
 Zastonj! Tatvina bla mu prirodjena,
 Ga spokorila kazen ni nobena,
 In ker ga zopet je zmotila kača,
 Mu sodba steče: da naj s smertjo plača.

Pa preden rabelj njega bude davil,
 So dnevi mu trije še na voljo dani,
 Da bi ga mašnik lepo z Bogom spravil
 In prizanesel duši zdaj skesani.
 Al njega tudi to u vest ni speklo,
 Je mastil se, mu vince v gerlo teklo,
 Je pel in godil, kot da b' ljubco snubil,
 Ne misleč, da bo kmal življenje zgubil.

Že so peljali ga tje na sodiše,
 Za njim je vrela množica neznanska,
 Marsktera deklica si solze briše
 Zdihaje: „škoda tebe, kri ciganska!“
 Pa on spremljavcem lepo se priklanja,
 Navadne burke tudi vmes uganja,
 In ko je prišel k strašnemu prostoru,
 Je časa sprosil k zadnemu govoru:

„Vas prosim, naj mi bude dovoljeno,
 Da gosli k sercu stisnem ob slovesu —
 Edino blago, ljubico pošteno;
 Glasile so se po vašeh pri plesu.“

Umele so si slavo pridobiti ;
 Zdaj treba bode se od njih ločiti ;
 Mi toraj dovolite za dno godbo ,
 Naj potlej rabelj spolne strašno sodbo⁶.

Na prošnjo to so dali mu odloga ,
 In mila glasba 'z goslic se pričinja ,
 Omečil ž njo je serce clo trinoga ;
 Zdaj vmes glasovi zarenčé veršenja ,
 In kakor slapa val valove tira ,
 Tako iz strunic čudna godba zvira ,
 Zdaj britki jok budé, zdaj bi od straha
 Zbežála poslušavcov množca plaha.

In hrodja, glej! začnejo takt dajati
 Se na visocih vislicah gibaje ;
 Al čuješ glas ostuden krokotati?
 Vranovi so, po zraku se sukaje!
 Oj, godec! že te čakajo pogrebci ,
 Že zvohalo so te požrešni jedci ,
 Ki bojo ti s košic meso kjuvali ,
 In vihrajoče lasce ti česljali.

Cigan kriči: „Si v kolo roke dajte ,
 Bo glas nar slajši mojih stran vas vodil ,
 Pred koncom mojim mi to čast skazajte ,
 Še rad bi eno k plesu vam zagodil!⁶ —
 Zastonj plesavcov iše ; množca bleda
 Zdaj groze trepetá kot ovčja čeda ,
 On sam ceptati jame in zavriska ;
 Al je obup, ki se v očéh mu bliska?

Oj! že začele so mu strune pokat'
 Pri plesu, ki krog vislic ga speljuje,
 Pa goslic zvestih glas ne jenja stokat',
 In on si kroge vedno razteguje,
 Divjaje z vriskom, z godbo tam razsaja,
 Da krog stoječih tanjši venc prihaja.
 Kar ga, kjer nar bolj redek je, predere,
 Jo bliskoma u bližni gojzd pobere.

Osupnjeni so stali pričujoči,
 Al njega že zavetje gojzda krije,
 Po kratkem begu ga že meja loči,
 Dosegel je že varen kraj Turčije.
 Ostrunil spet je gosli javorove
 Je godil viže stare — viže nove;
 Al nikdar več se niso tak glasile,
 Ko takrat, ko so vislic ga rešile.

Dragotin Dežman.

Človečji sléd.

Prostoserčno déte stoplje
 Lahko skoz življenja mir,
 In stopinja mu ne vkoplje
 Za seboj sledú nikir.

Naj že v prah veselja skaka,
 Al naj lazi v pesk strasti;
 Urno mine želja vsaka,
 Nič sledú ne naredi.

In mladenčca noga kerpka
 Terji stopa že ob tlà,
 Mila radost in slá terpka
 Mu je v dušo že zašla.

V slepi tmini omamljenja
 Nosi mnogo serec sebó;
 Že teži ga znoj življenja,
 In že daja sléd z nogó.

In bolj leze v prah veselja,
In bolj grezne v pésk strasti;
Vterdi se mu vsaka želja,
Sama sebi v sléd stoji.

Tisučskerben se upira
Teži djanja mož močan,
In stopinja se mu vdira
Globokeje noč in dan.

Skerb prežene vso omamo,
Ptuje serca verže tje;
Bremenom le lastnim ramo
On še vklanja — drugim ne.

Dan na dan ga globokeji
Rine moč strasti in zlob,
Dokler na življenja meji
Dost globok ni sléd — za grób.

Rodoljub Ledinski.

Čveteri véki ali dôbe sveta.

Po Ovidiju poslovenil M. Valjavec.

Pervi rodil se zlati je vek, brez varha ki samši;
Brez postav spoštoval iz nagiba pravico in vero;
Kazni, strahú ni bilo; na obešeni plošči iz rude
Bralo se ni žugajočih besed, in bala sodnika
Ni se proseča druhal; brez sodbe bili so varni;
Ni še do sih dob s svojih gorá se v čisto valovje
Znižala tujih dežel ogledávat posekana smreka;
Niso poznali ljudjé zun svojega drugih pobrezij,
Niso dozdej še okrožali mest globoki zakopi,
Bilo ni tromb iz ravne in róg iz krive ne rude,
Ni še čelad in ne mečev biló; narodi so varni
Brez vojaških potreb priležni zavžívali pokoj,
Zemlja je ravno tako vse sama od sebe dajala
Cela z motiko nikjer ne kopana, ne órana s plugom,
In zadovoljni ljudjé s plodovi, ki rasli so sami,
Brali divjačini sad so, nabírali jagode gorske,
Brali so dren in malince, ki visé na ostrem robidja,

In ki s košatega pal je drevesa Jovjega želod.
 Bila je vedna pomlad, in cvetke brez semena zrasle
 Božal pohlevni cefir je pihljáje sò sapico toplo;
 Kmali rodila je tud plod žitni neórana zemlja.
 Njiva od polnih klasóv rmenéla je brez obnavljanja,
 Mlečni potoki takrat so, in tekle so nekárne reke,
 Ino rmenkljata sterd je z zelenega kápala dóba.

Ali ko pal je Saturnen zagnán dol v tartara tmíne,
 Vladal je Jupiter svet, in nastal je zárod sreberni,
 Manj ko zlató, pa vreden le več od narúdnega bakra;
 Jupiter skercíl dolgost je vígredi starega časa,
 Leto na zimski mraz, na poletja, jeseni inake,
 Ino na kratko pomlád, na štír razdelil je kampe.
 V prvo tačas se žgan in pečen od suhega žara
 Belil je zrak, in visel je led soséden od vetrov,
 Ino ljudje šli v prvo tedaj so v hiše; pa hiše
 Bile so jame, al gost germ, véjevje zvezano z ličjem.
 Semena žitne takrat so na prvo zasípali v brazde,
 Voli so v prvo tačas pod teškim stókali jarmom.

Tretji na to pa za njima nastál je zárod bakrení,
 Bolj sirov'ga sercá, bolj k strašnemu nagnjen orožju,
 Vendar hudoben ni bil; al zadnji je 's terd'ga železa.
 Zdajci prihrula derhál vse verste zločinstva je v dobo.
 Žile slabeje; ušla je resnica in vera in sramnost,
 Vzela njih mesto v posest je golfíja, zaseda, kovarstvo,
 Síla, hudoben pohlep po imetju nikolí zadostnem.
 Vetrom, ki prav jih poznal še mornár ni, so zrócali jadra,
 Ino neznanih vodá je valovje zíbalo barke,
 Ki verh gorskih višáv ko drevésa rasle so dolgo;
 Zemljo, ki prej je ko solnce in zrak vseh občina bila,
 Merjevec skerbni tedaj zaznamil v dolge je meje,

Tirjali niso za sad le in živež zemlje bogate,
 Ki ga je dolžna, temuč šli tudi v osereže so njeno,
 In ki ga skrila zaklád je zmeknivši ga k stigovim sencam,
 So izkopávali, mik in navod do sleherne zlobe;
 Kvarno železo, zlató od železa še kvarniše prišlo
 Že je na dan, in vojska na svit, ki bori se z obojim,
 In je s kervavo rokó zažvenknila skupaj orožje.
 Z rópanjem zdaj se živé, in gostu se bati je gosta,
 Varen pred zetom ni tast, še med brati ljubezen je redka,
 Mož s pogubo pertí soprogí, soproga pa možu,
 Blede trobéliko v strup napravljajo mačhe hude;
 Preden še čas je, pozvéduje sin za očetove leta;
 Ni je pobožnosti več; zapustila nebeščanov zadnja
 Tud Astréa devica s kervjó je napolnjeno zemljo;
 In da od zemljé ne bil bi varniši éter visoki,
 Činili nek so gigantje naskók na nebeško kraljestvo,
 Stavili gore verh gor, nakopíčili jih do ozvezdja.
 Strelo poslavši razbil je pa oče vsega mogočni
 Zdajci Olimp in podležno zagnal znad Peljona oso.
 In ko ležale tedaj pod lastno so težo zasute
 Trupla te grozne, s kervjó se je sínovo obilno polita
 Zemlja povlázila nek, in kri oživila gorko,
 In da bi čisto spomin ne končal se njenega roda,
 Je premení na človeški obraz; al tudi ta zarod
 Bil zasmehún je bogóv in pohlepen po divjem umeru;
 Silen je bil; da rodil iz kervi se je, berž se je znalo.

Komu?

Národna iz Liburnije.

Zrasal mi je zelen bor,
 Gospodinu pred dvorom;
 Na njem rastu jabuke
 Troje sorte kolura;
 Čuva jih divojčica
 Tanka, bela, visoka.

K njoj mi pride mati njena:
 „Daj mi, hčerko, jabuku!“

„Neću, neću, matko moja!
 Nis je za vas gojila,
 Ni od sunca hladila,
 Ni od vetra gradila.“

K njoj mi pride otac nje:
 „Daj mi, hčerko, jabuku!“

K njoj je prišal ljubi nje:
 „Daj mi, ljubo, jabuku!“

„Dat ću ti jaz jabuku,
 Za te san ju gojila,
 I od sunca hladila,
 I od vetra gradila.“

„Ne dam, ne dam, otac moj!
 Nis je za vas gojila,
 Ni od sunca hladila,
 Ni od vetra gradila.“

K njoj mi pride sestra nje:
 „Daj mi, sestro, jabuku!“

„Ne dam, ne dam, sestrice!
 Nis je za te gojila,
 Ni od sunca hladila,
 Ni od vetra gradila.“

K njoj mi pride bratac nje:
 „Daj mi, sestro, jabuku!“

„Ne dam, ne dam, bratac moj!
 Nis je za te gojila,
 Ni od sunca hladila,
 Ni od vetra gradila.“

Zapisal J. V.

Primula veris. *)

Po Lenau-u

Ljuba cvetlice,
Oj! že tak zgodaj
Spet nas obiščeš?
Sprimi te Bože
Primula veris!

Tihše kot druge
Polja cvetlice.
Spančkala bila
Ljuba si cvetka
Primula veris!

Pervo šeptanje
Nove pomladi
Sama le bila
Ti si ga čula
Primula veris!

Meni tud v srcu
Kdaj je cvetela
Lepši od drugih
Cvetlice ljubavi
Primula veris!

Ljuba cvetlice
Primula veris!
Drago te zovem
Cvetko jez vere.

Veruješ prvim
Migom nebeškim,
Tečeš nasproti,
Odpreš jim persi.

Pomlad je prešla,
Naj jo le mrazi,
Kalne in megle
Krijejo zopet!

Cvetka ti verješ,
Da zaželjena
Rajska je pomlad
Vendar le prišla.

Persi odpreš ji;
Ah! pa presilni
Mrazi ti serce
Nježno morijo!

Če že prav zvone!
Ko bi se cvetke
Verna le duša
V vek ne zgubila!

* Perva pomladanska cvetlica trobentica ali gospodičnja.

Nova cvetlica.

Naj lepše rožce so zvenele
In zginile iz verteca,
Veselo so mi zmir cvetele,
Vedriše serce in duhá.

Minljivost ta me v serce gane,
Mi seže v dušo, skli britko,
In solza gorka 'z oka kane
Na velih rožic gredico.

In glej! ta solza je kalila,
Sveti se nova rožica;
Oj tako ljuba, tako mila
Nobena ni nikolj bilá.

Alj dolgo — kratko bo cvetela?
Ne vem še jaz, le Bog to vé:
Da zime moč bi je ne vzela,
To moje le želi sercé!

A. Praprotnik.

V spomin Prešernu!

Šel mladencó je v samoto
Skrivnega nemira gnan,
Da si tamkaj med tihoto
Zvoli svoj prihodnji stan.
Polne so moči mu žile,
Čutov polno je sercé,
Duh navdan je čudne sile:
Ali kake — sam ne vé.

Tam v samoti premišljava
V čudne sanje utopljen;
Kar prikaže se mu Slava,
Lavor dala mu zelen;
Ž njim ovije vroče čelo,
Diko pesem mu deli,
Pa življenje neveselo,
Rauc serčac, tužne dni.

Pevec lavor si ovije
 Radostni okoli las,
 Kar ga Sreče svit obsije,
 Govori mu mični glas:
 „Stopi, drag' mladeneč, k meni,
 Da ti blagoslov podám;
 Kaj ti hasne ven'c zeleni,
 Bolji blagor jaz imám.“

„Zlato v dar ti dam torilo
 Polno blagorov sercá,
 Kar želiš, bo podelilo,
 Kar ti ljubo je, imá;
 Bom vodila te v ljubavi,
 Serca ti naklanjala,
 Ali odpevej se Slavi,
 Verzi venec nje na tla!“ —

Mirno jo mladeneč gleda,
 Čudi se jí — ostermi,
 Žali njena ga beseda,
 Naglo jí odgovori:

„Beži Sreča mi lažnjiva!
 Slava blažja je kot ti,
 Ona mi nebó odkriva,
 Ki za tvoje sine ni!“

„Sreča pevcom nikdar mila
 Bila ni, pa tud' ne bo;
 Kadar ljubljence volila,
 Billo družih je že sto.“

„Pevec je pod višjim krilam,
 Sreče varstva željen ni,
 On ustavlja se nje silam,
 V pesmih ima kar želi!“

„Pesmi mu donijo slavo,
 Ko že v hladnem grobu spi,
 Se razlegajo v daljavo,
 Kodar Slave plam gori;
 So spomina piramide
 Njega duha, njega ran,
 Ga slovó, dokler ne pride
 Zemlje sonca zadnji dan!“ —

In razžalil bil je Srečo
 Za vse svoje žive dni;
 Vergla ga v ljubav je žgečo,
 Da mirú dosegel ni;
 Mu povsod je moč lomila,
 Kar je delal, kjer je bil;
 Al nar huja njena sila
 Ni vsahnila pevskih žil.

Še prijazniše mu Vila
 Pesmi je narékvala,
 Milo zmir ga tolažila,
 Mu hladila bol serca.
 Zdaj ga krije pa gomila,
 Njega Vila že molčí —
 Al spomin mu je vsadila:
 V pesmih vekoma živi.

Pesmi mu donijo slavo,
 Ki v prezgodnjem grobu spi,
 Se razlegajo v daljavo,
 Kodar Slave plam gori;

„So spomina piramide
 Njega duha, njega ran,
 Ga slové, dokler ne pride
 Zemlje sonca zadnji dan!

Jankomir.

Med in pèlin.

Nekterim pesnikom!

Mislil bi, ptičice,
 Ktere med nami
 Koli glasijo se,
 Slavčki so sami.

Smeja se kakor med
 Sebi mnogtera;
 Da ji nihčé ni spred,
 Njena je vera.

Graja pa naj na to
 Reč se ji mala,
 Precej serdito bo
 V sprot začverčala.

Ptičice! s tem gubi
 Slava se vaša;
 Slavček, se meni zdi,
 Tak se ne zglašá!

Slovničarjem!

To se mi čudno zdi:
 Čerkice se derži
 Vsak iz vse moči;
 Kakor da čerkica
 Bila modrost bi vsa,
 Bila bi sreča vsa!

Znojemski.

Summo Jovi.

Jupiter, stori, kar svetujem jaz,
 Ino spremenil boš zemlje obraz:

Starcom pomládi njih stare kosti,
 V žilah zateče naj naša jim kri;

Ali pa daj nam mladenčém en dar:
 Sívcov ohromljenih daj nam denar!

J. Jenko.

Torbica národnih prislovic.

V Istri nabral Jakob Volčič.

Svoja kučica svoja voljica.

Zrela hrušča sama pade.

Ka rano cvete a kasno zori.

Bolje je s starim hapati (jesti) nego s mladim plakati. (Tolažba mladega dekleta, ki se moži s starim bogatašem.)

Da bi kosa beci (dnar) imela, gospu bi ju svati.

Ki je na jedno oko slep, više (več) vidi.

Ki ima dela, ima i jela.

Kume gori kume dolí, ti te hodi s moje smokev dolí!

Ki nima straha, nima ni srama.

Ki prestaro kèrpa, konce gubi.

Gleda kao pàs-na sekiru.

Ti je na volju kao stari babi ples.

I ja imam popeta na ognjišću. (Nisem ravno siromak.)

Nemogu biti kose cete i ruki siti.

Oženi se koliko naj dalje, a pokumi se koliko naj bliže mora.

Ki pazi tuju kokošicu, neka večer svoju za nožicu.

Vsaka večera spat pelja.

Ne prebiva miš, kadi nije miš.

Zena sami sebi ruči, koda moža svoja tuči.

Bolje čern kolač nego prazen torbaš.

Vrana se je vijála vijála, pa je va (u) guoj pala. (Se pravi od prevzetnih deklet.)

Oči više (več) vidu nego oko.

Opareno dete va merzlu kašu puše.

U kakovu dežetu prideš, takovu šegu da primeš.

Ki u jamo leti, se maha lovi.

Čini, ča je pravo, i ne boj se ne Boga ne vraga.

Bog visoko sedi, dugo vidi i široko more.

Kako kdo nikne, tako obikne.

Ča ni bilo, ne reci: da ne more biti.

Ki te gladi, če te ograbsti.

Vuku si dal ovce pasti.

Sla je sekira, neka gré i toporišće!

Ki se časti, se omasti. (Eigenlob stinkt.)

Is sure (ponve) v oganj. Is lonca v kotal (Aus dem Regen in die Traufe.)

Človek s človekom se spravi (snide), ma goro nikdar. (Tolažba ob slovesih.)

Kako pravo tako zdravo.

Pas u cirkvu, pás iz cirkve. (Der ist unverbesserlich!)
I olita (čreva) se u človeku sagrižu, kako nebi se ljudi!

Polji suhoga i sirovo gori,

Ča koristi pluvati gori, aš pada doti. (Ki od sebe ali svojih slabo govori, sam sebe osramoti.)

Joh onemu, ki ga ljudi milujejo!

Ti me meriš na svoj lakat.

Neče te ta voda oprati. (Nič ti ne pomaga izgovor.)

Ki muči (molči), glava ga ne boli.

Moram dati milo za drago. (Ako človek v potrebi kakošno stvar nerad proda.)

Ki more i konj mu pomore. (Bogatemu vse pomaga.)

Joh ti muki (moki) po tujoj ruki!

Čistemu obrazu malo vode treba.

Za grašico vroniti. (Prepozno kaj storiti.)

Vela (velika) riba malo je. (Bogatin tare siromaka).

Nije prijatelja do oca i majke.

Bi ti dala ptičjega mleka.

Ni svaki petak božič. (Se pravi, če je kaj izjemno dovoljeno.)

Če tovar trubi, Bog ne ljubi.

Uboštvo krati moštvo.

Više (več) ih ubije jezik nego sablja.

Starost modrost, mladost ludost.

Naglost kvari mudrost.

Ki gre v malin, se omuči.

Mlade ne sudi (prenaglo), mertve budi (spoštuj).

Ča gre po selu, dobi po čelu. (Izpósojano se rado pokvari.)

Kadi laz obedva, ne večera.

Kakovo jelo takovo delo.

Vak dlaku menja, ma šege ne.

Ki je dušan je sušan.

Zaamo s kom nogom šepamo. (Wir wissen, wo das Uebel steckt.)

Paštenje življenje.

Ča je kova grintaveja, to jače skače.

Nebaj se vode hrupeče nego mučeče.

Mi nima štica repa. (Nimam vzroka.)

2

Perva pesem Koseskega.

Potažba *).

(Sonet.)

Naj žuga svét, gorijo naj pušave,
Vihár morja valove naj dervi,
Na zemljo tresk, po zraku grom verši,
Divjajo naj snežnikov goličave;

Na puštinjah porušene planjave
Naj ljutih vojsk sirovi krik doní,
Pred njim, za njim nemili glad mori,
Množivši strah raztrešnice kervave.

Ta tužni dol, te bridke časne sanje,
Nevihí cilj, zadpnim srcu lom.
Ni bitju tem, ni duhu mojmu stanje.

Čez groba noč beseda vedno sveta
Mi kaže tje, — — — — — krasni dom,
Moj stalni dom, veseli dom očeta!

*) Častitim čitateljem „kollektiva“ podamo tukaj pesmico, na mnogo stran znamenivo. Je namreč ona prva natisnjena pesem Koseskega, kterega poudšno Slovenci svojega imenujemo; — je pa tudi prvi sonet v slovenskem jeziku. Zložil je je Koseski, ko je še nježin mladenec — učence 7. šole v Ljubljani bil; — v ljubljanskem nemškem časniku „Illyr. Wochenblatt“ leta 1818 jo najdemo natisnjeno, pa z mnogimi tiskarskimi pogreškí. Slišali smo že zdavnej, kakošno veselje je rajni Čop nad tem prvim slovenskim sonetom imel, ker po njegovih mislih je naš slovenski jezik kakor nulašč ustvarjen za mične pesniške merila Talijajev in sploh južnih narodov; in kdor vé, kakošna prijetla sta si rajni Čop in Prešernu bila in kako skerbén vodnik je skušeni Čop nadepolnemu pesniku Prešernu bil, bo lahko zapôpadel, da je po vsem tem ta

V. Vodnik *ff. lin.*

VALENTIN VODNIK.

Mašemu slovstvu je še le proti koncu pretečenega stoletja zarja nove nadepolne dôle napočila, ravno o času, ko se je sladki materinščini nar hujše godilo. Od časov, kar so oznanovavci nove vere na Krajnskem slovenščino v verske knjige vpervič vpeljali, not do te dôle se je pisarija v slovenskih knjigah čedalje bolj po ptujem ravnala in posebno z nemškimi oblikami tako popačila, da je narodu večidel nerazumljiva ter neokusna postala. Slovenska modrica je potihnula, ali le tû in tam v kakošni ljudski pesmi se glasila. Učeni možje se za njo niso pečali. Slovenci niso imeli ne umetnega pesništva, ne knjig za omiko naroda razun nekterih molitvenih bukvic, ne podučivnih spisov za vsakdanje potrebe življenja.

Čast in hvala gré torej možem, kateri so slovenščino ptujih teleng, v ktere je vjarmena bila, rešili, jo na pravo pot napredovanja in naravnega razvitka zavernili in storili, kar naš neprecenljivi Koseski z veličastno besedo tako krepko opominja, rekoč:

Jezik očistite pég, opllite gladko mu rujo,
Kar je najetega v njem, dajte sosedu nazaj!
Kincite ga iz lastne moči, iz lastnega vira!
Jasno ko struna bo pél, zvonu enako donil,
Pričal vašo modrost na desno, na levo narodu.

Predelječ bi segel, ako bi hotel posamesne rodoljube, ki so se tičas za domovino trudili, naznanjati in njih dela pretresovati. Le vodju te nove dôle so te verstice namenjene, — njemu, kateri je z gorečo pesmijo Krajnce pozabljene matere Slave opomnul in iz stoletnega spanja predramil, — Valentinu Vodniku, ktereга prijazno lice letošnjega „Kole-darčka“ kinci.

Katrinčica.

Po národní povesti.

Na ravnem, na planem, na sredi vasi
 Pa lipa širokokošata stoji,
 Pod lipo je senca in v senci je kraj,
 Pripravljen za ples je, pripravljen za raj.

Pisčalce pojejo in gosli in bas,
 Da sliši in zlega se daleč čez vas.
 Odglaša, kar žvenk doletí na okrog,
 Odmeva dolina, plan, gora in log.

Pod lipo se sučejo urne versté,
 Vse s parom fantini in dečle mladé,
 Vsem radost, veselje vsem gleda 'z oči,
 Da žalosten bil bi skor enega ni.

Naj zališa punca je slava plesú,
 Katrinčica zala, sloveč'ga glasú,
 Ni vidilo solnce, ne luna, ne dan
 Še takega krása, ko tej je odbran.

Ki vidi jo, koj se mu vname okó,
 Ne more drugače, da gleda le v njó,
 Al se ne nagleda nikoli nikdar,
 Užiga le večí si z gledanjem žar.

Mladenči se skušajo, kdo bo več dal,
 Da bi mu odbor za plesavko jo 'zbral,
 Kupujejo raje, prekupljajo se,
 Kar eden zastavi, berž drugi podré.

Naj gorši mladeneč od daleč stoji,
 Ker reven je, blizo se priti boji,
 Tud ona b' ga rada, ker zal je junak,
 Al možka ga noče, ker on je s'romak.

Tud družih se brani, noben jej ni všeč,
 Domači in bližnji vsakdanja so reč;
 Žival' od neznanega pazno bežé,
 Slovenke pa moje po tujem hlepé.

Prišel je neznanec ne lep in ne gerd,
 Jo vpraša za ples, nje odgovor je — sterd;
 Tri zlate na mizo za raj potoči,
 V njegovih rokah se Katrinca vertí.

In plešeta, sučeta se na okrog,
 Da „vižga!“ in „vižjo!“ glas čuje se mnog,
 Obljúm, da tak čudnega rajavca ni;
 Katrinčica! ali te nič ne skerbi?

Odplešejo raj in počivajo 'n čas,
 Katrinčica praša: zakaj t' je tak mráz?
 Zakaj rokovice o kresu imaš?
 Povej mi moj rajavec, plesni pajdaš!

Al ples ponovi se, in hola! v okrog,
 Da „lejga!“ in „lejo!“ glas čuje se mnog;
 Obljúm, da ga čudniši rajavca ni;
 Katriačica! ali te nič ne skerbi?

Raj drugi končajo in kóren razdro,
 Katrinčica praša: kako je pa to,
 Da taka vročina od tebe zdaj gre,
 Da pari in peče me v moje serce?

In znova zasucejo se, zaverte,
 Da „lejgal“ in „vizjo!“ glasovi leté,
 Obljúb, da bolj čúdnega rajavca ni;
 Katrinčica! ali te nič ne skerbi?

Objame jo, stisne jo k sebi terdó,
 „Saj s' čakala mene, pa pojdi z menó,
 Le pojd z menó, te popeljem na dom,
 Kjer mraz in vročino razjasnil ti bom;“

„Pozimi bo vroče, poleti pa mraz,
 In družčiné dosti, ne bo ti dolg čas,
 Na zbiranje tujcov, neznancov dovelj,
 Vsi rajati s tabo so polheni želj“.

In rájala sta spred plesavcov oči
 In raja ponovil nobeden več ni; —
 S'romak pa obrača za njima okó,
 In misli in pravi: Pač škoda za njo!

M. Valjavec.

Janko cigán.

Balada.

Kar godcov bilo je na mej' hrovaški,
 Vse Janko sin ciganski je prekosil.
 Je sicer godca stan le stan beraški,
 Al on je dnar kot knez po kerémah trosil.
 Kjerkolj je godil, je vesel'ga šuma
 Priderla fantov in dekličev truma,
 Cigan pa si je černe berke vihal
 In slast neznano v svoje strune dihal.

Pa ūzmal je in kralj, da slavo mojstra
 Je gerdi madež clo tatu ognjusil;
 Zadelá toraj ga je kazen ojstra,
 Da mnogokrat je leske mast okusil.
 Zastonj! Tatvina bla mu prirojena,
 Ga spokorila kazen ni nobena,
 In ker ga zopet je zmotila kača,
 Mu sodba steče: da naj s smertjo plača.

Pa preden rabelj njega bode davil,
 So dnevi mu trije še na voljo dani,
 Da bi ga mašnik lepo z Bogom spravil
 In prizanesel duši zdaj skesani.
 Al njega tudi to u vest ni speklo,
 Je mastil se, mu vince v gerlo teklo,
 Je pel in godil, kot da b' ljubco snubil,
 Ne misleč, da bo kmal življenje zgubil.

Že so peljali ga tje na sodiše,
 Za njim je vrela množica neznanska,
 Marektera deklica si solze briše
 Zdihaje: „škoda tebe, kri ciganska!“
 Pa on spremljavcem lepo se priklanja,
 Navadne burke tudi vmes uganja,
 In ko je prišel k strašnemu prostoru,
 Je časa sprosil k zadnemu govoru:

„Vas prosim, naj mi bode dovoljeno,
 Da gosli k sercu stisnem ob slovesu —
 Edino blago, ljubico pošteno;
 Glasile so se po vaséh pri plesu,

72

Perva pesem Koseskega.

Potažba *).

(Sonet.)

Naj žuga svét, gorijo naj pušave,
Vihár morja valove naj dervi,
Na zemljo tresk, po zraku grom verši,
Divjajo naj snežnikov goličave;

Na puštinjah porušene planjave
Naj ljutih vojsk sirovi krik doni,
Pred njim, za njim nemili glad mori,
Množivši strah raztrešnice kervave.

Ta tužni dol, te bridke časne sanje,
Nevihiti cilj, zaupnim sercu lom,
Ni bitju tem, ni duhu mojmu stanje.

Čez groba noč beseda vedno sveta
Mi kaže tje, — mi kaže krasni dom,
Moj stalni dom, veseli dom ččeta!

- *) Častitim čitateljem „koledarčka“ podamo tukaj pesmico, na mnogo stran znaminivo. Je namreč ona prva natisnjena pesem Koseskega, katerega ponosno Slovenci svojega imenujemo; — je pa tudi prvi sonet v slovenskem jeziku. Zložil jo je Koseski, ko je še njezin mladenec — učenec 7. šole v Ljubljani bil; — v ljubljanskem nemškem časniku „Illyr. Wochenblatt“ leta 1818 jo najdemo natisnjeno, pa z mnogimi tiskarnimi pogreški. Slišali smo že zdavnej, kakošno veselje je rajni Čop nad tem prvim slovenskim sonetom imel, ker po njegovih mislih je naš slovenski jezik kakor nalašč ustvarjen za mične pesniške merila Talijancev in sploh južnih narodov; in kdor vé, kakošna prijetla sta si rajni Čop in Prešerin, bila in kako skerbni vodnik je skušeni Čop nadepolnemu pesniku Prešernu bil, bo lahko zapopadel, da je po vsem tem ta

s toliko slavo takrat sprejeti sonet Koseskega beržko ne poglaven nagib in vzrok bil poznejih neprecenljivih Prešernovih sonetov, ki se po vsi pravici klasičke dela imenovati morejo.

Pesmica že sama po sebi in pa vse omenjene znamenive okoljšine so nas tišale g. Koseskega prositi: naj bi nam dopustil to pesmico natisniti, ktera se nam zastran imenovanih okoljšin toliko važna zdi in ktera nam kaže, da je naš Koseski že prepeval v milem domačem jeziku, ko so še zelo redki bili domorodni glasi v gaju slovenskem. Dolgo se je branil slavni pesnik in le nerad se je vdal našemu nadleževanju, rekoč, da to delo mladenčca in še zelo pokaženo po mnogih tiskarnih pogreških ni več natisa vredno. Vendar nam jo je poslal za „koledarčka“ le toliko popravljeno, kolikor je izvirnost prvega natisa pripustila. — Poslal nam jo je s tem tudi znamenivim pristavkom, da nadpis pesmi „potažba“ mu je rajni Vodnik svetoval. „Ko sem o tem ž njim govoril — nam piše g. Koseski — je sedel stari častitljivi pesnik ravno pri pisni mizi; na to vzame svoje slovarne spise v roke; mi pové več besed za nemški „Trost“; tudi „tolažba“ je imenoval; poslednjič pa mi vendar „potažba“ nasvetuje, in pri ti sim tudi ostal. Za me je tedaj to delce le zato važno, ker me je z Vodnikom, Čopom in posredno tudi s Prešernom — tedaj s tremi možmi, ktere tako visoko spoštujem, v duševno dotiko pripeljalo. Vsi trije že v grobu počivajo, in vedó poslednje besede moje slabe pesmice ceniti.“ — Nate jo, častiti bravci in mile bravke! „Koledarčku“ je krasna cvetlica.

Izdatelj.

74

Poslednja pesem Prešernova.

Parizina.

Po angleškem Byrona do 14. oddelka poslovenil

doktor Fr. Prešerin.

(Iz njegove še nikjer natisnjene zapuščine.)

Je čas, ko slave iz vej gostih
V visokih žvergoli glaséh;
Je čas perseg zaljubljenih,
Ko v vsih besedah méd in sméh;
Zamaknjeno uhó je v sap
Prijetnih šum, in v bližni slap.
Bliši iz rož se rose svit,
Zvezd smeja se obraz odkrit,
Vodé višnelši čez in čez,
Erjavši listje je dreves,
Tamnota čista polni zrak,
Svitloba mračna, svitli mrak,
Obžari ki večerno stran,
Kadar se vmika luni sivi dan.

Vunder ne de bi slišala šum valov
Prag Parizina zapusti domov,
In de bi gledala neba svitlobe okrog
Po senci ponočni ne móči si nog,
V Estove senčnice zavetje,
Ne pelje iz rož jo kipeče cvetje,
Tam sluša, al ni pesem slavčovih
Ji mar, glasov se nadja tak sladkih,
Stopnje skoz goše tamo zašumé,
Lica ji vpadejo, bije serce, —

In glas zašepeta, kjer listje šumi,
Ji vzdignejo persi, se verne ji kri,
In zdaj, — zdaj sreča ga okó.
In na kolenah zdaj leži pred njó.

Kaj mar je njima vse zunaj nji?
Mar časa, njega razdartij?
Vse nič, je firmament razpét,
Je njima nič pod soncam svét.
In brez skerbi, ko je merlió,
Kar je okrog, ne čislata,
Ko blo bi zginilo vse v nič,
Le sope vsak za drugiga.
V njih zdihlejih je taka slast,
Tak so globoki, de sercé
Bi nji razdjala njih oblast,
Če v taki móči dalj terpé.
Al dolg, nevarnost njima mar,
Dokler ni preč sladak vihar?
Kdor se ljubezni v last je dal,
Kdaj se je v taki uri bal?
Al nje kratkote spomnil se?
Vunder — te ure so prešle! —
O! de so pred te sanje preč,
Ko zvemo, de ne bo jih več!

Kak dolgo jemljejo slovo oči,
Pušaje krive slasti kraj;
V obetih, v up' oko rosi,
Ko deb' razšla se zadnič zdaj.
Objémi dolgi, zdihlej mnog —
Ne morjo serca se ločiti —
Nebó v nje licali — zdí se vbog',
De več ne bo ga moč sprostiti,
Pogled zvezd, dalnih, tihih prió'
Slabosti nje, v sercé jo pió, —
Objémi dolgi, zdihlej mnog
Iz mesta ne pusti nji nog.
Al more bit', ni časa več —
V strašni britkosti gresta preó;
Zdaj kës je vest buditi jel,
Mašvavko hitro krivih dél.

V samotno postljo Hugo gre,
Želé tam ženo drugiga,
Dolg v mislih ona vleže se,
Na stran serca zaupliv'ga.
Od sanj se žari nje obras;
Ko de bi bil vročine čas,
Nemirno spi. Ji vjide imé,
Ki 'z ust ne smé dokler je dan,
Moža zdaj stiene na sercé,
V goreč'mu objemu se zbudi,
Ves srečen, kjer mu v mislih ni,
De si želi ga zdihlej sanj,
Ki blagodar sam kliče nanj.
Veseli izjoka se nad njo,
Ki v spanju ljubi ga tako.

Spijočo serčno je objel,
Skerbno besede 'z ust nje pil.
Kaj ostermiš, boš bled, in bel,
Ko sodni glas bi slišal bil?
Je slišal ga. — glas bolj strašan,
Ne bo gromel mu v grob ta dan,
Ko bo zbujen, de nič več spal,
Pred božjim stolam bode stal.

Je slišal ga, — ta glas mu nmret'
Obsodi mir na temu svet'.
Nje dolg, glas, ki ji v spanju všel,
Sramoto njega je odkril.
Čiga je imé, ki čez blazino
Šumi, kot val morja v jezino
Bregá vali se kje gromeó,
Sromaka v skalo trešne znak,
Vtopi ga, de ne vstane več? —
Zadene dušo grom enak.
Čiga imé je? — Hugeta;
Zares nanj mislil ni, — njega,
Ki je njegova kri, sin njé,
Ki jo ljubilo je sercé,
Šad mladih preprešernih lét,
Ki Bjanko je golfal za cvet,
Ki verje, de z njo pred altar
Bo šel, kar spolnil ni nikdar.

Perjel je v nožnicah za moč, —
Pred, ko ga snel, nazaj zagnal,
Des ni živeti vredna več,
Kak bi tak lepo reč končal,
Šmejočo v spanju jo zaklal! —
Še več, on ne zbudi je cló,
Al gleda, de če se zbudi
Iz njé zamaknjenja, ji kri
Bo zmerznila, zaspala bo. — —
Tamno berlí tam lampa v kot',
V zaparen debel čéla pot.
Molcé zdaj ona spi, al reví
So v njega mislih šteti dnevi,

In iše, najde drugi dan,
Vsak je povedati voljan.
Kar slišat rani mu sercé.
Dolg njen' in Azovo gorjé.
In hišne, pred potuhlivke,
Ves dolg, sramoto, sodbo vso
Na njo samo izvrčajo;
Odkrijejo na tanke vse;

Resnico kar temu sturi,
 Pov'dó, kar vsaka govóri,
 Dokler jim zmanka, kar uhó
 Mu vbada in serce bolnó.

Odlašave Azo ni; vkup zbran
 Bo v dvorski hram oboji spol,
 Ves v Ešti prvi, žlahtni stan.
 On vsede se na sodni stol,
 Svetvavci, straže so okrog,
 Sta grešnika mu blizo nog;
 Mladá obá, — on brez ojestrog,
 Brez meča, spóne na rokah, —
 Kak lep! de mora stati; ah!
 Pred očem sin takó.

Ko tam je mogel Hugo stat'
 In jeze sodbo poslušat'
 Očeto, oestro. —
 V obrazu obupa ni sledú,
 Desravno ni iz ust glasú.

Molčé tam bleda čaka pred
 Sodnikam ona sklep óez greh,
 Kjer pred veselje sjal pogled
 Nje govoreči po verstéh
 Ji streči hrepenečih mož,
 Kjer žen, deklet, cvetečih rož,
 Bla skerb posnemati sladke
 Besede, hójo, šego noš,
 Vso ljubeznivost nje;
 Kjer iz skerbi v očéh nje jok
 Bi vzdignil bil ji tavžent rok,
 Snel 'z tavžent nožnic meče koj,
 Perpravljene vse zanjo v boj.
 Kakó se je premenil čas?
 Ob moč pokorénja njih, nje vkaž
 Molčé, nje brambe ni jim skerb,
 Oči v tleh, čelo polno gerb,
 Roke na križ, v obrazu led,
 Na žnablach zasramvanja sled,
 Sedi gospé, žlahtnikov red.

In on izvoljeni nje zvest,
 Ki bi pušico vzel zdaj v pest,
 On, ki bi vmerl, al jo otél,
 Ak bil bi prost en zmiglej cel,
 On, ki ga mačaha pogled
 Je vnel, — v verigah z njo je
 vredi

Ne vid' obupa solz tol'kanj,
 Ki za-se manj tekó, ko zanj,
 Trepavnice, sad katerim žil
 Se madežik višnel je vil
 Skoz belši, ko snega belost,
 Za žnoble kakošna sladkost!
 So zdaj ble viditi zares,
 Le teža, senca ne oces
 Megljen, težak pogled nje blag',
 Oči, studenc debelih srag.

Mu solz se zanjo vlil bi ptok,
 Al vsih pogled je vanj opért,
 Če čuti skerb, zotisne jok',
 Stoji po koncu nepotért,
 In kar serce skrivej terpi,
 Pred množico ne ostermi;
 Vunder ne sme pogledat je,
 Dni pretečenih spomnit' se,
 Dolga, ljubezni, zdajnih zvez,
 Sovraštva dobrih, óca v jez',
 Sodbe svetá, sodbe nebes,
 In njé, ah nje! — Pogledat' jih
 Ne sme nje lic, kot smert bledih,
 Skipélo bi serce, in ves
 Na dan peršel b' obup in kës. —
 Še včeraj — Azo zdaj začne —
 Me žena, sin, slovila sta;
 Té sanje davi so prešle,
 Zvečer še bo nobeniga,
 Sam bom, dokler svoj tek končam,
 Naj bo, človeka ne poznam,
 Ki bi, kar jez, ne storil sam. —
 Med nami zvez razterganih

Jez nisim kriv. — Pustimo to;
 Ze čaka Hugo te misli,
 Po tim dolgá plačil' oestro.
 Le preč! Nebó zdaj prosi ti.
 Preč ko pripelje zvezde noč,
 Poskusi, de ti odpusti.
 In te odveže, če je moč, —
 Na zemlji tukaj kraja ni,
 Kjer skupej eno uro le
 Bi môgla sopsti jez in ti.
 Bog te obvar! ne bom jez je,
 Ti vidla boš glavo njega,
 Ti slaba stvar! — ne morem več —
 Idi brezserčna žena preč;
 Ne jest, ti si vmorila ga. —

Če ta pogled te ne vmori
 Končal ne, bom jez tvojih dni“.

Skrije Azo zdaj obraz —
 Sencà se žila debeli,
 De vidi se, kak vreča kri
 Z možganov sem ter tje hiti;
 Zato perpogne se en čas,
 De bi skrìl kak mu gre okó
 Trepečo dene najn rokó, —
 Roke sin vzdigne vkljenjene,
 En kratik čas — on prosi, de
 Bi slišal oče ga. — Molcé
 Dovolí on mu prošnje té.

Sporočilo.

Perpetua I. Ževak-a.

Mirovito

Uprva 0. 1. 2. 3. 4.

Tir-ček ti- hotni, o! ljubček ser- ai, Pot memo hi-si- ce te-be pe- lja, Zi-bel-ka mo-ja, kjer tekla glad-
 Tir-ček ti- hotni, o! ljubček ser- ca, Be- di spo- ročnik ti mojih ie- lja, Re-a pri- jatlem, prejubim u-

kó, Ma-mi-ca, kjer me go-ji- la lju- bó, Solnce tam si- je premi- lo le- ró, Slavec u drejni prepe- va slad-
 sim, ha-ko pre- serčne si mednje ie- lim, Kak da po do-mu ser- cé hre-pe- ri, Vremlji do- mači se sre- čno le

kó. Re-zi-ce tam, ki tak sladko di- še. Z' ro-so o- življaj jih svo-je vo- dé! Ro-zi-ce tam, ki tak sladko di-
 žvi! Ti jih po- združaj jim lju-bo šum- ljaj. In jim pre- pevaj iz ptu-je- ga kaj! Ti jih po- združaj jim lju-be šum

še, Troso o- življaj jih svoje vo- dé! kaj!
 ljaj. In jim pre- pevaj iz ptu-je- ga

Ginjer p.

1. Ne ha la kdaj ti bo, mi - la slo - venja stoj - ga o - č - si - ca pa da ti ha -

2. Kdaj ti že v višnje vo, nebo boš do - gnula, glav - co o - proste no, mi - la o - č -

3. Se xve se - li - lo ne, bode mi li - č - ce, cvetle na njemu ne žarne cvet -

4. Ko se na - ve dli vsi, bodo si - no - vi spet, vre - liv na ro - je mi, serca po da -

1. plica? Kdaj xvese li - lo bo, be lo se li - č - ce, cvetle na njem le po -

2. si - ca? - Si - nek, o si - nek moj, mojga o - č - si - ca, pač ne bo ne - ha - la

3. č - ce: Dokler ne sve - ti mi, solnce prijet - ni - ši, do - hler mi pi - je kri -

4. ri - ti: Radost - no vni - snje - vo, ne - bo bom do - gnula, glav - co o - pro - ste - no

1. mlade cveti - č - ce? Cvetle na njem lepó mlade cveti - č - ce?

2. pa - da ti ha - pli - ca; pač ne bo ne - ha - la pa - da ti ha - pli - ca;

3. la - stni, ne xve - sti sin, Dokler mi pi - je kri lastni, ne xve - sti sin.

4. mi - la o - č - si - ca, Glav - co o - pro - ste - no mi - la o - č - si - ca.